

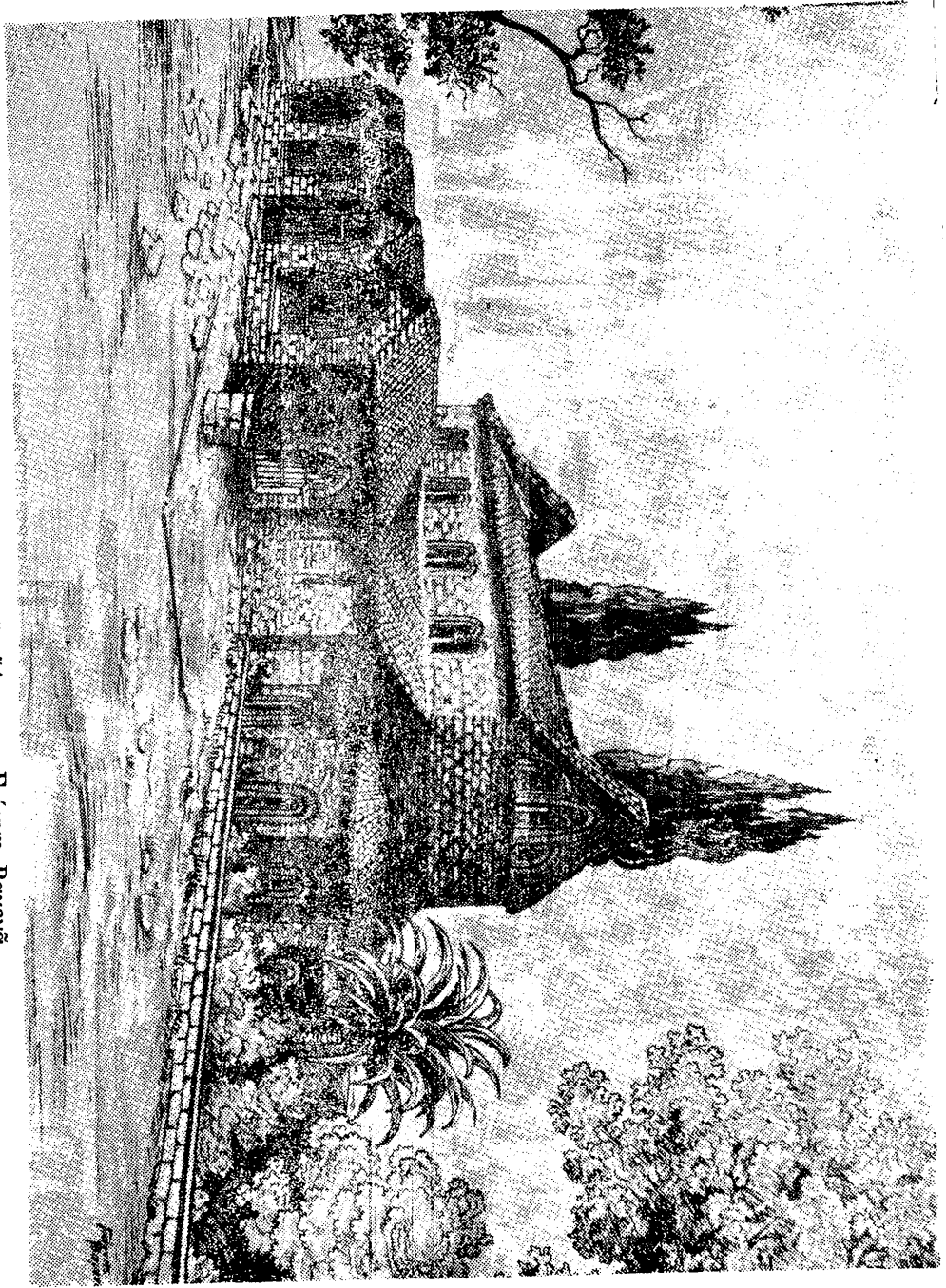
Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

ΓΙΑΝΝΗ ΒΑΓΕΝΑ	: 'Η 'Αγία Θεοδώρα "Αρτας	σ. 2
ΑΡΘΡΟ	: 80 χρόνια	σ. 3
ΜΙΧΑΛΗ ΠΕΡΑΝΘΗ	: 'Η Πνευματική μας παράδοση	σ. 4
Π. Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ	: Μεσαιωνικά μνημεία της "Αρτης	σ. 10
ΠΑΛΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ	: 'Ο ιεροδιάκονος 'Αγάπιος, έξ "Αρτης	σ. 16
Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ	: Τὰ Τζουμέρκα πριν άπ' τόν άγώνα του 1821	σ. 17
ΧΑΡΗ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ	: Είχε αναχωρήσει (διήγημα)	σ. 26
ERICH ZIEBARTH	: 'Ο Κυριακός έξ 'Αγκώνος στην "Αρτα του 1435-36	σ. 30
ΑΠΟΣΤ. Ν. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ	: 'Απ' τὸ έρειπωμένο σπίτι	σ. 35
ΠΑΛΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ	: Παράπονο 'Αρτινού άγωνιστή του '21	σ. 37
»	: Γράμμα Πατρ. του 'Ιερεμία Α' για την Κορωνησία	σ. 38
ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ	: Ρίξες (ποίημα)	σ. 39
ΤΑΚΗ ΤΣΙΑΚΟΥ	: Τὸ κενὸ (ποίημα)	σ. 39
ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ	: 'Ο Σύλλογος «Σκουφάς» στη δεκαετία 1666-76	σ. 40
ΝΙΚΟΥ ΜΟΥΛΙΑ	: 'Ισως αύριο (ποίημα)	σ. 51
ΤΖΕΝΗ ΠΑΠΑ-ΓΩΑΝΝΟΥ	: 'Η ζωή φεύγει (ποίημα)	σ. 51
ΧΡΟΝΙΚΟ	: 'Ο έορτασμός των 80 χρόνων του «Σκουφά»	σ. 52
Σημειώσεις — Δωρεές — Κριτική — Πολιτιστικές 'Εκδηλώσεις — 'Εκδόσεις		σ. 58-64

ΑΦΙΕΡΩΜΑ
ΣΤΑ 80 ΧΡΟΝΙΑ
ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ
ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ
“ΣΚΟΥΦΑΣ,,

Η Αγία Θεοδόρα της Ἀπίας — Πύλην Βασιλιᾶ

ΣΚΟΥΦΑΣ

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΕΤΟΣ ΚΑ' ● ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ — ΙΟΥΝΙΟΣ 1976 ● ΤΟΜΟΣ Ε' ● ΤΕΥΧΗ 40 - 41

80 ΧΡΟΝΙΑ:

Στις 6 'Απριλίου ο Μουσικοφιλολογικός Σύλλογος τῆς Ἄρτας «ΣΚΟΥΦΑΣ» ἐκλείσει ὄγδόντα χρόνια ζωῆς. Αὐτὴ τὴν ἐπέτειο τὴν γιορτάσαν ἀπὸ τὶς 3 ἕως τὶς 6 'Απριλίου ὄχι μονάχα

τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ἀλλὰ ἔλοι οἱ Ἄρτινοι (πολλοὶ ἤρθαν γι' αὐτὸ τὸν σκοπὸ ἀπὸ ἄλλες πόλεις τῆς χῶρας) καὶ τὰ συγγενικὰ σωματεῖα τῶν γύρω περιοχῶν.

Μιὰ τέτοια ἐπέτειο ἐλάχιστα σωματεῖα ἀξιῶνται νὰ τὴν γιορτάσουν, μὲ τόσο μάλιστα πανηγυρικὸ καὶ συγκινητικὸ τρόπο.

Τὸ κλείσιμο τῶν 80 χρόνων τοῦ βρῆκε τὸν «Σκουφᾶ» μὲ ιδιόκτητη «Πνευματικὴ Στέγη» σὲ πλήρη λειτουργία, ποὺ στεγάζει τὴν αἴθουσα συγκεντρώσεων, μιὰ πολύτιμη μὲ σπάνιες ἐκδόσεις βιβλιοθήκη, μιὰ μικρὴ πινακοθήκη, ἓνα μικρὸ ἱστορικὸ ἀρχεῖο, τὰ γραφεῖα τοῦ Συλλόγου καὶ τὰ γραφεῖα τοῦ — εἰκοσάχρονου πιά — περιοδικοῦ μας. Σύντομα θὰ μπεῖ σὲ λειτουργία καὶ ἡ ἀναγνωστικὴ λέσχη τοῦ Συλλόγου.

Τρεῖς μῆνες πρὶν γιορτάσει ὁ «Σκουφᾶς» τὰ 80 χρόνια του, βραβεύτηκε ἀπ' τὴν Ἀκαδημία Ἀθηνῶν (Δεκέμβριος 1975), χωρὶς κἄν νὰ ὑποβληθοῦν αἴτηση καὶ δικαιολογητικά, γεγονὸς ποὺ ἀποδεικνύει πόση ἀπήχηση βρῖσκει ἔξω ἀπὸ τὴν περιοχὴ μας ἡ δράση τοῦ ἱστορικοῦ μας Συλλόγου. Καὶ λίγο μετὰ τὶς γιορτὲς τῶν 80 χρόνων, ἀπονεμήθηκε στὸν «Σκουφᾶ» τὸ μετάλλιο τῆς 75ετηρίδας τοῦ ἡλικίας 82 χρόνων «Πειραϊκοῦ Συνδέσμου». Τιμητικὲς διακρίσεις ποὺ πρέπει νὰ κάνουν περήφανους τοὺς Ἄρτινούς.

Οἱ νέοι βασικοὶ στόχοι τοῦ «Σκουφᾶ» πρέπει νὰ εἶναι: Ἡ ὀλοκλήρωση τῆς «Πνευματικῆς Στέγης» μὲ τὴν προσθήκη ἑνὸς ὀρόφου (γιὰ τὴν στέγαση τοῦ Ἱστορικολαογραφικοῦ Μουσείου, τοῦ Τοπικοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου, μιᾶς μεγάλης Πινακοθήκης, τοῦ Μουσικοῦ Ἀρχείου κλπ.) καὶ ἡ ἐξασφάλιση πόρων γιὰ τὴ λειτουργία τῆς «Πνευματικῆς Στέγης» καὶ τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ Συλλόγου. Ὑπάρχουν βάσιμες ἐλπίδες πὼς τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου, ὁ λαὸς καὶ οἱ ἀρχὲς τῆς Ἄρτας καὶ ἰδιαιτέρως ὁ Δῆμος Ἀρταίων, θὰ βοηθήσουν ὥστε νὰ ἐπιτευχθοῦν καὶ οἱ νέοι αὐτοὶ στόχοι.

Ἔτσι ὁ Σύλλογος «Σκουφᾶς» καὶ στὴν περιοχὴ μας θὰ προσφέρει περισσότερα καὶ πανελλήνια θὰ ἔχει μεγαλύτερη ἀπήχηση.

«ΣΚΟΥΦΑΣ»

Η ΠΝΕΥΜΑΤΙΚΗ ΜΑΣ ΠΑΡΑΔΟΣΗ*

MIX. ΠΕΡΑΝΘΗ

Στόν ανθρώπινο βίο, τὰ πρεσβεῖα τῶν ὀχτῶ δεκαετηρίδων δηλώνουν πῶς ὁ κύκλος πλησιάζει νὰ κλείσῃ. Ἀντίθετα, στὴ ζωὴ τῶν πνευματικῶν συλλόγων σημαίνει πῶς ὁ κύκλος ἀνοίγει καὶ εὐρύνεται.

Ὅπως στὴν περίπτωση ποὺ γιορτάζουμε σήμερα, τοῦ βραβευμένου «Σκουφᾶ», σημαίνει σφριῖγος καὶ διάρκεια. Σημαίνει βαθεῖς ἰς ρίζες, ἀνεξάντλητους τοὺς χυμούς, ἀνοιξιὰτικο τὸ ἄνθισμα.

Προσβλέπω μ' ἐμπιστοσύνη στὸ μέλλον του καὶ προβλέπω πολλοὺς τοὺς ἑορτασμούς, ἀπὸ συμπολίτες ποὺ δὲν γεννήθηκαν ἀκόμη.

Ὁ «Σκουφᾶς» ταυτίστηκε μὲ τὴν Ἄρτα καὶ ἀποτελεῖ τὴν ἔκφραση τῶν ἀνθρώπων της. Κι' ἀκόμη περισσότερο, ἀποτελεῖ τὴν ἔκφραση τοῦ παρελθόντος της, τὴν πιστοποίηση τῆς πνευματικῆς της παράδοσης, τὸ ἀπαύγασμα τῆς πνευματικῆς της ἀτμόσφαιρας.

Ἄν θέλαμε ν' ἀναζητήσουμε μιὰ ἐρμηνεία τῆς μακροβιότητος τοῦ «Σκουφᾶ», νομίζω πῶς θὰ τὴν βρίσκαμε ἀκριβῶς στὴν πνευματικὴ μας παράδοση, τὴν τοπικὴ, τὴν μακραιωνη. Αὐτὴ ἀποτελεῖ τὸ ὑπέδαφος, ὅπου μπῆκαν βαθεῖς οἱ ρίζες, ν' ἀντλοῦν χυμούς ἀπ' τὸ παρελθὸν γιὰ νὰ τροφοδοτοῦν ἐπιμηκνόμενο τὸ μέλλον.

Στὸ ἴδιο αὐτὸ ὑπέδαφος θὰ βροῦμε ἔμφυτη τὴν φιλομάθεια τῶν κατοίκων, ἀνεπτυγμένη τὴν φιλοκαλία τους, ἄγρυπνη τὴν πνευματικὴ τους ἔφεση.

Σ' ὅλες τὴς παλιῆς ἐκδόσεις τοῦ τουρκοκρατούμενου ἑλληνισμοῦ, στὸν κατάλογο τῶν συνδρομητῶν ποὺ συνηθίζονταν τότε, θὰ συναντήσουμε πλήθος τὰ ὀνόματα τῶν ἀρτηνῶν ἀγοραστῶν. Ἀπὸ τέτοιον ζῆλο γιὰ γνώση διασώθηκαν ὡς σήμερα οἱ σπάνιες ἐκδόσεις ποὺ κοσμοῦν τὴν βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ».

Ἄλλὰ τὰ θεμελιώδη συστατικά, ποὺ συνθέτουν τὴν πνευματικὴ παράδοση τοῦ τόπου θὰ τὰ βροῦμε κυρίως στὴν παιδεία τῆς Ἄρτας, στοὺς λογίους ποὺ ἀνέδειξε, καὶ στὶς φωτισμένες μορφές, τὶς ξένες, ποὺ συνδέθηκαν ὅμως κατὰ κάποιον τρόπο μὲ τὴν πόλιν μας.

Μὲ τὴν ὑποτέλεια στὸν τούρκο, μετὰ τὴν Ἄλωση, οἱ συνθήκες ζωῆς τῶν ὑπόδουλων ἦσαν τόσο διαβρωτικὰ ἐξουθενωτικῆς, ὥστε χρειάστηκαν κάπου διακόσια χρόνια ὥσπου ὁ ἑλληνισμὸς ν' ἀνασάνῃ καὶ ἡ Ἐκκλησία νὰ ἐμπεδώσῃ μιὰ στοιχειώδη μορφή ἐκπαιδευτικῆς ζωῆς. Ὡστόσο, ἡ Ἄρτα, 50 μόλις χρόνια μετὰ τὴν Ἄλωση, διαθέτει κιόλας φημιζόμενη Σχολή. Εἶναι ἡ λεγόμενη Σχολὴ Μανωλάκη, ποὺ λειτουργοῦσε στὸν αὐλόγυρο τοῦ ναοῦ τοῦ Ἁγίου Βασιλείου. Τὴν πληροφορία διασώζουν τόσοσιν ὁ Παρανίκας, ὅσον καὶ ὁ μητροπολίτης Σεραφεῖμ στὸ δοκίμιό του περὶ

* Στὶς γιορτὲς ποὺ ἔγιναν στὴν Ἄρτα γιὰ τὰ 80 χρόνια τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» ἀπὸ 3 ὡς 6 Ἀπριλίου, (τὴν πρώτη ἡμέρα) μίλησε ὁ ἀρτινὸς Συγγραφεὺς κ. Μιχ. Περὰνθης μὲ θέμα: «Ἡ Πνευματικὴ μας παράδοση».

Ἄρτης. Μνημονεύεται ἐπίσης ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινό, ὁ ὁποῖος ὁμῶς τοποθετεῖ τὴν λειτουργία τῆς στὰ 1660.

Ἡ ἔμπνευση καὶ ἡ προτροπὴ γιὰ τὴν ἵδρυση τῆς Σχολῆς ἀνήκουν στὸν πατρι-
άρχην Ἱεροσολύμων Νεκτάριο, ἐνῶ ἡ χρηματικὴ προικοδότηση προέρχεται ἀπὸ τὸν
πλοῦσιο ἔμπορο γουναρικῶν τῆς Καστοριάς Μανωλάκη, τοῦ ὁποῦ καὶ ἔφερε τὸ
ὄνομα: Σχολὴ Μανωλάκη.

Τὰ στοιχεῖα αὐτὰ μᾶς ὀδηγοῦν στὸ συμπέρασμα ὅτι ἄλλη ἦταν ἡ σχολὴ ποὺ
ἄρχισε νὰ λειτουργῇ στὰ 1500. Καὶ ὅτι ἡ Σχολὴ αὐτὴ προήχθη καὶ ἔγινε Σχολὴ
Μανωλάκη στὰ 1660, ὅπως σωστὰ ἀποφαίνεται ὁ Ἀραβαντινός. Γιατὶ ὁ ἔμπνευστὴς
τῆς πατριάρχης Νεκταρίου δὲν ὑπῆρχε στὰ 1500. Ἐΐχσε τὸ 1605 μὲ 1685. Ἦταν
ἕνας φωτισμένος πατριάρχης, συγγραφέας πολλῶν βιβλίων, σὲ μιὰ ἐποχὴ ποὺ τὸ
Οἰκουμηνικὸ Πατριαρχεῖο γινώριζεν ἀπνηεῖς διώξεις. Γι' αὐτὸ, σιωπηλά, ἀπὸ τὴν
Κωνσταντινούπολη, οἱ πρωτοβουλίες γιὰ τὸν φωτισμὸ τῶν ραγιαδῶν εἶχαν περά-
σει στὰ Ἱεροσόλυμα, στὰ χέρια τοῦ ἔμπνευσμένου αὐτοῦ Νεκταρίου, ποὺ τὸ ἐνδια-
φέρον του ἐξακτινώθηκεν ὡς τὴν ἰαπεινὴ μας Ἄρτα.

Ἡ Σχολὴ Μανωλάκη διατηρήθηκε ἐπὶ 160 χρόνια, ὡς τὴν ἐπανάσταση καὶ
πρέπει νὰ θεωρῆται ἀπ' τὶς μεγάλες παιδευτικὲς καὶ ἐστίες, γιατί μεγάλοι ἦσαν
κι' ἐκεῖνοι ποὺ δίδαξαν κι' ἐκεῖνοι τοὺς ὁποῖους ἐξέθρεψε.

Ἀνάμεσα στοὺς σοφοὺς διδασκάλους τῆς μνημονεύουμε τοὺς: Σωφρόνιο Λει-
χοῦδη στὰ 1670, Γεράσιμο Παλλαδᾶ στὰ 1690, τὸν ἀρχιμανδρίτη Μακάριο Κα-
βαδᾶ στὰ 1695, τὸν Χρῦσανθο Ζιτσαῖο στὰ 1710, καὶ τὸν Ἀθανάσιο Νικολόπουλο
τὸν Ἄρταϊο, ἀργότερα.

Καταλαβαίνω, φυσικὰ, πὼς κανένα ἀπ' τὰ ὀνόματα αὐτὰ δὲν σᾶς εἶναι γνωστὸ.
Εἶναι καλιὰ πληγὴ μας νὰ ἀγνοοῦμε ἐκείνους ποὺ σφυρηλάτησαν τὴν συνοχὴ τοῦ
ἐλληνισμοῦ καὶ προετοίμασαν τὴν ἐλευθερία του.

Ἴσως πῆτε πὼς ὅλοι αὐτοὶ εἶναι ἱερωμένοι, κι' εἶναι τόσοι πολλοί, ποὺ σίγου-
ρα μῆτε οἱ θεολόγοι δὲν θὰ τοὺς ξέρουν. Ἀλλὰ ἱερωμένοι ἦταν ὅλοι οἱ λόγιοι
κι' ὅλοι οἱ διδάσκαλοι τοῦ γένους στὰ τετρακόσια χρόνια τῆς σκλαβιάς. Γιατὶ τὸ
ράσο τοὺς ἐξασφάλιζε τὶς δυνατότητες καὶ τὴν βιοποριστικὴ ἄνεση νὰ ἀσκήσουν
τὰ ἔθνηκά τους καθήκοντα.

Ἱερωμένοι, λοιπόν, καὶ οἱ διδάσκαλοι τῆς Σχολῆς Μανωλάκη. Ἀλλὰ ἀπὸ τὰ
πλέον φωτισμένα στελέχη. Ἐνδεικτικὰ μόνον θὰ μνημονεύσουμε ὅτι ὁ Σωφρό-
νιος Λειχοῦδης, σπουδασμένος στὴν Ἰταλία, διέπρεψε, μετὰ τὴν Ἄρτα, στὴ Ρωσία.
Ἀνέλαβε τὴ διεύθυνση τῆς Ἑλληνικῆς Ἀκαδημίας τῆς Μόσχας. Μετέφρασε στὴν
Σλαβωνικὴ γλῶσσα τὴν Ἁγία Γραφή. Ἀναμόρφωσε ἐπίσης τὸ ἐλληνικὸ σχολεῖο
τοῦ Νοβογροδ. Καὶ μαζί μὲ τὸν ἀδερφὸ του Ἰωαννίκιο, ἀνέπτυξαν τέτοια πνευμα-
τικὴ δραστηριότητα, ὥστε ἵδρυσαν συνολικά, στὴν ἴδιαν αὐτὴ ἐπαρχία, ὄχι καὶ λί-
γα: 14 ἐλληνικὰ σχολεῖα. Ἦταν λοιπόν μιὰ μορφή τεράστιας ἠθικῆς αἰγλης.

Ὁ ἄλλος δάσκαλος, ὁ Παλλαδᾶς, ἦταν κι' αὐτὸς λόγιος. Ἐγράψε πλῆθος ἀπὸ
ἐκκλησιαστικοὺς λόγους. Ἦταν ἐπίσης καὶ ποιητῆς. Ἐγράψε ἕναν θαυμάσιο θρη-
νο γιὰ τὴν ὑποδούλωση τῆς Κρήτης ἀπὸ τὸν τούρκο στὰ 1669. Καὶ τελικὰ ἀνα-
δείχθηκε σὲ πατριάρχην Ἀλεξανδρείας.

Ὁ Ἀθανάσιος Νικολόπουλος, ποὺ ἦταν καὶ θρέμα τῆς Ἄρτας, ἔχει ἕναν τερά-
στιο τίτλο. Ὅτι στηθάθε ὁ δάσκαλος τοῦ μεγάλου Εὐγένιου Βούλγαρη. Γὰ πρῶτα
γράμματά τὰ διδάχθηκε βέβαια στὴν Κέρκυρα, ἀπὸ τὸν Ἀντώνιο Κατήφορο. Μαθή-
τευσε ἐπίσης στὴν Κεφαλωνία, στὸν Βικέντιο Δαμωδό. Στὴν Ἄρτα ἐπομένως θὰ
πρέπει νὰ ἔκαμε τὶς κύριες σπουδές του, τὴ μέση σχολικὴ του Παιδεία, αὐτὴ ποὺ
διαμορφώνει ὀριστικὰ τὴν πνευματικὴν ἰδιοσυγκρασία καὶ πλάθει τὸν χαρακτήρα.

Τὸ πῶς ἐπλάσε ὁ Νικολόπουλος τὸν Εὐγένιο, μᾶς τὸ φανερώνει τὸ γεγονός ὅτι
πέρα ἀπ' τὴ ἄλλη ἐκτεταμένη καὶ ἀξιοσήμαντη συγγραφικὴ καὶ ἐκκλησιαστικὴ

δράση του, ἔγινε ὁ ἀρχηγὸς μιᾶς μικρῆς πνευματικῆς ἀναγέννησης. Διευθύνοντας τὴν Ἀθωνιάδα Σχολή, στὸ Ἅγιον Ὄρος, δημιούργησεν ἕναν ἱερὸ δεσμὸ μαθητῶν του, ποὺ δὲν προορίζονταν μόνο γιὰ διδάχοι τῆς ὀρθοδοξίας, ἀλλὰ καὶ γιὰ κήρυκες τῆς ἐθνικῆς ιδέας. Εἶναι ἡ πρώτη φορὰ στὴν ἐκπαιδευτικὴν ἱστορία τῆς δουλείας ποὺ μιὰ σχολὴ προετοιμάζει ἔθναποστόλους. Κορυφαῖος ἀνάμεσά τους, θαυματουργῆσε καὶ μαρτύρησεν ὁ πάτερ Κοσμᾶς....

Ἡ παιδεία ἦταν δωρεάν. Διδάσκοντες καὶ διδασκόμενοι ἔμεναν καὶ σιτίζονταν στὸν ναό. Ἡ χρηματοδότηση προσαυξάνονταν καὶ ἀπὸ χορηγίες τῶν μονῶν, καθὼς κι' ἀπὸ εἰσφορὲς τῶν πλούσιων ἀρτηνῶν. Κατὰ τὰ τελευταῖα χρόνια τῆς Σχολῆς ἀκόμη καὶ ὁ Ἀλήπασας τὴν χρηματοδοτοῦσε, δίνοντας, καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Λαμπρίδης, 1200 γρόσια τὸ χρόνο.

Ἡ ἑλληνικὴ ἐπαναστάση σημαίνει τὸ τέλος καὶ τῆς Σχολῆς Μανωλάκη. Ἐνῶ τὸ τέλος τῆς ἐπαναστατικῆς ἐποποιίας ἐγκαινιάζεται στὴν Ἄρτα μὲ μιὰ νέα σχολή, τὴν «Ἑλληνικὴ Σχολή», ποὺ ἰδρύεται στὰ 1830 καὶ διαρκεῖ ὅσο καὶ ἡ ὑποτελεία στὸν τοῦρκο: ὡς τὸ 1881. Γι' ἄλλον μισὸν αἰῶνα, ἡ Ἄρτα διαθέτει μιὰ μεγάλη σχολὴ αὐστηρῶν ἀπαιτήσεων, χωρὶς νὰ λείπουν ἄλλα σχολεῖα, μικρότερα, τὰ λεγόμενα «ἀλληλοδιδασκτικὰ».

Ἐτσι, στὰ 1836, ὁ μητροπολίτης Νεόφυτος ὁ Γ' ἰδρύει τὴν πρώτη ἀλληλοδιδασκτικὴ σχολὴ καὶ εἴκοσι χρόνια ἀρχότερα, στὰ 1856, ὁ μητροπολίτης Σωφρόνιος, μὲ ἔξοδα τῆς μονῆς Κάτω Παναγιάς, ἰδρύει τὸ Παρθεναγωγεῖο τῆς Ἄριας, μὲ ἰδιόκτητο κτήριο, στὴν συνοικία Ἁγίου Δημητρίου. Μετὰ 13 χρόνια, ὁ καινούργιος μητροπολίτης Σεραφεῖμ, συγγραφέας τοῦ γνωστοῦ Δοκιμίου του γιὰ τὴν Ἄρτα, προσθέτει τὴν ἀλληλοδιδασκτικὴ Σχολὴ Πριόβολοι καὶ πρωτοστατεῖ γιὰ τὴ ἐπέκτασή τῆς παιδείας σ' ὅλα τὰ χωριά τοῦ νομοῦ. Εἶναι ὁ φωτισμένος μητροπολίτης ποὺ εὐτύχῃσε νὰ ἰδῆ τὴν Ἄρτα ἐλεύθερη, ὕστερα ἀπὸ 432 χρόνια δουλείας.

Τὰ ἔξοδα γιὰ τὴν λειτουργία τῶν σχολῶν, ἀπὸ τίς 2000 γρόσια τοῦ 1600, ἀνέρχονται τώρα στὰ 46.000 γρόσια καὶ καταβάλλονται ὅλα ἀπὸ τὰ μοναστήρια. Κατὰ δὲ τίς πληροφορίες τοῦ Χασιώτη, γιὰ τὸ 1873, ἡ Ἑλληνικὴ Σχολὴ διαθέτει 50 διδασκόμενους, τὸ παρθεναγωγεῖο 70 μαθήτριες καὶ τὸ Ἀλληλοδιδασκτικὸ Σχολεῖο 300 μαθητές. Δηλαδή τὸ δέκα τοῖς ἑκατὸν τοῦ πληθυσμοῦ — ὅλος ὁ παιδόκοσμος — φοιτοῦν στὰ σχολεῖα.

Εἶναι ἕνα φαινόμενο ποὺ τιμᾷ ιδιαίτερα τὸν τόπο μας. Κι εἶναι μιὰ διαπίστωση ποὺ βεβαιώνει τὴν ἀγρυπνὴ καὶ συνεχῆ πνευματικὴ ἔφεση. Αὐτὰ τὰ παιδιὰ, ἀποφοιτώντας, κι ἀναπνέοντας ἤδη ἐλεύθερα, αἰσθάνονται τὴν ἀνάγκη νὰ κινήθωσι ἀκόμη περισσότερο, καὶ ἰδρύνουν τὸν «Σκουφᾶ», γιὰ νὰ καλλιεργήσουν τίς εὐρυνόμενες ἐπιμορφωτικὲς φιλοδοξίες τους. Γι' αὐτὸ κι' εἶπα στὴν ἀρχὴ πῶς ἡ ἔρμηνεία τῆς μακροβιότητος τοῦ «Σκουφᾶ» θὰ πρέπει νὰ ἀναζητηθῆ στὴν μακραίωνη τοπικὴ παράδοση, τῆς ὁποίας ἀπειλέεσε καὶ ἀπτελεῖ τὴν κορωνίδα.

Ἡ παιδεία στάθηκε πάντα ἡ ὑποδομὴ κάθε πνευματικῆς ἀνθοφορίας. Ἡ παιδεία συντήρησε καὶ στὴν Ἄρτα τὴν πνευματικὴν παράδοση καὶ ἄρδευσε τὴν ψυχικὴ ποιότητα καὶ θέρμανε τὸν καλλιτεχνικὸ ζῆλο καὶ ἔδωσε σφοῖγος στὴν ἐμφυτὴ καλλιέργεια. Μιὰ παιδεία ὑψηλῆς καὶ υπεύθυνης στάθμης. Ποὺ μπορούμε νὰ τὴν κρίνουμε ὄχι μόνο ἀπὸ τοὺς λογίους ποὺ ἀνέδειξε ὁ τόπος μας, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ τὴν ποιότητα τῶν ἀπλῶν μαθητῶν. Γιατὶ ἕνας ἀπλὸς μαθητῆς ἦταν αἴφνης ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς, ὁ μικρὸς συνετὸς ἔμπορος, ποὺ δὲν φιλοδόξησε βέβαια ποτέ του νὰ γίνῃ καὶ συγγραφέας. Ἀλλὰ μαθήτευσε κοντὰ στὸν Βενδραμῆ, τὸν τελευταῖο σχολάρχῃ τῆς Ἄριας μέχρι τὸ 1821. Κι' ἦταν τέτοια καὶ τόσα καὶ φῶτα ποὺ ἔλαβε, ὥστε, σὲ μιὰ ἐμπνευσμένη στιγμή, στὴν Ὀδησσό, ὅταν συνελάμβανε καὶ ὑλοποιοῦσε τὴν ιδέα τῆς Φιλικῆς Ἑταιρίας, νὰ γίνῃ ἀληθινὸς ποιητῆς, συντάσσοντας τὸν «Ὄρκο» του.

Δεύτερο τυπικό παράδειγμα είναι ο Μακρυγιάννης. Ρουμελιώτης βέβαια. Ἄλλὰ ἐδῶ ἔζησε, στήν Ἄρτα, ἀπό 14 χρονῶν. Ἀπό δῶ ξεκίνησε γιά τόν Ἀγώνα. Ἐδῶ ἔμαθε τὰ λίγα του γράμματα, καί μᾶλλον μέ τόν ἴδιον ἐκεῖνον Βεντραμῆ πού δασκάλεψε καί τόν Σκουφά. Καί τὸ γλωσσικό ἴδιωμα τοῦ τόπου μας διασώζει σ' ἀστόλιστα κείμενα τῶν «Ἀπομνημονευμάτων» του.

Μ' ὅλο πού ἡ σχολική παιδεία μνημονεύεται ἀπό τὸ 1500 καί ὕστερα, θά πρέπει ὡστόσο καί πολύ παλιότερα, ἡ Ἄρτα ν' ἀποτελοῦσε μιὰ ἐστία πνευματικῆς αἴγλης. Διαφορετικά δὲν ἐξηγεῖται ἡ παρουσία στήν Ἄρτα, κατὰ τὸ 1492, τοῦ περίφημου λόγιου, διδασκάλου, καί βιογράφου Δημητρίου Τριβώλη. Κατὰ πληροφορίες μάλιστα διαλαμβανόμενες στὸν «Νέον Ἑλληνομνήμονα», ὁ Τριβώλης ἐπώλησε στήν Ἄρτα πολύτιμους κώδικες πρὸς τὴν Ἰανὸ Λάσκαρη, τὸν γνωστὸν αὐτοεξόριστο βυζαντινὸν λόγιο πού διέπρεψε στὴ Δύση. Ὁ Λάσκαρης ἐπεχείρησε εἰδικὴ περιοδεία σὲ διάφορα ἑλληνικά κέντρα, ὅπου μπορούσε νὰ διασώσῃ πολύτιμο χειρόγραφο ὕλικό. Τὸ ὅτι ἡ Ἄρτα περιλαμβάνονταν στὰ λιγοστά αὐτὰ κέντρα, εἶναι μιὰ πρόσθετη ἔνδειξη τῆς πνευματικῆς της ὑποδομῆς.

Ἐνα ἄλλο στοιχεῖο πού συνετέλεσεν ἀποφασιστικά στὴ στερεότητα τῆς πνευματικῆς της παράδοσης, εἶναι ὅτι εὐτύχησε νὰ δεχτῆ σὰν μητροπολίτες μερικά ἀπὸ τὰ σημαντικότερα ὀνόματα τοῦ λόγιου ἑλληνισμοῦ. Οἱ δεσμοὶ παιδείας καί ἐκκλησίας εἶναι πάντα στενοί. Θὰ λέγαμε μάλιστα ὅτι, στήν τουρκοκρατούμενη περίοδο, οἱ δύο ἔννοιες ταυτίζονται. Μητροπολίτες λοιπόν, πού ἐνεργοῦν ὅμως εὐρύτερα, καί σὰν πνευματικοὶ καθοδηγητές.

Ἀνάμεσά τους ξεχωρίζουν ἰδιαίτερα τρεῖς μορφές.

Εἶναι ὁ Θεόφιλος Κορυδαλεύς, πού ἔγινε μητροπολίτης στήν Ἄρτα τὸ 1640. Εἶναι τὸ μόνο ἐκκλησιαστικό του ἀξίωμα πού γνωρίζουμε. Κατὰ τὰ ἄλλα, σπουδαγμένος στὸ Πατάβιο, ὅπου ἐνδιέτριψε στήν ἰατρικὴ καί στὴ φιλοσοφία, ἔγινε ὁ περιφανέστερος διδάσκαλος τῆς σκλαβιάς, μέ πλήθος περισπούδαστα ἔργα, ἐκδεδομένα καί ἀνέκδοτα, πού ξεπερνοῦν τὰ 15, καί μέ πλούσια διδασκαλικὴ δράση, στήν Ἀθήνα καί στήν Ζάκυνθο, στήν Κύπρο καί στήν Κεφαλονιά, στὴ Βενετία καί στήν Πόλη, ὅπου διήθνηε τὴ μεγάλη τοῦ Γένους Σχολή. Οἱ περισσότεροι λόγοι τοῦ 17ου αἰῶνα ὑπῆρξαν ὅλοι μαθητές του. Ἦταν ἡ ἰσχυρότερη προσωπικότητα τοῦ καιροῦ του, φημισμένος δογματολόγος, ἀεικίνητος καί σοφός, ἀνήσυχος καί πατριώτης, ὁ πρῶτος πού εἰσήγαγε στήν Ἑλλάδα τὴν συστηματικὴν διδασκαλία τῆς φιλοσοφίας, συμβάλλοντας ἀποφασιστικά στήν πνευματικὴ ἀναγέννηση τῆς Ἑλλάδας. Αὐτὸς λοιπόν ὁ φωτισμένος νοῦς, μέ τὴν μεστὴ ἐμπειρία, ὕστερα ἀπὸ τὴν πλούσια αὐτὴ δράση, κατέληξε στήν Ἄρτα μητροπολίτης. Ὑπεύθυνος δηλαδὴ καί γιὰ τὴν παιδευτικὴ της πρόοδο. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία - μολονότι μᾶς λείπουν οἱ λεπτομέρειες - ὅτι ἡ προσωπικὴ του αἴγλη ἐφώτισε τὸν τόπο μας μέ πρόσθετες λάμψεις ἀκτινοβολίας.

Δεύτερη παρόμοια μορφή εἶναι ὁ Γεωγράφος Μελέτιος.

Ἀντίθετα πρὸς τὸν Κορυδαλέα, πού ἐγκαθιδρύθηκε στήν Ἄρτα ὄρμος, ὁ Μελέτιος κατέθεσε ἐδῶ τὰ νιάτα του. Ἐγινε μητροπολίτης 31 ἐτῶν γιὰ 11 χρόνια. Ἄλλ' ἦταν ἤδη τόσο διάσημος, πού τὸν διεξεδίχησε, καί τελικά τὸν πῆρε, ἡ Ἀθήνα. Ἀλλὰ τὰ νιάτα του δὲν ἐσήμαιναν καθόλου ἀνωριμότητα. Γιατὶ ἦταν ἤδη σοφός, ἀπὸ νέος. Καί μαζί μέ τὴν σοφία του, διέθεσε τὸ σφρῖγος, τὴν ἀντοχὴ του, τὴ λαχτάρα του γιὰ τὰ γράμματα, τὸ πάθος του γιὰ τὴν γενικὴ λαϊκὴ πρόοδο. Εὐφραδέστατος σὰν ἐκκλησιαστικὸς ρήτορας, εἶχεν ἐπίσης διδασκαλικὴ πείρα, ἀπὸ τότε πού δασκάλεψε στὰ Γιάννενα καί στὴ Βενετία. Φημίζονταν μάλιστα, σὰν δάσκαλος, γιὰ τὸ εἰδικὸ προσὸν τῆς μεταδοτικότητος πού τὸν διέκρινε.

Ὁ Μελέτιος εἶχε σπουδάσει φιλοσοφία, ἰατρικὴ, ρητορικὴ, μαθηματικά καί λατινικά. Τὸν χαρακτήρισαν ὡς ἀεξάιρετον εἰς ἀπάσας τὰς ἐπιστήμας. Ἦταν

ένα φωτισμένο μυαλό, απ' τὸ ὁποῖο πολλαὶ πρέπει νὰ καρπώθηκαν ἡ Ἄρτα. Ἦταν ὁ σοφός, πού κατάθετε τὶς γνώσεις του στὴν ὑπηρεσία τῶν πολλῶν. Ἦταν ὁ ἐπιστήμονας πού σκέφτονταν προοδευτικά. Ἦταν ὁ ἔλληνας πού λαχταροῦσε νὰ φωτίση τὸ γένος. Ἦταν ὁ λόγιος πού ἐδούλευε προδρομικά, νὰ προωθήσῃ τὴν ἀναγεννώμενη ἑλληνικὴ σκέψη. Καὶ ἦταν τέλος ὁ δημοτικιστὴς, πού ἔγραφε τὰ ἔργα του «εἰς κοινὴν διάλεκτον», ἀκριβῶς γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ φωτίση ὅλα τὰ στρώματα. Τὰ βιβλία του, ἀνέκδοτα τὰ περισσότερα, ξεπερνοῦν τὰ δέκα. Βασικὰ πάντως παραμένουν ἡ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» του καὶ κυρίως ἡ «Γεωγραφία» του, ἔργο πνοῆς καὶ εὐσυνειδησίας, ἔργο ἐπιστημονικότητας καὶ εὐθύνης, ἀληθινὸ ἐπίτευγμα τῆς ἐποχῆς του.

Μιὰ τρίτη, ἰσάζια, μορφή εἶναι ὁ Ἄρτης Ἰγνάτιος, πού διέπρεψε ἐν συνεχείᾳ στὶς παραδουάβιες χώρες, ὥστε νὰ μείνῃ γνωστὸς ὡς Ἰγνάτιος Οὐγγροβλαχίας. Ἄρχισε κι' αὐτὸς τὴν μητροπολιτικὴν του σταδιοδρομίαν ἀπὸ τὴν Ἄρτα, σὲ μικρότερη μάλιστα ἡλικίᾳ ἀπὸ τὸν Μελέτιο, 28 χρόνων. Ἐποίμανε τὴν πόλιν μας ἐπὶ Ἀλήπασα, ἀπὸ τὸ 1794 ὡς τὸ 1805 καὶ κοντὰ στ' ἄλλα προσόντα του χρειάστηκε νὰ ξεδιπλώσῃ καὶ ἰδιαίτερες διπλωματικὲς ἰκανότητες, γιὰ νὰ ἐξουδετερώνῃ ἢ προλαμβάνῃ ὅσες ἀληπασάδικες ἐνέργειες ἐκρίνονταν ἐπιζήμιες γιὰ τὸν πληθυσμὸ καὶ τὴν περιφέρειαν. Τελικὰ δὲν ἀπέφυγε τὴν ἀποπνικτικὴν πίεσιν, κι' ἀναγκάστηκε νὰ φύγῃ, καταλήγοντας στὶς παρουνάβιες ἡγεμονίες.

Ὁ Ἰγνάτιος ὑπῆρξε μιὰ βαρυσήμαντη φυσιογνωμία τοῦ προεπαναστατικοῦ ἑλληνισμοῦ, μὲ τεράστια ἐθνικοπολιτικὴ δράσιν, τὴν εὐεργετικὴν ἐπήρεια τῆς ὁποίας γνώρισε, πρώτη, ἡ Ἄρτα. Ἐκτὸς ἀπὸ τὰ συγγράμματα καὶ τοὺς λόγους του, ἐπέτελεσε ἕνα τεράστιο ἔργο ἐκκλησιαστικὸ, ἐθνικὸ, κοινωνικὸ, πολιτικὸ, διοικητικὸ καὶ φιλανθρωπικὸ. Ἀναδιωργάνωσε τὶς ἑλληνικὰς Σχολὰς τοῦ Βουκουρεστίου, ἔδρυσε βιβλιοθήκας, ἔδωκεν ὠθησὴν καὶ ἔκτασιν στὶς θετικὰς ἐπιστῆμας, καθιέρωσε βραβεῖα καὶ ὑποτροφίας γιὰ τοὺς ἀριστεύοντες καὶ ὑποστήριξε μὲ θέρμη τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν, γιὰ τὴν ἀσφαλέστερη διάδοσιν τῶν φώτων.

Ἀνάμεσα στὶς τρεῖς αὐτὰς ἡγετικὰς φυσιογνωμίας παρεμβάλλονται κι' ἄλλες, πού προσπαθοῦν νὰ βαδίσουν στὰ ἴδια ἴχνην καὶ νὰ φανοῦν ἀντάξιοι στὴν καθιδρυμένη πλέον πνευματικὴ παράδοσιν.

Εἶναι ὁ διδάσκαλος τῆς Σχολῆς Μανωλάκη Γρηγόριος ὁ ἱερομόναχος.

Ὁ Χρῦσανθος Ζιτσαῖος πού προαναφέραμε, συγγραφέας τοῦ ἔργου, «Ὁργανον προγυμναστικόν».

Ὁ Ραφαὴλ Καυσοκαλυβίτης, μαθητὴς τοῦ Ζιτσαίου, συνθέτης πολλῶν ἐπιγραμμάτων καὶ ἥρωσελεγιῶν.

Ὁ μοναχὸς Ἰώβ, συγγραφέας τοῦ βίου καὶ τῆς ἀκολουθίας τῆς πολιούχου Ἁγίας Θεοδώρας.

Ὁ Γαβριὴλ Γ' ὁ Βλάσιος, μητροπολίτης στὴν Ἄρτα τὸ 1602, πού ὁ Σάθας τὸν μνημονεύει στὴν «Νεοελληνικὴ Φιλολογία» του μεταξὺ τῶν λογίων.

Ἐναν αἰῶνα ἀργότερα, στὰ 1706, γίνεται μητροπολίτης ὁ Νεόφυτος Μαυρομάτης, συγγραφέας τοῦ ἔργου «Χρονικὸν Σύντομον».

Καὶ ἀπὸ τὰ 1864 ὁ Σεραφεῖμ ὁ Βυζάντιος, συγγραφέας τοῦ «Δοκιμίου περὶ Ἄρτης».

Μένει ἕνας τρίτος τομέας, πού πιστοποιεῖ τὴν γονιμότητα τῆς πνευματικῆς μας παράδοσης. Εἶναι ὁ κατάλογος τῶν γηγενῶν πνευματικῶν δημιουργῶν πού ἐβλάστησαν στὸ κλῆμα τοῦ τύπου μας.

Καὶ σ' αὐτὸν τὸν τομέα, ἡ χρονικὴ διάρκεια εἶναι μακρότατη. Ἡ πρώτη χρονολογικὰ μορφή, εἶναι καὶ ἡ μεγαλύτερη. Πρόκειται, φυσικὰ, γιὰ τὸν Μάξιμο τὸν Γραικὸ, ἢ Μάξιμο Ἁγιορείτη, πού ἐδῶ γεννήθηκε, κι' ἐδῶ μεγάλωσε, κι' ἐδῶ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα. Ἀπὸ δῶ, πνεῦμα ἀπληστο, μετατοπίστηκε σ' ὀλόκληρη

τὴν Εὐρώπῃ. Ἐμαθε ὅλες τὶς γλῶσσες τῆς, σπούδασε σὲ ὅλα σχεδὸν τὰ πνευματικὰ τῆς κέντρα, ἐμέστωσε ἀπὸ σοφία καὶ γνώση. Ἀλλὰ ἡ κοσμικὴ τύρβη τοῦ ἦταν ἀδιάφορη. Μέγας καὶ ἀθόρυβος, κατέφυγε νὰ ἐγκαταβιῶσῃ στὸ Ὄρος, στὴ μὴν τοῦ Βατοπεδίου. Καὶ ἴσως νὰ τὸν ἀγνοοῦσαμε, λησμονημένον στὴν χριστιανικὴ ταπεινοφροσύνη του, ἂν δὲν συνέβαινε ὁ πατριάρχης νὰ τὸν ἐπιλέξῃ καὶ νὰ τὸν στείλῃ, στὰ 1518, στὴ Μόσχα, ὅπου διαμόρφωσε καὶ θεμελίωσε τὴν παραπαίουσα ρωσικὴ ἐκκλησία.

Σὲ 134 ἀνέρχονται τὰ ἔργα ποὺ συνέγραψε. Πενήντα εἶναι οἱ μεταφράσεις ποὺ φιλοτέχνησε στὴν σλαβωνικὴ. Καὶ ἀπροσμέτρητες οἱ ἄλλες ὑπηρεσίες του ποὺ συνθέτουν τὴν ἀφθιτὴ αἴγλη τῆς μνήμης του.

Ἄλλος λόγιος ἀπ' τὴν Ἄρτα ἦταν ὁ πολὺς Ζαχαρίας Γεργάνος. Σπούδασε ἐπίσης στὴν Εὐρώπῃ, ἐξέδωκε στὰ 1622 τὴν Καινὴ Διαθήκη καὶ ἀργότερα ἔγραψε μιὰ κατῆχηση. Ἡ λογιοςύνη του διοχετεύτηκε στὰ ἐκκλησιαστικά, ἀφοῦ ἀνῆκε, κ' αὐτός, στοὺς ἱερωμένους. Ἐγινε μάλιστα, περὶ τὸ τέρμα τοῦ βίου του, καὶ μητροπολίτης Ἄρτης.

Τὸ 1730 γεννήθηκε στὴν Ἄρτα ὁ Χριστόφορος (ἀγνώστων ἄλλων στοιχείων). Χριστόφορος εἶναι τὸ ὄνομα ποὺ πῆρε ὡς καλόγερος. Προηγουμένως ἐδίδαξε στὴν Πόλῃ καὶ στὴν Ἀθωνιάδα Σχολή. Ἐγραψε μελωδικὰ Ἄσματα καὶ μιὰ Σύνοψη Ἱερῶν Κανόνων.

Τῆς ἴδιας ἐποχῆς εἶναι ὁ Σπυρίδων Ζορβέλης, ποὺ σπούδασε ἰατρικὴ καὶ φιλοσοφία, χρημάτισε διδάσκαλος στὴν Πόλῃ καὶ στὴν Βιέννη καὶ ἔγραψε ἓνα δοκίμιο «Περὶ δοκησιόφων».

Στὸν ἐπόμενο αἰῶνα μνημονεύονται ἀπὸ τὴν Ἄρτα ὁ Κων/νος Βλαχούτσῃς (τὸ 1770), ὁ Κων/νος Σακελαρόπουλος (τὸ 1800) καὶ ὁ ἱερομόναχος Φλαβιανός, γιὰ τὸν ὁποῖον μιλάει τιμητικώτατα ὁ Κων/νος Οἰκονόμος ὁ ἐξ Οἰκονόμων.

Ἀπὸ τὴν ἔθνεγερσία καὶ ὕστερα, στὴ διαδρομὴ τοῦ ἐλεύθερου βίου, ἡ λογιοςύνη περνάει, ἀπ' τὸ ράσο, στὴν κοσμικὴ περιοχὴ. Κ' ἀπ' τὸν ἐθνικοθρησκευτικὸ τομέα στὴν καθαρὴ λογοτεχνικὴ δημιουργία.

Εἶναι καὶ σ' αὐτὴ τὴν περιοχὴ ποὺ ἡ Ἄρτα,—κ' ὄχι μόνον ἡ πόλῃ, παρὰ ὁ νομὸς, ὅπου ἀνῆκαν τότε οἱ Καλαρυῖτες καὶ τὸ Συρράκο,—καταθέτουν δυνάμεις ἀξιόλογες, ὥστε ἡ τοπικὴ συμμετοχὴ νὰ παρουσιάζεται αἰσθητὰ ἔντονη στὸ ὅλο ἑλληνικὸ πνευματικὸ κλίμα.

Παραλείποντας τοὺς ζωντανούς θὰ ἀναφέρουμε τοὺς παλαιότερους—καὶ μόνον συνοπτικά—μιὰ καὶ δὲν εἶναι τῆς ὥρας αὐτῆς ἡ ἐκτενέστερη ἀνάλυσή τους.

Εἶναι ὁ Κωλέτης, συγγραφέας πιθανῶς τῆς «Ἑλληνικῆς Νομαρχίας», ἀλλὰ καὶ ποιητῆς κατὰ τὴν νεότητά του.

Ὁ βαρυαλγῆς ἀλλὰ καὶ λυρικώτατος ποιητῆς Γεώργιος Ζαλοκώστας.

Ὁ ἐπιβλητικὸς καὶ χαλκέντερος ἱστορικὸς μας Σπυρίδων Λάμπρος. Ὁ συμπαθέστατος καὶ τραγικὸς Κώστας Κρυστάλλης. Ὁ δοκιμασμένος καὶ εὐαίσθητος Γιώργος Κοτζιούλας.

Ὁ ἐκπαιδευτικὸς—μεταφραστῆς καὶ ποιητῆς Γ. Παπαγεωργίου—Ράγκος. Εἶναι ἀκόμα ἡ ρομαντικὴ ποιήτρια Φιφίκα Μυλωνᾶ, ὁ λαογράφος Χρῆστος Λαμπράκης, ὁ σατιρικὸς ποιητῆς Σεραφεῖμ Ἀρκομάνης, ὁ λαϊκὸς ποιητῆς Ἀπόστολος Καραπάνος καὶ ἄλλοι πολλοί.

Ὁ «Σκουφᾶς» δίκαια τοὺς τιμᾶ. Εἶναι οἱ προηγηθέντες κρῖκοι στὴν πνευματικὴ μας παράδοση, τὴν ἔκφραση τῆς ὁποίας ὑλοποιεῖ σήμερα ὁ «Σκουφᾶς», ὕστερα ἀπὸ μιὰ διαδρομὴ πέντε περίπου αἰῶνων.

ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΑ ΜΝΗΜΕΙΑ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ

Π. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΥ

Ἄρτα Ἐπιτάφιος Θεοτοκιοῦ

Εἰς τὴν ἐν Ἄρτῃ μονὴν Φανερωμένης φυλάσσεται προσωρινῶς ὁ ἄριστα διατηρούμενος κεντητὸς ἐπιτάφιος τῆς παρὰ τὸ χωρίον Πέτα ἱερᾶς μονῆς Θεοτοκιοῦ, ἧτις παραμένει πρὸς τὸ παρὸν κλειστή. Ὁ Κύριος παρίσταται ἐξηπλωμένος ἐπὶ λάρνακος, μὲ τὴν κεφαλὴν ἀκουμβῶσαν ἐπὶ προσκεφαλαίου. Ἐκατέρωθεν αὐτοῦ ἴστανται οἱ Ἀρχάγγελοι Μιχαὴλ καὶ Γαβριὴλ κρατοῦντες ριπίδια καὶ θυμιατήρια, ὅπισθεν δὲ ὀρθοῦται κιβώριον βαῖνον ἐπὶ τεσσάρων κιονίσκων, ἀπὸ τοῦ ὁποῦ κρέμονται δύο κανδηλαί. Κάτωθεν τοῦ κιβωρίου εἰκονίζεται σταυρὸς μὲ τὰ σύμβολα τοῦ πάθους, λόγχην καὶ σπόγγον ἐπὶ καλάμου. Ὑπεράνω τῶν ἀγγέλων ἔχουν κεντηθῆ δύο ὀκτάκτινοι καὶ δύο ἐπτάκτινοι ἀστέρες. Ὑπὸ τὸ κουβούκλιον ἡ ἐπιγραφή: *Η ΑΠΟΚΑΘΙΛΟΣΙΣ, κάτωθι δὲ τῆς λάρνακος + ΤΟ ΠΑΡΩΝ ΥΠΑΡΧΕΙ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΤΗΣ Θ(ΕΟΤ)ΚΟΥ ΤΩΝ ΕΜΥΕΑΩΝ ΑΧΜΓΩ*. Πέριξ τοῦ πλαισιούντος τὴν παράστασιν ὀρθογωνίου ὑπάρχει ἡ συνήθης ἐπιγραφή ἐκ τῆς ἀκολουθίας τοῦ Μεγάλου Σαββάτου :

+Ο ΕΥΣΧΗΜΩΝ ΙΩΣΥΦ ΑΠΟ ΤΟΥ ΕΥΛΟΥ ΚΑΘΕΛΩΝ / ΤΟ ΑΧΡΑΝΤΟΝ ΣΟΥ ΣΩΜΑ Σ(Ι)ΝΔΟΝ(Ι) ΚΑΘΑΡΑ / ΕΙΑΗΣΑ(Σ) ΚΑΙ ΑΡΩΜΑΣ(Ι)Ν / ΕΝ ΜΝΗΜΑΤΙ ΚΑΙΝΩ ΚΗΛΕΥΣΑΣ / ΑΠΕΘΕΤΟ.

Κατὰ ταῦτα ὁ ἐπιτάφιος τοῦ Θεοτοκιοῦ ἐκεντήθη τὸ 1643 διὰ τὴν παρὰ τὴν Δημητσάναν μονὴν τῶν Αἰμυαλῶν, διηρηπάγη πιθανώτατα ὑπὸ τῶν ἐπιδραμόντων εἰς Πελοπόννησον μετὰ τὰ Ὀρλωφικὰ Τουρκαλβανῶν καὶ ἐπωλήθη ὑπ' αὐτῶν κατὰ τὴν εἰς Ἀλβανίαν ἐπιστροφὴν των, ὡς καὶ ὁ ἐπιτάφιος τοῦ γειτονικοῦ Πέτα (βλ. σχετικῶς Ἄ. Ὀρλάνδον εἰς Ἡπ. Χρον. 4 (1929), σ. 111 σημ. 1).

Ὁ ἡμέτερος ἐπιτάφιος εἶναι κεντημένος ἐπὶ πορφυροῦ μεταξωτοῦ ὑφάσματος, διαστάσεων 53,5X54,5 ἐκ., περὶ τὸ ὁποῖον ἔχει προσραφῆ ἕτερον ὑφασμα, νεώτερον. Τὰ γυμνά μέρη ἔχουν ἀποδοθῆ διὰ μετάξης χρώματος καφέ πρὸς τὸ πορτοκαλόχρουν, αἱ τρίχες διὰ καστανοῦ, ἡ ἐνδυμασία τῶν ἀρχαγγέλων διὰ σύρματος χρυσοῦ καὶ μετάξης κυανῆς ἀνοικτῆς. Τὸ περιζῶμα τοῦ Κυρίου, ἡ λάρναξ, τὸ κουβούκλιον καὶ αἱ κανδηλαί ἔχουν κεντηθῆ διὰ σύρματος ἀργυροῦ, οἱ φωτοστέφανοι, τὰ σύμβολα τοῦ πάθους καὶ αἱ ἐπιγραφαὶ διὰ χρυσοῦ.

Ἐκ τῶν εἰκόνων τῆς μονῆς Φανερωμένης σημειοῦμεν Βρεφοκρατοῦσαν Θεοτόκον «Ρόδον τὸ Ἀμάραντον», στεφομένην ὑπὸ δύο ἀγγέλων. Εἰς τὰς κάτω γωνίας ἅγιος κρατῶν ὁμοίωμα ναοῦ καὶ ἕτερος κρατῶν Εὐαγγέλιον. Ἐπιγραφή: *δια χει/ρος δημητρι/ου παπα διαμанти εκ ζαγαωριου κομης / μανα δεν [τρι] / αωγ 31. 1849. Διαστ. 89X62,5X3 ἐκ.*

Κόκκινη Ἐκκλησιά Βελεντζικῶ

Εἰς τὴν τοποθεσίαν Τέμπλες τοῦ οἰκισμοῦ Ἀσφακερὸν τῆς ἀνωτέρω κοινότητος, σώζεται ναὸς ὑπὸ τὴν ἐπωνυμίαν Κόκκινη Ἐκκλησιά. Εἶναι οὗτος ἐπιμήκης ξυλόστεγος αἶθουσα μετὰ ἀψίδος καὶ χορῶν πενταπλεύρων, ἐκτισμένη διὰ πρασινωπῶν πλακοειδῶν λίθων καὶ στεγαζομένη σήμερον διὰ πλακῶν. Πρὸ τοῦ ναοῦ σώζονται μέχρις ὕψους ἑνὸς μέτρου οἱ τοῖχοι ξυλοστέγου νάρθηκος. Συνήθως ἡ ὀνομασία Κόκκινη Ἐκκλησιά δίδεται εἰς ναοὺς ἐκτισμένους διὰ πλίνθων. Εἰς τὴν προκειμένην περίπτωσιν ἐρυθρὸν εἶναι μόνον τὸ εἰς τὴν τοιχοδομίαν χρησιμοποιηθὲν κονίαμα. Ὁ ναὸς δὲν εἶναι τοιχογραφημένος καὶ στερεῖται τέμπλου.

Εἰς τὴν νοτιᾶν πλευράν, ἀνατολικῶς τοῦ χοροῦ, εἶναι ἐγκεικολαμμένη ἐπὶ ἐπιμήκους πρασινωποῦ λίθου ἢ ἀκόλουθος ἐπιγραφή: + ΕΤΟΥΣ' ΖΡΚΓ (=1615) ΑΝΙΚΟΔΟΜΗΘΗ Ο ΘΕΙΟΣ' ΝΑΟΣ | ΤΗΣ Θ(ΕΟΤΟ)ΚΟΥ ΔΙΑ ΚΟΠΟΥ Κ(ΑΙ) ΕΞΟΔΟΥ ΚΥΡΟΥ ΘΕΟΚΑΙΤΟΥ | ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ Κ(ΑΙ) ΔΙΑ ΣΗΝΔΡΟΜΗΣ ΡΑΦΑΗΛ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ. Τὸ τελευταῖον ψηφίον τῆς χρονολογίας εἶναι πολὺ ἐφθαρμένον καὶ δύναται νὰ ἀναγνωσθῆ ὡς Γ ἢ ὡς Β.

Μονὴ Κοιμήσεως Θεοτόκου Σκουληκαριῶς

Ἀνηγέρθη κατὰ τὴν παράδοσιν τὸν 12ον αἰῶνα· τὸ σημερινὸν πάντως καθολικὸν χρονολογεῖται δι' ἐπιγραφῆς εἰς τὸ 1867, τὸ δ' ἠρειπωμένον ἡγουμενεῖον εἰς τὸ 1879. Ὁ ναὸς εἶναι τρίκλιτος βασιλικὴ μετὰ μικροῦ τρούλλου καὶ πενταπλεύρου ἀψίδος, καλυπτομένη διὰ καμάρας εἰς τὸ κεντρικὸν κλίτος καὶ δι' ἐπιμήκων φουρνικῶν εἰς τὰ πλάγια. Οἱ τοῖχοι καλύπτονται δι' ἀσβεστοχρίσματος. Τὸ ξύλινον τέμπλον καὶ αἱ εἰκόνες στεροῦνται ἐνδιαφέροντος.

Πηγαί (πρ. Βρεστενίτσα)

Εἰς τὸν ἐνοριακὸν ναόν, τιμώμενον ἐπ' ὀνόματι τοῦ Γενεσίου τῆς Θεοτόκου, κατεγράφησαν μεταξὺ ἄλλων εἰκόνων τοῦ 18ου αἰ. αἱ ἐξῆς ἐνεπίγραφοι:

1) Ἐνθρονος Παναγία Ὀδηγήτρια μετ' ἐπιγραφῆν: *δέησις τῆς δούλης του θ(ε)οῦ/ἀγρόφος πρεσ/βυτέρας. Διαστ. 80X46,5 ἐκ.*

2) Ἐνθρονος Παντοκράτωρ. Ἐπιγραφῆ: *δέησις τοῦ δού/λου τοῦ θ(ε)οῦ γε/ωργίου τοῦ λογοθέτου]. Διαστ. 77,7X45,5 ἐκ.*

Εἰς ἀπόστασιν 45' ἀνατολικῶς τοῦ χωρίου σώζονται τὰ βάρθρα τῆς περιφύμου γεφύρας τοῦ Κοράκου, ἧτις ἀνετινάχθη ὑπὸ τῶν συμμοριτῶν τὸν Μάρτιον τοῦ 1949.

Περὶ τὰ 2 χλμ. βορειότερον σώζεται ἕτερα μονότοξος γέφυρα, γνωστὴ ὡς «Κουτσοκάμαρο», ἧτις, κατὰ τοὺς ἐντοπίους, εἶναι ἀρχαιότερα τῆς γεφύρας τοῦ Κοράκου, ἀναγομένης εἰς τὸν 16ον αἰ. Αὕτη ἔχει μερικῶς καταχωσθῆ ἀπὸ τὰς προσχώσεις τοῦ Ἀχελώου, τοῦ ὁποίου ἡ σημερινὴ κοίτη εὐρίσκεται περὶ τὰ 35 μ. δυτικώτερον.

Μονὴ Σέλτσου

Ἡ ἱστορικὴ αὕτη μονή, ὑπερκειμένη τῆς δεξιᾶς ἄχθης τοῦ Ἀχελώου εἰς ἀπόστασιν 2 ὥρῶν βορείως τῶν Πηγῶν, ὀφείλει τὴν φήμην τῆς εἰς τὴν ἐν ἔτει 1804 τετράμηνον πολιορκίαν ἀπὸ τὰ στρατεύματα τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ὑπερχιλίων Σουλιωτῶν ὑπὸ τὸν Κίτσον Μπότσαρη καταφυγόντων ἐν αὐτῇ, καὶ εἰς τὴν ἐν συνεχείᾳ ἡρωϊκῆν ἔξοδον, καθ' ἣν διεσώθησαν μόνο πεντήκοντα ἐξ αὐτῶν, ἐνῶ τὰ γυναικόπαιδα ἐρρίφθησαν εἰς τὸν Ἀχελῶον.

Τὸ καθολικὸν τῆς ἀπὸ πολλῶν ἐτῶν διαλελυμένης μονῆς σώζεται εἰς καλὴν κατὰ-τάσασιν. Εἶναι τοῦτο ἄθωνικὸς τύπου, μονόκλιτον, μετὰ χορῶν καὶ ἀψίδος τριπλευρῶν ἐξωτερικῶς καὶ μετὰ καμαροσκεποῦς νάρθηκος. Ὁ κυρίως ναὸς στεγάζεται κατὰ τὸ ἀνατολικὸν καὶ τὸ δυτικὸν αὐτοῦ τμήμα διὰ κατὰ μῆκος καμαρῶν, κατὰ δὲ τὸ κεντρικὸν δι' ἐγκαρσίου σκαφοειδοῦς θόλου με ἀπεστρογγυλωμένας ἀκμάς, καλυπτομένου ὑπὸ ὑπερεξεχούσης δικλινοῦς στέγης. Στενὴν σχέσιν παρουσιάζει ὁ κύπος οὗτος πρὸς τὸ κατὰ 40 ἔτη ἀρχαιότερον καθολικὸν τῆς μονῆς Ἁγίου Γεωργίου παρὰ τὸ Μουζάκι, ὅπου ἀντὶ ἐκφυλισμένου σκαφοειδοῦς θόλου, ἔχομεν τυφλὸν θόλον, βαίνοντα ἐπὶ σφαιρικῶν τμημάτων καὶ καλυπτόμενον ὑπὸ ἐξεχούσης δικλινοῦς στέγης (Ἁ. Ὁρλάνδου, Σταχυολογήματα ἐκ μονῶν τῆς Πίνδου. ΑΒΜΕ, Ε' (1939-40), σ. 185-187, εἰκ. 15-16). Ὁ ναὸς εἶναι ἐκτισμένος διὰ λελαξευμένων ἀσβεστολίθων τοποθετημένων δι' ἀφθόνου κονιάματος. Κατὰ τὴν ΒΔ γωνίαν σώζονται τὰ θεμέλια ἀνοικτοῦ προστώου.

Ὁ ναὸς ἀνηγέρθη καὶ ἐτοιχογραφήθη τὸ 1697, ὡς διδασκόμεθα ἐκ τῆς κτητορικῆς ἐπιγραφῆς, γεγραμμένης εἰς τὸ ὑπέρυθρον τῆς ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ εἰς τὸν νάρθηκα θύρας:

ΑΝΗΓΕΡΘΙ Κ(ΑΙ) ΑΝΗΣΤΟΡΗΘΙ ΟΥΤΟΣ Ο ΘΙΟΣ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑΟΣ Τ(ΗΣ) ΠΑΝΥΠΕΡΑΓΝΟΥ ΔΕΣΠΗΝΗΣ ΥΜ(ΩΝ) ΘΕΟΤΟΚΟΥ Κ(ΑΙ) ΑΥΠΑΡΘΕΝΟΥ ΜΑΡΙ(ΑΣ) ΔΙΑ ΣΙΝΔΡΟΜΗΣ Κ(ΑΙ) ΕΞΟΔΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΠΝΕΥΜΑΤΗΚΟΥ ΡΗΓΗΙΝΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΒΑΡΘΟΛΟΜΕΟΥ ΙΕΡΟΜΩΝΑΧΟΥ ΖΑΧΑΡΗΟΥ ΙΕΡΟΜΩΝΑΧΟΥ ΑΛΕΞΙΟΥ ΙΕΡΕΟΣ Κ(ΑΙ) ΑΛΕΞΙΟΥ ΙΕΡΕΟΣ ΙΑΚΟΒΟΥ ΙΕΡΟΜΩΝΑΧΟΥ ΔΙΟΝΙΣΙΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ Κ(ΑΙ) ΤΩΝ ΕΝΤΗΜΟΤΑΤΩΝ ΑΡΧΟΝΤ(ΩΝ) ΚΙΡΝΗΚΟ Κ(ΑΙ) ΑΠΟΣΤΟΛΙΟΥ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΘΕΟΦΙΛΕΣΤΑΤΟΥ ΕΠΙΣΚΟΠΙΟΥ Κ(ΥΡΙΟΥ)Υ ΚΙΡ ΑΡΣΕΝΙΟΥ ΕΝ ΕΤΙΟΙΣΙΝ ΑΧΥ Ζσς. ΕΝ ΜΙΝΙ ΔΙΚΕΥΡΙΟ ΙΓ' ΔΙΑ ΧΙΡΟΣ ΕΜΟΥ ΤΟΥ ΑΜΑΡΤΟΛΟΥ ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΙΕΡΕΟΣ ΤΟΥ ΕΞ ΑΡΤΙΣ ΚΑΙ ΤΑΙΚ(Ο)ΝΟ ΜΟΥ.

Ἡ ἐπιγραφή ἐδημοσιεύθη μετὰ τινων παραναγνώσεων ὑπὸ τοῦ ἀειμνήστου Μητροπολίτου Θεσσαλιώτιδος καὶ Φαναριοφανσάλων Ἱεζεκιὴλ εἰς τὸ ὀδοιπορικὸν τῆς εἰς τὴν μονὴν Σέλτσου ἐπισκέψεώς του (Θεολογία, Η' (1930), σ. 47-48).

Εἰς τὸν κυρίως ναὸν εἰκονίζονται εἰς τὴν κατωτάτην ζώνην δλόσωμοι ἅγιοι ὑπεράνω αὐτῶν στηθάρια ἁγίων, εἰς τὴν γ' ζώνην οἱ Οἴκοι τοῦ Ἀκαθίστου Ὑμνου, εἰς τὴν δ' καὶ τὴν ε' (ἐπὶ τῶν ἐπιφανειῶν τῶν θόλων) αἱ μεγάλοι δεσποτικαὶ καὶ θεομητορικαὶ ἑορταί.

Εἰς τὴν κλεῖδα, τέλος, τῶν θόλων παρίστανται εἰς μὲν τὴν τρουλλοκαμάραν ὁ Χριστὸς Παντοκράτωρ, ὑπεράνω τοῦ Ἱεροῦ ἢ Ἁγία Τριάς καὶ τέλος εἰς τὸ δυτικὸν τμήμα τῆς κατὰ μῆκος καμάρας ὁ Χριστὸς ὡς μεγάλης Βουλῆς Ἄγγελος. Εἰς τὰς γωνίας τῆς τρουλλοκαμάρας εἰκονίζονται οἱ εὐαγγελισταί.

Εἰς τὸ ἀνατολικὸν τμήμα τοῦ νοτίου χοροῦ παρίστανται οἱ κτήτορες καπετὰν Νίκος καὶ καπετὰν Ἀποστόλης, κραιοῦντες σταυροὺς καὶ τὸ «ὁμοίωμα» τοῦ ναοῦ. Φέρουν ἐνδυμασίαν τῆς ἐποχῆς καὶ τρέφουν ἀρειμάνιον μύστακα. Μεταξὺ αὐτῶν καὶ ὑπεράνω τοῦ ὁμοιώματος τοῦ ναοῦ ὑπάρχει ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή:

Ο ΤΟ ΣΟ ΕΛΕΙ ΔΕΣΠΟΤΑ Χ(ΡΙΣΤ)Ε ΒΑΣΙΛΕΥ ΕΜΗΣ | ΤΗΣ ΠΑΡΟΥΣΙΣ ΜΟΝΗΣ ΤΑΥΤΙΣ ΚΤΙΤΟΡΕΣ ΧΡΙΜΑ | ΤΙΣΑΝΤΕΣ ΠΡΟΣΦΕΡΟΜΕΝ ΣΙ ΝΑ|ΟΝ ΑΓΙΟΝ ΑΝΑ ΧΙΡ(ΑΣ) ΗΣ ΕΞΙΛΕΟΣΙΝ ΤΟΝ | ΠΟΛΟΝ ΠΤΕΣΜΑΤΟΝ ΕΜΟΝ ΤΕ | ΚΑΙ ΤΩΝ ΓΟΝΕΟΝ Κ(ΑΙ) ΠΑΝΤΟΝ ΕΥΣΑΙΒΟΝ | ΧΡΙΣΤΙΑΝΟΝ.

Μεταγραφή: 'Ο ιϥ σϣ ἔλεει Δέσποτα Χριστέ Βασιλεῦ ἐμεῖς τῆς παρουσίης μονῆς ταύτης κτήτορες χρηματίσαντες προσφερόμεν σοι ναὸν ἅγιον ἀνά χεῖρας εἰς ἐξιλέωσιν τῶν πολλῶν πταισμάτων ἡμῶν τε καὶ τῶν γονέων καὶ πάντων εὐσεβῶν χριστιανῶν.

Κάτωθι τοῦ ὁμοιώματος τοῦ ναοῦ: *Η ΚΑΤΑ ΣΑΡΚΑ ΑΔΕΛΦΙ / Κ(ΑΙ) ΚΑΙΠΕΤΑΝΗ ΤΗΣ ΑΡΤΗΣ* (Οἱ κατὰ σάρκα ἀδελφοὶ καὶ καπετάνοι τῆς Ἄρτης) ἐκατέρωθεν δέ τῶν κτητόρων: *Ο ΚΑΙΠΕΤΑΝ ΝΗΚΟΣ ΚΑΙ Ο ΚΑΙΠΕΤΑΝ ΑΠΟΣΤΟΛΙΣ.*

Εἰς τὸν ἀνατολικὸν τοῖχον τοῦ νάρθηκος εἰκονίζεται ἡ Δευτέρα Παρουσία, κάτωθεν δὲ αὐτῆς, ὡς καὶ εἰς πλείστους ναοὺς τῆς ἐποχῆς, αἱ τιμωρίαι τῶν κολαζομένων. Ἐξ ἀριστερῶν πρὸς τὰ δεξιὰ παρίστανται:

1) Ὁ πόρνος καὶ μηχός. 2) Ἡ πουτάνα. 3) Ὁ κλέπτης. 4) Ὁ μηλονᾶς. 5) Ὑ κινώμε|ρι τ(ῆ)ν ἁγίαν|κιριακ|ίν. 6) Ὁ ὑερόσιλος | ὁ κρατὸν τ(ῆς) ἐκκλησία(ς) |τὰ δικαιομάτα. 7) Ὁ φονεύ(ς). 8) Ὁ κινόδοξος. 9) Ὁ μάγος. 10) Ὁ γαστρίμαργος.

Εἰς τοὺς ὑπολοίπους τοίχους τοῦ νάρθηκος εἰκονίζονται εἰς μὲν τὴν κατωτάτην ζώνην δόλωσμοι ἀσκηταὶ (εἰς τὸν βόρειον τοῖχον ἡ Κοίμησις τοῦ ἁγίου Ἐφραίμ τοῦ Σύρου), εἰς τὴν β' ζώνην μαρτύρια ἁγίων καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἡ Ἀποκάλυψις.

Αἱ τοιχογραφίαι τοῦ Νικολάου τοῦ ἐξ Ἄρτης εἶναι ἐν ἀπὸ τὰ καλύτερον διατηρουμένα καὶ πλέον ἐνδιαφέροντα σύνολο τῆς ἐποχῆς αὐτῆς εἰς τὴν Ἡπειρον.

Εἰς τὴν αὐτὴν ἐποχὴν (τέλος τοῦ 17ου αἰ.) ἀνάγεται καὶ τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον, μὲ πλούσιον φυτικὸν καὶ ζωικὸν διάκομον ἐπίχρυσον καὶ ἐλαφρῶς ἀνάγλυφον, ἐπὶ βάθους ἐρυθροῦ ἢ κυανοῦ.

Σύγχρονοι εἶναι καὶ αἱ εἰκόνες τοῦ τέμπλου, ἐκ τῶν ὁποίων σημειοῦνται αἱ δεσποτικαί:

1) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, διαστ. 74,5X37 ἐκ. περίπου.

2) Ἐνθρονος Παναγία Ὁδηγήτρια, διαστ. 74,6X42 ἐκ.

3) Ἐνθρονος Παντοκράτωρ, διαστ. 75,5X42 ἐκ. περίπου.

4) Πρόδρομος πτερωτός, διαστ. 76X38,7 ἐκ.

5) Κοίμησις τῆς Θεοτόκου, διαστ. 89X54,5 ἐκ.

Εἰς τὸ βημόθυρον τῆς Ὁρασίας Πύλης εἰκονίζονται ἄνω μὲν ὁ Εὐαγγελισμὸς μὲ τὴν Θεοτόκον ὀρθίαν, κρατοῦσαν εἰληγάριον, κάτω δὲ οἱ ἅγιοι Γρηγόριος ὁ Θεολόγος, Βασίλειος, Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος καὶ Ἀθανάσιος κάτωθι τόξων. Διαστ. ἀριστ. φύλλου 108,5X33,5 ἐκ., δεξ. φύλλου 119,5X34 ἐκ. Ἐκ τῶν μικρότερων εἰκόνων σημειοῦμεν Βρεφοκρατοῦσαν εἰς τὸν τύπον τῆς Παναγίας τοῦ Πάθους ἀλλ' ἄνευ τῶν ἀγγέλων, 18ου αἰ., ἡπειρωτικῆς τέχνης. Διαστ. 24,4X20 ἐκ.

Ἐπὶ τῆς ἀπὸ τοῦ νάρθηκος εἰς τὸν κυρίως ναὸν ξυλίνης θύρας εἶναι γεγραμμένα διὰ μέλανος πολλαὶ ἐνθυμήσεις.

Τὰ ἐκκλησιαστικά βιβλία τῆς μονῆς, κατὰ τὸ πλεῖστον ἐκδόσεις Βενετίας 16ου, 17ου καὶ 18ου αἰ., εὐρίσκονται εἰς ἐλεεινὴν κατάστασιν. Ἐδόθησαν ὀδηγίαι διὰ τὴν διαφύλαξιν καὶ συντήρησίν των.

Μονὴ Ἁγίου Γεωργίου Βουλγαρελίου (Δροσοπηγῆς)

Διαλελυμένον μονῆριον εἰς ἀπόστασιν 10' βορείως τοῦ Βουλγαρελίου, μετονομασθέντος τὸ 1951 εἰς Δροσοπηγὴν. Ὑπάρχει σήμερον εἰς τὴν μονὴν Κάτω Παναγιᾶς Ἄρτης. Ναὸς μονοκάμαρος μετὰ τροῦλλου, τριπλεύρων χορῶν καὶ ἀψίδος ἐπίσης τριπλεύρου. Ὁ τροῦλλος, μὲ χαμηλὴν ὀκταγωνικὴν σφενδόνην, ἔχει διάμετρον πολὺ μικρότερον τοῦ εὗρους τοῦ ναοῦ καὶ βαίνει ἐπὶ χαμηλῆς ἐγκαρσίας καμάρας. Νάρθηξ στεγαζόμενος διὰ κοτὰ μῆκος καμάρας.

Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος διὰ τοιχογραφιῶν τοῦ 1714, ὡς πληροφορεῖ ἡ κτη-

τορική ἐπιγραφή, γεγραμμένη ὑπεράνω τῆς ἀπὸ τοῦ κυρίως ναοῦ εἰς τὸν νάρθηκα θύρας:

ΑΝΙΣΤΟΡΗΘΗ Ο ΠΑΝΣΕΙΠΤΟΣ ΚΑΙ ΘΕΙΟΣ ΟΥΤΟΣ ΝΑΟΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΕΝΔΟΘΕΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΤΟΥ ΤΡΟΠΑΙΟΦΟΡΟΥ ΔΙΑ ΣΥΝΔΡΟΜΗΣ Κ(ΑΙ) ΕΞΟΔΟΥ/ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΩΤΑΤΟΥ ΚΑΘΗΓΟΥΜΕΝΟΥ Κ(ΑΙ) ΠΝ(ΕΥΜΑΤ)ΙΚΟΙΣ Η(ΑΤ)ΡΑΣΙ ΚΥΡ ΧΡΙΣΤΟΦΟΡΟΥ Κ(ΑΙ) ΤΟΝ | ΣΥΝΔΔΕΛΦ(ΩΝ) ΑΥΤΟΥ ΣΕΡΑΦΙΜ ΙΕΡΩΜΟΝΑΧΟΥ ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΙΕΡΩΜΟΝΑΧΟΥ ΑΝΘΙΜΟΥ ΙΕ/ΡΟΜΟΝΑΧΟΥ Κ(ΑΙ) ΑΝΤΩΝΙΟΥ ΠΙΤΑ Κ(ΑΙ) ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΓΛΟΥΦΑΡΙΟΤΙ Κ(ΑΙ) ΝΙΚΟΛΑΟΥ ΖΗΠΠΟΥ | Κ(ΑΙ) ΕΤΕΡΩΝ ΕΥΡΕΘΕΝΤ(ΩΝ) ΧΡΙΣΤΙΑΝ(ΩΝ) ΤΟΥ ΧΩΡΙΟΥ ΒΟΥΓΑΡΕΛΙ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ ΤΟΥ ΠΑ/ΝΙΕΡΩΤΑΤΟΥ ΔΟΓΙΩΤΑΤΟΥ Μ(ΗΤ)ΡΟΠΟΛΙ(Τ)ΟΥ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ ΚΥΡΙΟΥ ΚΥΡΙΟΥ ΚΛΗΜΕΝΤΟΣ | ἐν ετει απο αδαμ ζσκη Κ(ΑΙ) ΑΠΟ Χ(ΡΙΣΤΟ)Υ 1714 μ(ηρ)ι σεπτε|βριού 27 | διὰ χειρός ἐμοῦ εὔτελοῦς ἀποστολῆου ἀναγνωστοῦ εκ χωρας [σακαρετ]ζη κ(αι) παπα χρ[η]στοῦ υιου αὐτου] κ(αι) νικολαου Ιστοριογρα /φου απο καλαριτες.

Ἡ ἐπιγραφή αὕτη ἔχει ἤδη δημοσιευθῆ ὑπὸ Ἀ. Ὁρλάνδου (Ἡπ. Χρον. 2 (1927), σ. 154, σημ. 4). Ἡ ἡμετέρα ἀνάγνωσις κατ' ἐλάχιστα σημεῖα διαφέρει. Τὸ κάτω τμήμα εἶναι σήμερον εἰς πολλὰ σημεῖα ἐξίτηλον, τὸ συνεπληρώσαμεν δὲ συμφώνως πρὸς τὴν πρὸ τεσσαρακονταετίας ἀνάγνωσιν τοῦ καθηγητοῦ Ὁρλάνδου.

Εἰς τὴν κατωτάτην ζώνην τοῦ κυρίως ναοῦ εἰκονίζονται ὀλόσωμοι ἅγιοι, εἰς τὴν β' στηθάρια ἁγίων περιβαλλόμενα ὑπὸ κληματίδος, εἰς τὴν γ' τὸ δωδεκάορτον, εἰς τὴν δ' οἱ Οἴκοι τοῦ Ἀκαθίστου καὶ εἰς τὴν ἀνωτάτην ἡ Ρίζα Ἰεσσαί. Εἰς τὸν νάρθηκα παρίστανται κάτω μὲν ὀλόσωμοι ἅγιοι, ἄνω δὲ μαρτύρια ἁγίων.

Τὸ ξυλόγλυπτον τέμπλον κοσμεῖται διὰ πτηνῶν καὶ φυτῶν ἐν χαμηλῷ ἀναγλύφῳ προβαλλομένων ἐπὶ τοῦ ἐρυθροῦ καὶ κυανοῦ βάθους.

Κατεγράφησαν αἱ δεσποτικαὶ εἰκόνες, ἡπειρωτικῆς τέχνης τοῦ 18ου αἰ., μὲ πλάισια αὐτόξυλα μιμούμενα σχοινοῖν:

1) Χριστὸς Παντοκράτωρ ἔνθρονος. Εἰς τὰς γωνίας τοῦ θρόνου τὰ εὐαγγελικὰ σύμβολα. Διαστ. 79X53 ἐκ. 2) Θεοτόκος Ὁδηγήτρια ἔνθρονος, στεφομένη ὑπὸ δύο ἁγγέλων. Διαστ. 79X54 ἐκ. 3) Πρόδρομος ἐστραμμένος κατὰ τὰ τρία τέταρτα πρὸς τὰ ἀριστερά, κρατῶν τὴν κεφαλὴν του ἐντὸς πινακίου καὶ εὐλογῶν. Ἄνω ἀριστερά, ἐντὸς τμήματος κύκλου, ὁ Χριστὸς εὐλογῶν. Διαστ. 78,5X52,5 ἐκ. 4) Ἅγιος Δημήτριος ἔνθρονος, φέρων ἐρυθρὸν μανδύαν ἐπενδεδυμένον ἐσωτερικῶς διὰ μηλωτῆς χρώματος κυανοῦ. Κάτω ἡ ἐπιγραφή:

ΔΟΥΑ(ΟΥ) ΤΟΥ Θ(Ε)ΟΥ ΔΕ(Η)ΣΙΣ| ..ΝΗΚΙΤΙΡΙΟΥ ΗΕΡΟ|ΜΟΝΑΧΟΥ ΔΙΑ Σ/ΙΔΡΟΜΕΙΣ ΚΑΙ Ε/ΞΩΔΟΥ ΤΟΝ ΤΕΣΕΡΟΝ ΗΚΟΝΟΝ.

Διαστ. 80X53,5 ἐκ. 5) Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος, ὄρθιος, εὐλογῶν. Διαστ. 75,5X25,5 ἐκ.

Εἰς τὸ ἱερὸν φυλάσσεται ἀργυρᾷ λειψανοθήκη ὀκτάγωνος, μὲ ἐμπιέστους παραστάσεις τῶν ἁγίων Γεωργίου, Βησσαρίωνος, Παρθενίου, Παρασκευῆς, Παντελεήμονος, Αἰκατερίνης, Χαραλάμπους καὶ Νικολάου εἰς τὰς πλευράς. Εἰς τὸ βαθυμειδωτὸν κάλυμμα φυτικὸς διάκοσμος, ἔκτυπος καὶ ἐγγάρακτος. Εἰς τὸ ἀνώτατον τμήμα τοῦ καλύμματος εἰκονίζονται ὀκτῶ ἅγιοι στηθαῖοι κάτωθι τόξων, εἰς τεχνικὴν νιέλλο. Εἰς τὴν παρυφὴν αὐτοῦ εἶναι χαραγμένη ἡ ἐξῆς ἐπιγραφή:

ΤΟ ΠΑΡΟΝ ΙΕΡΟΝ ΚΗΒΟΤΙΟΝ ΗΠΑΡΧΗ ΤΙΣ ΙΕΡΑΣ ΜΟΝΗΣ ΤΟΥ ΑΓΙΟΥ ΜΕΓΑΛΟΜΑΡΤΥΡΟΣ ΓΕΩΡΓΙΟΥ ΒΟΥΓΑΡΕΛΗ ΔΗΛΑ ΣΗΝΔΡΟ-

Διαστ. 20X20 εκ., ύψ. 28 εκ.

Μονή Χρυσοσπηλαιωτίσσης Γουριανῶν

Τὸ καθολικὸν τοῦ διαλελυμένου τούτου μονυδρίου εἶναι μονοκάμαρον μετὰ τρούλλου καὶ τριπλεύρων χορῶν. Ὡς καὶ εἰς τὸν Ἅγιον Γεώργιον Βουλγαρελίου, ὁ στενὸς ὀκτάπλευρος τρούλλος βαίνει ἐπὶ χαμηλῆς ἐγκαρσίας καμάρας. Ὁ μεταγενέστερος νάρθηξ εἶναι ξυλόστεγος. Εἰς τὸν νότιον χορὸν σώζεται ἐγκεκολαμμένη ἐπὶ λίθου ἡ ἀκόλουθος ἐπιγραφή:

ΑΠΟ ΑΔΑΜ, ΖΡΟΓ' ΑΝΙΚΕΝΙΘΙ Ο ΘΙΟΣ ΝΑΟΣ ΤΙΣ/ΥΠΕΡΑΓΙΑΣ ΔΕ-
ΣΙΗΝΙΣ ΥΜΟΝ ΘΕ/ΟΤΟΚΟΥ ΔΙΑ ΕΞΟΔΟΥ ΘΕΟΔΩΡΟΥ ΝΙΚΑ | ΑΠΟ
ΠΛΕΣΣΕΟΥΣ ΓΕΝΙΣΙ ΑΠΟ ΧΡΙ/ΣΤΟΥ ΔΑΧΕΓ' Ἡ ἀνάγνωσίς μας διαφέρει εἰς
τινα σημεῖα τῆς τοῦ Γ. Παπαγεωργίου (παρὰ Χ. Σούλη, Ἰπ. Χρον. 9 (1934),
σ. 92, ἀριθ. 33).

Ὁ ναὸς εἶναι κατάγραφος διὰ τοιχογραφιῶν τοῦ 1801, διατηρουμένων εἰς
κακὴν κατάστασιν Ἡ ἐπὶ τοῦ ὑπερθύρου τῆς πρὸς τὸν νάρθηκα θύρας σχετικὴ ἐπι-
γραφή εἶναι ἡμιεξίτηλος:

Ν. 1. 1801 ΦΕΥΡΟΥΑΡ[Ι]ΟΥ Α[Ι]ΝΙΣΤΟΡΙΘΗ [Ο ΘΕΙΟΣ ΟΥ]ΤΟΣ ΚΕ
ΠΑΝΣΕΠΤΟΣ ΝΑ[ΟΣ] Ε...ΙΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΑΡΧΙΕΡΑΤΕΥΟΝΤΟΣ Τ[ΟΥ]
[ΠΑΝΙΕΡΩ]ΤΑΤΟΥ [ΗΜ]ΟΝ ΔΕΣΠΟΤΟΥ [ΚΥΡΙ]ΟΥ ΙΕΡΟΘΕΟΥ ΔΙΑ
ΣΥΝΔΡ[Ο]Μ[ΗΣ] .. ΟΥ ΤΟΥ ΠΑΝΟΣΙΟΤΑΤΟΥ ΙΕΡΟΜΟΝΑΧΟΥ ΚΥΡΙΟΥ
ΧΡ[ΥΣ]ΑΝΘΟΥ ΕΚ ΡΑΦ[Ι]ΤΑΝΑΙΩΝ].

Εἰς κατωτάτην ζώνην παρίστανται, ὡς συνήθως, ὀλόσωμοι ἄγιοι, εἰς τὴν ἀμέσως
ἐπομένην σθηθάρια ἄγιων, εἰς τὴν γ' εὐαγγελικαὶ σκηναί, εἰς τὴν δ' οἱ Οἴκοι τοῦ
Ἀκαθίστου καὶ εἰς τὴν ε' ἀποκαλυπτικαὶ σκηναί.

Εἰς καλὴν κατάστασιν διατηρεῖται τὸ ἀξιόλογον ξυλόγλυπτον τέμπλον,
εἰργασμένον πολλαχοῦ εἰς διάτρητον τεχνικὴν, ὅπου εἰκονίζονται ἐν ἐξέργῳ ἀνα-
γλύφῳ ἐπὶ πλουσίῳ ἀνθικῷ διακόσμῳ ἄγγελοι, ἄνθρωποι, εὐαγγελικαὶ σκηναί,
ζῶα καὶ πτηνά. Ἀνάγεται πιθανώτατα καὶ τοῦτο εἰς τὰς ἀρχὰς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Κατεγράφησαν αἱ ἀκόλουθοι δεσποτικαὶ εἰκόνες:

1) Παντοκράτωρ ἔνθρονος, με ἐπτανησιακὰς ἐπιδράσεις. Ἰ Κάτω ἀριστ.:
Δηα χηρος αναγνωστον Δηαμάντι ε(κ) κόμης πλεσέους. Κάτω δεξ.: Δηα συνδρομης
κε εξοδου / του πανοσιοτατου και ὄγουμενου / Δανιηλ ιερομονάχου ε(κ) κομης
Ραυταγεους./1831 ηουλιου 17. Διαστ. περ. 91X53 εκ. 2) Θεοτόκος ἔνθρονος Βρεφο-
κρατοῦσα, ὁμοίας τέχνης. Διαστ. περ. 92X53,5 εκ. 3) Πρόδρομος ἐστραμμένος κα-
τὰ τὰ τρία τέταρτα πρὸς ἀριστερά, κρατῶν εἰλητάριον. Ἰ Ἀριστ. ἡ κεφαλὴ του ἐν-
τὸς πινακίου. Ἰ Ἄριστερὰ χεῖρ εἶναι ἐπιζωγραφημένη. Διαστ. περ. 90X53,5 εκ.
4) Γενέσιον τῆς Θεοτόκου. Κάτω ἀριστερὰ εἰκονίζεται ὁ ναὸς τῆς Χρυσοσπηλαιω-
τίσσης. Ἰ Ἐπιγραφαί: Η Παναγία οι σπηληότι/σα και Δηα συνδρομῆς και εξοδου του
πανοσιοτάτου κε νγουμενου Δανιηλ ηερομο/ναχου / 1831. Κατωτέρας τέχνης ἀπὲ
τὰς προηγουμένας. Διαστ. περ. 90X51 εκ. 5) Γέννησις τοῦ Χριστοῦ, Ἰλαϊκῆς τέ-
χνης, πολὺ κατεστραμμένη. Διαστ. 43X34 εκ.

Πολὺ ἀπολεπισμένοι εἶναι καὶ ὀρισμένοι ἐκ τῶν εἰκόνων τοῦ δωδεκάροτου
Ἰ Ἐπὶ τῆς Βασιφόρου ἀναγινώσκειται ἡ ἐπιγραφή: 1835 Δικεμβριου 11 Δανιηλ
ηγούμενος.

Τὰ λειτουργικά βιβλία τῆς Χρυσοπηλαιωτίσεως, ἐκδόσεις Βενετίας τῶν ἀρχῶν τοῦ 19ου αἰ., φυλάσσονται εἰς τὴν οἰκίαν τοῦ ἑφημερίου Γουριανῶν αἰδου. Δημητρίου Λάμπρη. Ἐκεῖ φυλάσσονται ὡσαύτως:

1) Ἅγιον Ποτήριον μὲ τὴν ἐπιγραφὴν:

ΑΦΗΡΟΜΑ ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΑΡΒΑΝΗΤΟΓΙΑΝΗ ΑΠΟ ΧΟΡΙΟΝ ΠΡΑΜΑΝΤΑ ΕΙΣ ΜΟΝΗ ΣΠΗΛΗΟΤΗΣΑ ΕΤΗ 1852.

Ὑψος 21,2 ἐκ., διάμ. χείλους 9,8 ἐκ., διάμ. βάσεως 16,4 ἐκ.

2) Λειψανοθήκη μὲ παράστασιν τριῶν ἁγίων στηθαίων εἰς ἐκάστην τῶν μακρῶν πλευρῶν καὶ ἑνὸς ἁγίου ἐφίππου εἰς ἐκάστην τῶν στενωῶν. 19ου αἰ. Διαστ. 18,5X 12 ἐκ., ὕψος 12 ἐκ.

Κουκούλια

Εἰς τὸν νεώτερον ἑνοριακὸν ναὸν τῆς Κοιμήσεως φυλάσσονται πολλαὶ ἀπὸ τὰς εἰκόνας τοῦ παλαιοῦ, μεταξύ τῶν ὁποίων ἑνδεκα μορφαὶ ἀπὸ Μεγάλῃν Δέησιν βορειοελλαδικῆς τέχνης τοῦ 17ου-18ου αἰ. καὶ δεσποτικαὶ μετρίας τέχνης τοῦ 18ου-19ου αἰ.

Γραϊκικὸν

Αἱ δεσποτικαὶ εἰκόνας τοῦ ἑνοριακοῦ ναοῦ τῶν Εἰσοδίων εἶναι μετρίας τέχνης ἔργα τῶν ἐκ Φορτοσίου ἁγιογράφων ἀδελφῶν Ἀθανασίου ἱερέως καὶ Γεωργίου, χρονολογοῦνται δὲ εἰς τὸ 1802.

Π. Α. ΒΟΚΟΤΟΠΟΥΛΟΣ

ΠΑΛΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Ἐπιτομή τοῦ Ἱεροδιάκονου Ἀγάπιος, ἐξ Ἄρτης

Ἐπιτομή τοῦ συνεργάτη τοῦ περιοδικοῦ μας κ. Δημ. Φ. Καρατζένης μᾶς ἔστειλε γιὰ δημοσίευση ἀντίγραφο ἑνὸς ἐγγράφου ἀπὸ τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Φακ. 213, Γεν. Γραμματείας), σχετικοῦ μὲ τὸν ἐξ Ἄρτης Ἱεροδιάκονο Ἀγάπιο:

«Ἱεροδιάκονος Ἀγάπιος - πατρίς Ἄρτα.

Διατάσσεται ὁ παρ' ἡμῖν κ. Σκαρλάτος Παπαρρογγόπουλος νὰ μετρήσῃ γρῶσα ἑκατὸν εἰς τὸν Ἱεροδιάκονο κ. Ἀγάπιο τὸν ἐξ Ἄρτης δι' ἔξοδα δρόμου τοῦ μέλλοντος νὰ ἀπέλθῃ κατ' ἐπιταγὴν μας εἰς τὸν Βασαρᾶν κωμοπόλεως τῆς Ἐπαρχίας Αἰακεδαίμονος διὰ νὰ σχολαρχίσῃ εἰς τὸ συσταθησόμενον ἐκεῖ ἄλληλοδιδακτικὸν Σχολεῖον.

Ἄρτος 2 Αὐγούστου 1829

Ὁ Κυβερνήτης

Ἰ. Καποδίστριας

Ὁ Γ. Γρ. Ν. Σπηλιᾶδης»

ΤΑ ΤΖΟΥΜΕΡΚΑ ΠΡΙΝ ΑΠ' ΤΟΝ ΑΙΩΝΑ ΤΟΥ 1821

Κ. Δ. ΣΤΕΡΓΙΟΠΟΥΛΟΥ

Ένεκα τῆς θέσεώς των, μεταξύ Θεσσαλίας-Ήπείρου καὶ Δυτικῆς Στερεᾶς Ἑλλάδος, τὰ Τζουμέρκα παρουσίαζαν μεγάλη σημαντικότητα γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ἀσφάλεια τοῦ ὀθωμανικοῦ κράτους στὶς ἀρχές τῆς Τουρκοκρατίας καὶ ἀργότερα τοῦ ἀληπασαϊκοῦ, ποὺ ἀνῆκαν, μέχρις ὅτου ἀρχισε ἡ ἐπανάσταση τοῦ 1821. Ἀναφέρονται, καθὼς καὶ ἄλλες γειτονικὲς περιοχές, ὡς κέντρα ἐπαναστατικὰ καὶ ἀνήσυχτα, ὡς τόποι, ὅπου ἀποστέλλονταν δυνάμεις τῶν κρατούντων γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς τάξεως, ὡς ἐπικράτειες ποὺ εἶχαν κατοίκους μὲ ζωηρὸ τὸ πνεῦμα τῆς ἀπελευθερώσεως. Ἀμυδρὴ κάπως εἰκόνα δίδουν μερικὲς πληροφορίες ποὺ διασώθηκαν σχετικὰ μὲ ποικίλης φύσεως ἐκδηλώσεις καὶ προσφέρονται ὡς συμβολὴ στὴν ἱστορία τῆς περιοχῆς κατὰ τοὺς χρόνους τῆς τουρκοκρατίας, εἰδικὰ ὡς πρὸς τὴν προπαρασκευὴ τῆς γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ 1821.

1. Τὸ ἀρματολίκι.

Ὡς πρῶτο ζήτημα ἐμφανίζεται τὸ ὁμώνυμο ἀρματολίκι.

Περὶ τὰ μέσα τοῦ 16ου αἰῶνα, ἐπὶ τοῦ σουλτάνου Σουλεϊμάν, ὅτε μεγάλος βεζίρης ἔγινε ὁ Ἰμπραήμ πασᾶς, ἀπὸ τὴν Πάργα καταγόμενος, μία ἀπὸ τὶς δέκα πέντε ἐπαρχίες, τὰ καπετανάτα ἢ ἀρματολίκια, ποὺ διαιρέθηκε ἡ Βόρειος Ἑλλάς, μὲ ἐπιτόπιο ἀρχηγὸ ἢ καθεμίαν τὸν καπετάνο, ἦταν καὶ («ἡ Τσουμέρκα»), Τσουμέρνικον κατὰ τοὺς Βυζαντινοὺς, περιφέρεια τῆς μεσημβρινῆς Ἁπείρου ἀπὸ τριάντα περίπου χωριά, μὲ κατοίκους φημισμένους («ἐπὶ ἀνδρεία, φιλομουσία καὶ φιλοκαλία»)¹.

Ὡς πρὸς τὸ πρῶτο γνῶρισμα ποὺ ἐμπίπτει στὰ πλαίσια τῆς ἐργασίας, ἀναφέρονται ἔμμεσα καὶ ἄμεσα περιστατικὰ πρὶν ἀπὸ τὴν ἐπανάσταση. Ἐπειδὴ δὲ ἡ ἐπικράτεια τοῦ καπετανάτου δὲν εἶναι ἀκριβῶς γνωστὴ, διότι ὑφίστατο ἀλλαγές σύμφωνα μὲ τὶς ἐπιδιιώξεις τῶν ἐκάστοτε κρατούντων, εἶναι φυσικὸ νὰ περιληφθοῦν ὅσα πολεμικῆς φύσεως γεγονότα σχετίζονται μὲ τὰ Τζουμέρκα, καθὼς ἀπὸ τὴν πρᾶξιν ἔχει καθιερωθῆ, ἀσχέτως ἀν σὲ συγκεκριμένους περιόδους ἐκδηλώθηκαν διαφοροποιήσεις².

1. Ν. Γ. Φιλίπιδου Ἡ ἐπανάστασις καὶ καταστροφὴ τῆς Ναούσης, Ἀθήναι 1881 σ. 12 ἔξ. Κατὰ τὸν Κ. Κρυστάλλη περιοδ. ΕΒΔΟΜΑΣ ἔτ. 8 1891 φύλλ. 24 σ. 3 (ἐκδ. Ἀπάντων ἀπὸ τὸν Μιχ. Περάνθη, ἐν Ἀθήναις 1952 σ. 450) ἀπὸ τὰ 15 ἀρματολίκια τὰ δύο ἔγιναν στὴν Ἁπείρο, («τὸ Τσουμέρνον καὶ τὸ Μαλακάσι»). Τὸ ὄνομα τῆς περιοχῆς γράφεται Τζουμέρκα στὴν ἐργασία αὐτὴ κανονικά, ἀλλὰ διατηροῦνται καὶ οἱ ἄλλες μορφές του, τιθέμενες σὲ εἰσαγωγικὰ γιὰ νὰ γίνεται σαφὴς διάκρισις τῆς μορφῆς, ὑπὸ τὴν ὁποία φέρεται στὴν μαρτυρία ἐκάστου συγγραφέα.

2. Βλ. Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἁπείρου τῶν τε ὁμόρων καὶ ἰλλυρικῶν χωρῶν διατρέγουσα κατὰ σειρὰν τὰ ἐν αὐταῖς συμβάντα ἀπὸ τοῦ σωτηρίου ἔτους μέχρι τοῦ 1854, ἐν Ἀθήναις 1857 τ. 2 σ. 320 ἔξ. Σερ. Σενοπούλου Δοκίμιον ἱστορικῆς τινοσ περιλήψεως τῆς τε ποτὲ ἀρχαίας καὶ ἐγγύτου ἡπειρωτικῆς πόλεως Ἄρτης καὶ τῆς ὡσαύτως νεωτέρας πόλεως Πρεβέζης, ἐν Ἀθήναις 1884 σ. 15 ἔξ. Μ. Νουχάκη Φυσικὴ καὶ πολιτικὴ γεωγραφία ὄλων τῶν μερῶν τοῦ κόσμου, ἐν Ἀθήναις 1892 σ. 67. Κ. Α. Διαμάντη περιοδ. ΣΚΟΥΦΑΣ 1958 σ. 105 ἔξ. τοῦ αὐτοῦ Ο ΝΕΟΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ 1961 σ. 93.

Τὸ 1645, τὴν 3η Φεβρουαρίου, φθάνοντας στὴν Κέρκυρα ὁ «Σπῦρος Ζαμπούλης ἐπονομαζόμενος καπετάνιος», ἀνέφερε ἀρμοδίως ὅτι, ἐνῶ βρισκόταν «πρὸ ἡμερῶν εἰς τὴν Ἄρταν», εἶχαν φθάσει ἐκεῖ δύο «καπιτζῆδες» μὲ διαταγὴ «πρὸς τὸν Ἀσλὰν μπέην, ποῦ ἦτο ἐκεῖ, νὰ κλείσῃ τὰ σκαλώματα»¹. Δὲν καθίσταται ἀπὸ τὴ διατύπωση σαφὲς ἂν ὁ ὅρος «καπετάνιος» ἀναφέρεται στὴν ξηρὰ ἢ στὴ θάλασσα. Ἄν νοῆται ἡ πρώτη ἔννοια, θὰ πρόκειται περὶ καπετανάτου τῶν μέσων τοῦ 17ου αἰῶνα ποῦ πρέπει νὰ συνδέεται μὲ τὰ Τζουμέρκα ἢ τὸ Ραδοβίτζι, χωρὶς νὰ ἀποκλείεται ἡ ἄποψη ὅτι συμπεριλαμβάνονται καὶ οἱ δύο περιοχές, διότι ὅπως ἀποδεικνύεται ἀπὸ μεταγενέστερες μαρτυρίες, ἔχουν πολλάκις τόσο στενὴ συνεργασία, ὥστε νὰ θεωροῦνται ὡς ἓνα διοικητικὸ διαμέρισμα.

Πάντως, ἐὰν εἶναι στὴν περίπτωσι αὐτὴ ἀμφίβολο τὸ νόημα τῆς ἐπωνυμίας «καπετάνιος», ὁ σύνδεσμος τοῦ ἀσπροποταμίτη ὀπλαρχηγοῦ Δημάκη, ποῦ ἤκμαζε περὶ τὰ μέσα τοῦ 18ου αἰῶνα καὶ σκοτώθηκε τὸ 1770, μὲ τὰ Τζουμέρκα, εἰδικὰ μὲ τμημα τῶν, φαίνεται ἀκριβές. Ἡ καταγωγὴ του ἦταν ἀπὸ τὸ Χαλίμι, ἀλλ' ἀπόγονοί του ἦταν ὁ Ἰωάννης ἀπὸ τὸ Σιράκο καὶ ὁ Γεώργιος Τουρτούρης ἀπὸ τοὺς Καλαρίτες².

Ἐκτὸς τούτου ἀναφέρεται ὅτι ὡς ἀρχηγοὶ τῶν ἀρματολικίων τοῦ Μαλακασίου διέπρεψαν ἀπὸ τὴν σύστασι αὐτῶν Κατσάνοι, Κραψίτες, Γοτιστινοί, Μετσοβίτες, Σιρακιῶτες. Ἀπὸ τὸ Σιράκο ἀναφέρονται οἱ Ροκαῖοι; Ἀναστάσιος, Γεώργιος καὶ Τόλιας, ὁ Κατσοιογιάννης καὶ ὁ Γιώτης Μπαρτζόκας. Ὁ τελευταῖος ἦταν «ὁ περίφημος ἐκεῖνος τοῦ 1770 ἀρματολός», τοῦ ὁποῦ τὸν θάνατο τραγουδοῦν οἱ Σιρακιῶτες στὸ τραγούδι:

Ἀσκώθηκα πολὺ ταχιά ὁ μαῦρος ἀπ' τὸν ὕπνο.
 Παίρνω νερὸ καὶ νίβομαι, φορῶ καὶ τ' ἄρματά μου
 καὶ πῆρα δίπλα τὰ βοννά, δίπλα τὰ κορφοβούνια.
 Ἀκούω τὰ πεῦκα ποῦ βροντοῦν καὶ τίς ὀξίες ποῦ τρίζουν,
 καὶ τὰ γιατάκια τῶν κλεφτῶν ποῦ κλαῖν τὸν καπετάνιο.
 Ἀκούω ποῦ βόγγαε κι ἔλεγεν ὁ Γιώτης ὁ Μπαρτζόκας.
 -Ποῦ'στε, παιδιά; Δὲν φαίνεστε τρεῖς μέρες καὶ τρεῖς νύχτες;
 ἔλατε νὰ μὲ βγάλετε ἀπ' τὰ πικρὰ λαγκάδια,
 τί ἐδῶ οἱ λύκοι θὰ μὲ φᾶν, τ' ἀρκούδια θὰ μὲ πιξίσουν.
 Γιὰ πιάστε με νὰ σηκωθῶ καὶ βάλτε με νὰ κάτσω,
 φέрте μου καὶ τὸν ταμπουρᾶ πικρὰ νὰ τὸν λαλήσω,
 νὰ τὸν λαλήσω καὶ νὰ εἰπῶ τὸ μαῦρο μου τραγούδι.
 Μουστάκι μου κατάμαυρο καὶ φρύδια μου μεγάλα,
 καὶ σὺ τσαμπᾶ περῆφανε ποῦ φτάνεις ὡς τὴν πλάτη,
 θὰ νὰ μᾶς φάῃ ἡ μαύρη γῆ, θὰ λυώσετε στὸ χῶμα!
 Κλάψτε με, παλληκάρια μου, πικρὰ, καὶ σὰν πεθάνω
 ἐδῶ νὰ μὲ θάψετε στὸν ἔρημο τὸ λόγχο,
 μόν' νὰ μὲ βγάλετε ψηλά, σὲ μιὰ ψηλὴ ραχοῦλα,
 καὶ μνήμα νὰ μοῦ φτιάσετε νὰ ἴναι πλατύ, μεγάλο,
 νὰ στέκω ὀρθὸς νὰ πολεμῶ καὶ δίπλα νὰ γιομίζω
 καὶ στὴ δεξιὰ μου τὴ μεριά ν' ἀφήστε παραθύρι,
 νὰ κροῦῃ ὁ ἥλιος τὸ ταχύ, τὴ νύχτα τὸ φεγγάρι,
 νὰ βλέπω πότε εἶν' ἀνοιξὴ καὶ πότε καλοκαίρι,

1. Κ. Δ. Μέρτζιου ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ τ. 15 1940 σ. 47.

2. Π. Ἀραβαντινοῦ Συλλογὴ δημοδῶν ἀσμάτων τῆς Ἠπείρου, ἐν Ἀθήναις 1880 σ. 8.

ν' ἀκούω τ' ἀηθρόνια νά λαλοῦν, τοὺς σταυραετοὺς νά σκούζουν
κι ὄντας οἱ κλέφτες θὰ περοῦν νά μὲ καλημερίζουν¹

Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς περιοχῆς Τζουμέρκων ὑπαγόταν κατὰ κανόνα στὸ ὀμώνυμο ἀρματολίκι. Παρὰ τοῦτο σὲ ποίημα τῶν ἀρχῶν τοῦ παρελθόντα αἰώνα φέρεται ὡς ἀρματολίκι «τῆς Ἄρτας»², τοῦ ὁποίου (κυβερνητάδες) ἦσαν οἱ Πουλαῖοι. Ἡ ὀνομασία του αὐτὴ δὲν ἀποδίδει τὴν πραγματικότητα, ἐνῶ δύναται νὰ ἐρμηνευθῆ ἀπὸ τὴν συνήθεια τοῦ στιχουργοῦ νὰ ὀνοματίζη τὰ ἀρματολίκια ἀπὸ τὶς κυριώτερες πόλεις πού ἀποτελοῦσαν πρωτεύουσες ἐπαρχιών.

Ἀρχηγὸς τοῦ ἀρματολικίου Τζουμέρκων παραδίδεται ὁ Δημήτριος ὁ Χοσεφίτης πού ἐκδιώχθηκε ἀπὸ τὸν Γεώργιο Καλαντζῆ, περιώνυμο λήσταρχο καὶ σύγχρονο τοῦ Ἰω. Μπουκουβάλα. Τὴν ὄπλαρχηγία, ἣ ὁποία περιλάμβανε καὶ «τὴν χώραν τοῦ Ραδοβισδίου» διατήρησε ὁ Καλαντζῆς ἕως τὸ 1770, ὅποτε, γυρίζοντας θριαμβευτικά στὸ Βελεντζικό, ἀφοῦ προηγουμένως, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ Μπουκουβάλα εἶχε κατατροπώσει περὶ τοὺς 1000 Βραχωίτες Ὀθωμανοὺς, ἐπειδὴ εἶχαν εἰσβάλει στὴν ἐπικράτειά του, δολοφονήθηκε ἀπὸ Τοῦρκο λίγο ἔξω ἀπὸ τὸ χωριὸ του³.

Τὸν Καλαντζῆ διαδέχθηκε ὁ γέρον Καστανᾶς, ἀναφερόμενος ὡς ὄπλαρχηγὸς «τῶν Τζουμέρκων καὶ τοῦ Ραδοβισδίου»⁴.

Μερικὲς λεπτομέρειες τῆς ζωῆς του ἱστοροῦνται στὴν ἀλληλογραφία τοῦ βοεβόδα καὶ τῶν «μπετητζήδων», ἀρματολῶν, τῆς Ἄρτας μὲ τὸν «προβλεπτήν ἐξτρα-ορδινάριον τῆς Ἁγίας Μαύρας, στὸν ὁποῖο ὑπαγόταν διοικητικὰ ἡ Πρέβεζα. Στὰ χρονολογημένα μεταξὺ 2 Αὐγούστου καὶ 12 Σεπτεμβρίου 1784 ἔγγραφο τῶν εἰρημένων τουρκικῶν ἀρχῶν ἀναγράφεται ὁ «καπετάν » Κωνσταντῆς Καστανᾶς, χωρὶς νὰ προσδιορίζεται τίνος περιοχῆς ἦταν τιλοῦχος. Τὸ κατηγορητήριον ἐναντίον εἶναι ὅτι «εἰς τὸ βιλαέτι» των «ἐστάθη μερικὸς χρόνος μπετητζῆς», ἀλλ' «εἰς τὸν καιρὸν τοῦ χαζνατάραγα τοῦ βεκίλη τοῦ μπασημπογλή τοῦ ἔδωσε ραῖμπουγιοντί», ἀμνηστευτικὸ διάταγμα, «διὰ νὰ σταθῆ αὐτοῦ εἰς τὴν Πρέβεζαν αἰγιάς» ὑπὸ τὸν ὄρο «νὰ μὴ ἀνακατωθῆ εἰς παρόμοιες δουλειές», ὅπως ἔκαμε προηγουμένως, «ἀλλὰ νὰ ἡσυχάσῃ», πραγματικὰ δὲ ἀκολούθησε τὴν τακτικὴ αὐτὴ «διὰ μερικὸν καιρὸν». Ἄλλὰ «τώρα ὀλίγος καιρὸς εἶναι» πού «ἄρχισε τὶς διαβολιές του καὶ γυρεῖει μπετητζηλίκια», ἀρματολίκια, ἔχει δὲ κάμει «χίλια μεپردέματα στὸ βιλαέτι» των, ὥστε ἀκολούθησαν σκοτωμοί, ἀρπαγές, ζημιές καὶ σκλαβιές ἕως τὴν σήμερον, ἕως τριάντα-σαράντα πουργιά ἄσπρα. Εἰδικὰ «εἶχε στείλει καὶ τὸ παιδί του στὸν Βάλτο τοῦ γαμπροῦ του καπετάν Γεωργάκη διὰ τὰ κακὰ του θελήματα, ὁπού νὰ στέλνη τοὺς κλέφτες εἰς τὸ βιλαέτι» των, «νὰ σκοτώνη καὶ νὰ κἀνη τόσες ζημιές πρᾶγμα πού δὲν ὑποφέρεται»⁵.

Περισσότερα στοιχεῖα ὑφίστανται γιὰ τὴν περίοδο τοῦ Ἄλῆ-πασᾶ. Ἱστορεῖται γενικὰ ὅτι μεταξὺ τῶν κλεφτῶν πού χρημάτισαν στὴν Ἠπειρο κατὰ τὰ πρῶτα ἢ τὰ μεταγενέστερα ἔτη τῆς ἡγεμονίας αὐτοῦ, ὅταν εἶχε διορισθῆ ἀρχηγὸς τῶν ὀ-

1. Κ. Κ ρ υ σ τ ἄ λ λ η περ. ΕΒΔΟΜΑΣ ἔτ. 8 1891 φύλλ. 23 σ. 4 (ἔκδ. Μ. Περάνθη σ. 456-7).

2. Ἀ π. Β α κ α λ ο π ο ῦ λ ο υ Νέα στοιχεῖα γιὰ τὰ ἐλληνικὰ ἀρματολίκια καὶ γιὰ τὴν ἐπανάσταση τοῦ Θύμιου Βλαχάβα στὴ Θεσσαλία στὰ 1808 (ΕΠΙΣΤΗΜΟΝΙΚΗ ΕΠΕΤΗΡΙΣ ΤΗΣ ΦΙΛΟΣΟΦΙΚΗΣ ΣΧΟΛΗΣ ΤΟΥ ΑΡΙΣΤΟΤΕΛΕΙΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗΣ τ. 9 1965 σ. 231 καὶ 242).

3. Μ. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ Συλλογὴ κλπ. σ. 76-7.

4. Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς τουρκοκρατίας, ἐπιμ. Κ. Θ. Δημαρᾶ Ἰωάννινα 1960 σ. 81.

5. Σ π. Ι. Ἀ σ δ ρ α χ ᾶ ΝΕΟΝ ΑΘΗΝΑΙΟΝ τ. 4 1955 σ. 34-5. Χ α ζ ν α τ ἄ ρ α γ α ς ταμίας. Β ε κ ἰ λ η ς ἐ π ἰ τ ρ ο ῦ λ ο υ ἀντιπρόσωπος. μ π α σ η μ π ο γ λ ῆ ς φύλακας τῶν ὁδῶν, ντερβέναγας.

δοφυλάκων ὁ ἄρνησίθρησκος Ἰταλὸς Μέτσο Μπόνος, ἦταν ὁ «ὁ Κουταλίδης εἰς Τσουμέρκα», ὁ «Γῶγος εἰς Ραδοβίσιδ», ὁ «Δεληγιάννης εἰς Μέτσοβον», οἱ «Ψαρογιανναῖοι καὶ Πουλαῖοι εἰς Ραδοβίσιδ»¹, ἀλλ' ἀναφέρονται καὶ στοιχεῖα συγκεκριμένα.

Ὁ γέρον Καστανᾶς πέθανε στὴν Πρέβεζα, ἀφίονοντας τέσσαρες γυοὺς, τὸν Γεώργιο, τὸν Ἰωάννη, τὸν Νικόλαο καὶ τὸν Ἀθανάσιο, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ὁ πρῶτος εἶχε τὴν πατρικὴ ὄπλαρχηγία ἕως τὸ 1796². Ἐπὶ τοῦ καπετανάτου αὐτοῦ, συγκεκριμένα («τὴν ἄνοιξιν τοῦ 1794»), ὁ Ἀλῆ πασᾶς ἔστειλε τὸν «ὠμότατον Ἰσοῦφ Ἀράπην», συγγενῆ καὶ φίλο του, μὲ μεγαλύτερη δύναμη ἀπὸ ἐκείνη τοῦ Μουχτάρ πασᾶ, καὶ μὲ πληρεξουσιότητα («νὰ λύσῃ καὶ ἀπολέσῃ») ὑπόπτους ἀρματολούς, «ληστὰς καὶ λησταποδόχους». Ὁ Ἰσοῦφ «διῆλθεν διὰ τῆς δυνάμεώς του, μὲ τὰ παλούκια εἰς τοὺς ὠμούς», τὶς ἐπαρχίες «Βάλτου, Τζουμέρκα, Ἀσπροπόταμον, Ἀγραφα, Καρπενήσι» καὶ κατέρωθως νὰ γεμίσῃ τὰ βουνὰ (ἀπὸ πτώματα παλουκωμένων, ψημένων, σφαγμένων ἀνδρῶν-ἀδυνάτων ποιμένων καὶ χωρικῶν- ὑπὸ διαφόρους προφάσεις συνεννοήσεως μὲ τοὺς ληστὰς, μέχρι τῶν κουμπάρων καὶ φίλων σχετικῶν των, φέρων τὸν τρόμον εἰς ὅλους), ἐνῶ ἄλλοι («ἀποδυναμίαν ὑποταχθέντες τὸν παρακολουθοῦσαν»), ἄλλοι δὲ («ἀποσυρθέντες εἰς ἀπότομα μέρη νὰ ἀποφύγουν τὴν θύελλαν, ἐφρόντιζον νὰ σωθοῦν»)³.

Ἐποφείροντας τὸ 1796 ἀπὸ ἐξαιρετικὰ δυνατὴ ποδαλγία ὁ Γεώργιος Καστανᾶς ἀποχωρεῖ ἀπὸ τὸ καπετανάτο καὶ ἐγκαθίσταται στὴν Πρέβεζα ἀφοῦ ἔδωσε τὴν «ὄπλαρχηγικὴν θέσιν τῶν Τζουμέρκων» στὸν γαμβρό του ἀπὸ ἀδελφῆ Κωνσταντῖνο Πουλῆ, Ἀσπροποταμίτη, ἐνῶ τὸ ἀρματολίχι τοῦ Ραδοβιζίου παραχώρησε στὸν ἀνεψιό του ἀπὸ ἀδελφῆ Ἰωάννη Μανόλη, ἀλλὰ λίγο ὕστερα μεταβάλλονται τὰ πράγματα, διότι ὁ Πουλῆς δολοφονεῖ τὸν τελευταῖο κατὰ προτροπῆ τοῦ Ἀλῆ πασᾶ, ἀπὸ τὸν ὁποῖο ὑποστηρίζεται ὡς εὐνοούμενος⁴, ἀναλαμβάνοντας ἀσφαλῶς καὶ τὸ Ραδοβίζι. Ἀπὸ τὸν ἴδιο συγγραφέα, ἀλλὰ σὲ μεταγενέστερο ἔργο του, διαφορετικὰ ἱστοροῦνται τὰ πράγματα. «Ὅταν ἀπέθανε ὁ Γεώργιος Καστανᾶς, ὁ ἀδελφός του Ἰωάννης, ἐκπαιδευμένος ἀπὸ τὸν Παλαμᾶ καὶ «μύστης τῶν Μουσῶν», παραχώρησε τὴν πατρικὴ ὄπλαρχηγία τῶν Τζουμέρκων καὶ τοῦ Ραδοβιζίου στὸν γαμβρό του Κωνσταντῖνο Πουλῆ⁵. Ἐκτὸς τούτων, ἄλλα σχετικὰ στοιχεῖα δὲν εἶναι γνωστά, γὰρ νὰ διαπιστωθῆ ὁ ἀκριβὴς τρόπος μεταβιβάσεως τοῦ ἀρματολικίου.

Μὲ τὴν τοιαύτη ἐνοποίηση τῆς διοικήσεως τῶν δύο ἀρματολικίων ὑπὸ ἓνα ὄπλαρχηγὸ συντελεῖται καὶ ἀλλαγὴ στὴν ὀνομασία τῆς νέας διοικητικῆς μονάδος. Ὁ ἐκπρόσωπος αὐτῆς ἀναφέρεται ὡς ὄπλαρχηγὸς Ἄρτας. Εἰδικῶς ἀπὸ στιχουργικὸ κείμενο ἀναφέρονται ὄπλαρχηγοὶ διαφόρων περιοχῶν, («κυβερνητάδες»), καθὼς γράφονται, καὶ μεταξύ τούτων εἶναι «εἰς τὴν Ἄρτα οἱ Πουλαῖοι»⁶. Ἡ αἰτία εἶναι ὅτι οἱ δύο περιοχὲς ὑπάγονταν ἢ συναλλάσσονταν μὲ τὴν Ἄρτα, ἢ μία, τὸ Ραδοβίζι, ὀλικῶς καὶ ἢ ἄλλη, τὰ Τζουμέρκα, κατὰ τὸ μεγαλύτερο τμῆμα τῆς.

Ἐπὶ τῆς ὄπλαρχηγίας τοῦ Πουλῆ σημειώνονται γεγονότα, τῶν ὁποίων ἡ μνεία δὲν εἶναι ἄσκοπη.

1. Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου κλπ. ἐν Ἀθήναις 1856 τ. 1 σ. 285. Ἡ ὀρθὴ γραφὴ τῶν ὀνομάτων προσώπων καὶ τόπων εἶναι: Κουτελίδας, Τζουμέρκα, Ραδοβίζι. Γῶγος εἶναι ὁ Γῶγος Μπακόλας.

2. Π. Ἀραβαντινοῦ Συλλογὴ κλπ. σ. 96-7.

3. Ν. Κασομούλη Ἐνθυμήματα στρατιωτικὰ τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων 1821-1833 ἐκδ. Γιάννη Βλαχογιάννη Ἀθήναι 1939 τ. 1 σ. 118.

4. Π. Ἀραβαντινοῦ Συλλογὴ κλπ. σ. 97. Οὐτω Σπ. Ἀσδραχᾶ ἐθν. ἀν. σ. 26. Τοῦ αὐτοῦ ἐκδ. Ἀπομνημονεύματα Μακρυγιάννη, τ. 1 σ. 36. Κ. Ἀθ. Διαμάντη ΣΚΟΥΦΑΣ ἔτ. 2 1956 σ. 277. Κατὰ τὸν Χρ. Γκιζιζα ΣΚΟΥΦΑΣ ἔτ. 1 1955 τ. 30 σ. 10 ὁ Πουλῆς διωρίσθη καπετάνιος τῶν Τζουμέρκων τὸ 1793.

5. Π. Ἀραβαντινοῦ Βιογραφικὴ συλλογὴ κλπ. σ. 81.

6. Ἀπ. Βακαλοπούλου ἐθν. ἀν. σ. 231 καὶ 242.

Μετά την υπαγωγή τῆς Πρέβεζας στήν ἐπικράτεια τῆς Ἄρτας προσέφερε στόν γέρο Μπότσαρη, ὑπό τόν ὄρο νά «τραβηχθῆ» ἀπό τὸ Σούλι, «τά ἀγαθὰ ἔλα αὐτοῦ τε καί ὄσων ἤθελεν ἐλύσει μαζί του», γιά διαμονή δὲ τῶν οἰκογενειῶν «τὴν ἐπαρχίαν τοῦ Ραδοβιζίου καὶ τὰ ἀρματολίκια τοῦ Πουλῆ (Ραδοβιζίου καὶ Τζουμέρκων)»¹. Σχετική παρουσιάζεται ἡ ἐνθύμησις, ἡ ὁποία, γραμμένη σὲ μνηαῖο τοῦ Νοεμβρίου, ἐκδόσεως τοῦ 1792, τῆς ἐκκλησίας τοῦ ἁγίου Γεωργίου τῶν Θεοδωριάνων, ἀναφέρει ὅτι τὸ ἔτος 1800 Νοεμβρίου πρώτη ἐπῆρε μέρη πολλὰ ἐ Μπότσαρης καὶ ἦλθεν εἰς τὰ Τζουμέρκα εἰς τὰ μέρη τοῦ καπετάν Κωνσταντῆ»². Ἡ συνταύτιση τῶν δύο μαρτυριῶν ὁδηγεῖ στόν σχηματισμὸ τῆς γνώμης ὅτι τὸ 1800 ὁ Πουλῆς ἀντικαθίσταται στὸ ἀρματολίκι ἀπὸ τὸν Μπότσαρη κατ' ἀπόφασιν τοῦ Ἀλῆ πασᾶ³, ἀλλὰ δὲν διαφαίνεται ἂν εἶχε γίνει πραγματικὴ ἀνάληψις τῆς ὄπληρχίας τῶν Τζουμέρκων καὶ τοῦ Ραδοβιζίου ἀπὸ τὸν σουλιώτη ἀρχηγὸ τῆς φάρας τῶν Μποτσαραίων, ἡ ἂν ἦταν ἀπλή μόνον ἐγκατάστασις μὲ παροχὴς οἰκονομικῆς φύσεως, ἀλλ' ὄχι καὶ διοικητικῆς. Τὸ δεύτερο μέλος τῆς διαζευξέως φαίνεται πιθανώτερο. Ἔμμεσα τὸ ἐπιβεβαιώνει σημεῖωμα στὸ μοναστήρι τῆς ἁγίας Αἰκατερίνης τοῦ χωρίου Καταρράκτη (πρῶην Σχορέτσανα) τοῦ ἔτους 1804. Τότε ἦταν «ὁ Κίτσο Μπότσαρης Καπετάνιος στὰ Τζουμέρκα, ὁ Σουλιώτης, καὶ Νότης Μπότσαρης καὶ ἄλλοι πολλοὶ ὡς πεντακόσιες ψυχές», τοὺς εἶχε δὲ «ἀφέρει ὁ Ἀλῆ-πασᾶς Τεπελινώτης καὶ ἔγινε βεζύρης καὶ τοὺς ἄφηκε χρόνους τρεῖς στὴν ἀξία τους καὶ ὕστερα τοὺς ἐκυνήγησε καὶ ἔφυγαν καὶ πῆγαν στὴ Βρεστανίτσα καὶ στὸ Σέλτσω»⁴. Ὅτι ἐπρόκειτο περὶ ἀποκαταστάσεως τῶν οἰκογενειῶν ἀποδεικνύεται καὶ ἀπὸ τὴν διασπορὰ τῆς διαμονῆς αὐτῶν στὰ χωριά. Παραδίδεται ὅτι ὁ Κίτσο Μπότσαρης καὶ ὁ Νότης κατοίκησαν στὴ Δροσπηγή, (Βουργαρέλι), ὁ δὲ Νικόλαος Μπότσαρης, ὁ Νίκηζας, καὶ ἄλλοι Σουλιῶτες στὰ Θεοδώριανα, εἰδικὰ ὁ Νίκηζας στὸ σπίτι, ὅπου ἔμεινε τελευταῖα ὁ Ἰωάννης Παχῆς⁵.

Τὰ μετὰ τὸ 1800 γεγονότα συνιστοῦν πρόσθετα πειστήρια τῆς ἀπόψεως ὅτι ὁ Πουλῆς δὲν φαίνεται νά ἀπολύθηκε ἀπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ καπετανάτου. Ὁ ἀρματολὸς Νίκος Τζιᾶρας, δραπετεύοντας ἀπὸ τὴν αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ, ὅπου εἶχε μεταβῆ μαζί μὲ ἄλλους συναδέλφους του, κατὰ πρόσκλησιν τοῦ τυράννου, ὕστερα ἀπὸ τὴν πτώσιν τοῦ Σουλίου τὸ 1803, προσέφυγε πρῶτα στόν Βάλτο καὶ ὕστερα, περνώντας «διὰ τοῦ Ραδοβιζίου καὶ Τζουμερκιῶν καὶ Ἀσπροποτάμου περιθαλπόμενος ἀπὸ ὄλους», ἔφθασε στόν Ὀλυμπο⁶. Στὰ 1803, μετὰ τὸ Ζάλογγο, ἕκατὸν πενήντα Σουλιῶτες ὑπὸ τὸν Κίτσο Μπότσαρη ἐπῆγαν στὸ Βουργαρέλι, ὅπου ἔμειναν μερικοὶ ἄλλοι συμπατριῶτες τῶν ἀπὸ τὴν ἐποχὴ ποὺ οἱ Μποτσαραῖοι μὲ τοὺς ὀπαδοῦς των, «πρὸς βλάβην ἐαυτῶν καὶ τῆς πατρίδος», εἶχαν ἐκπατρισθῆ, ἐπειδὴ δὲ ὁ Κίτσο Μπότσαρης δὲν εἶχε ἀμφιβολία ὅτι ἐντὸς ὀλίγου στρατὸς τοῦ Ἀλῆ θά ἔσπευδε νά τοὺς ἐξοντώσῃ, ἀφοῦ ἔπεισε ὄλους, ἔφυγε ταχέως πρὸς τὴν περιοχὴ τῶν Ἀγράφων, κατέλαβε τὴν «ὄχυράν θέσιν πλησίον τοῦ χωρίου Βρεστανίτζας, ὅπου ὑπῆρχε ἀξιόλογον μοναστήριον» καὶ τοποθέτησε τοὺς συμπατριῶτες του ἐκεῖ⁷.

1. Ν. Κασομούλη ἔθν. ἀν. τ. 1 σ. 53.

2. Φ. Δ. Κολοβοῦ ἔφημ. ΤΑ ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΑ φύλλ. 2 τῆς 15ης Φεβρουαρίου 1973

3. Φ. Δ. Κολοβοῦ ἔθν. ἀν.

4. Γ. Παπαγεωργίου ἐφ. ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟΝ ΒΗΜΑ, Ἄρτα φύλλ. 93 τῆς 31ης Μαΐου 1930 (Εὐχαριστῶ τὸν κ. Γιάννη Τσοῦσινο, διότι εἶχε τὴν καλωσύνη κατόπιν παρακλήσεώς μου νά μοῦ ἀποστείλῃ φωτοτυπία τοῦ φύλλου ἀπὸ ἀντίτυπο, ἀποκείμενο στὴ βιβλιοθήκην τοῦ συλλόγου «Σκουφᾶς», ἐπειδὴ στίς ἀθηναϊκὰς δὲν ὑπῆρχε). Πρβλ. Φ. Δ. Κολοβοῦ ἐφ. ΤΑ ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΑ φύλλ. 4 τῆς 15ης Ἀπριλίου 1973.

5. Φ. Δ. Κολοβοῦ ἔθν. ἀν.

6. Ν. Κασομούλη ἔθν. ἀν. τ. 1 σ. 68.

7. Π. Ἀραβαντινοῦ Χρονογραφία κλπ. τ. 1 σ. 296. Μερικὰ στοιχεῖα δίδει καὶ τὸ σημεῖωμα ποὺ δημοσίευσε ὁ Γ. Παπαγεωργίου ἔθν. ἀν. Πρβλ. Φ. Δ. Κολοβοῦ ἔθν. ἀν. φύλλ. 4 τῆς 15ης Ἀπριλίου 1973.

Στους χρόνους αυτούς τῆς ὄπλαρχηγίας τοῦ Πουλῆ στὰ Τζουμέρκα τοποθε-
τεῖται καὶ ἡ δράση τοῦ Κατσαντώνη, γιὰ τὴν καταγωγή τοῦ ὁποίου ὑφίστανται δύο
ἀπόψεις, ἡ μία γιὰ τὸ Βασταβέτσι, τὸ σημερινὸ Πετροβούνι, καὶ ἡ ἄλλη γιὰ τὸν
Μάραθο τῶν Ἀγραφῶν¹. Ανεξαρτήτως τούτου ποὺ δὲν ἀνήκει στὰ πλαίσια τοῦ
παρόντος ἔργου, βέβαιον εἶναι ὅτι ἡ δράση τοῦ Κατσαντώνη ἀναπτύσσεται στὰ Ἀ-
γραφα καὶ τὰ Τζουμέρκα. Οἱ δύο περιοχὲς ἀναγράφονται καὶ στὴ δημοτικὴ ποίηση
τὴν σχετικὴ μὲ τὸν κλέφτη ποὺ ἦταν διάσημος γιὰ τοὺς ἀγῶνες του κατὰ τοῦ Ἀλῆ
Πασᾶ καὶ ἰδιαίτερα ἐντυπωσίασε μὲ τὸν μαρτυρικὸ του θάνατο. Κατὰ μία παραλλαγή.

*Ἐχετε γειᾶ, ψηλὰ βουνὰ καὶ δροσερὲς βρουσοῦλες.
κ' ἔσεῖς Τσουμέρκα κι Ἀγραφα, παλληκαριῶν λημέρια.
Ἄν δῆτε τὴ γυναῖκα μου, ἂν δῆτε καὶ τὸ γιό μου,
εἰπέτε τους πὼς μ' ἔπιασαν μὲ προδοσιὰ κι ἀπάτη²,*

ἐνῶ κατ' ἄλλη

*Ποῦσαι, βρὲ Κώστα μου ἀδερφε καὶ Γιώργη ἀγαπημένε,
λᾶτε καὶ πάρετε τ' ἄρματα καὶ πιάστε τὰ λημέρια,
καὶ σεῖς Τζουμέρκα κι Ἀγραφα, παλληκαριῶν λημέρια,
νὰ πῆτε τῆς γυναίκας μου καὶ στὸ μικρὸ παιδί μου,
πέτε τους ποὺ μὲ πιάσανε, στὰ Γιάννινα μὲ πάγον³.*

Περὶ τῶν σχέσεων Κατσαντώνη καὶ Πουλῆ δὲν ὑπάρχει μαρτυρία, ἀλλ' οἱ δρό-
μοι των, ὅπως τὸ ἐπιβεβαιώνουν τὰ γεγονότα, ἦταν ἐντελῶς διάφοροι. Ὡς ὄπλαρ-
χηγὸς Τζουμέρκων καὶ Ραδοβιζιῶν ὁ Πουλῆς συνέτρεξε τὸν Ἀλῆ πασᾶ, μεταξὺ
ἄλλων καὶ στὴν καταστροφὴ τῶν Σουλιωτῶν στὸ Σέλτσο τὴν 15ῃ Ἀπριλίου 1804,
ἀλλ', ἐπειδὴ ἀπέλυσε τὸν Κίτσο Μπότσαρη ποὺ εἶχε αἰχμαλωτισθῆ, ἔπεσε σὲ δυσ-
μένεια, κατέφυγε στὴ Λευκάδα καὶ ἀπ' ἐκεῖ πῆγε στὴ Θεσσαλία, ὅπου εἰσέρχεται
στὴν ὑπηρεσίαν τοῦ Βελῆ πασᾶ, διοριζόμενος ὄπλαρχηγὸς στὸν Ὀλυμπο⁴. Σὲ γε-
νικώτερος λόγους ἀποδίδει ὁ ἀνώνυμος βιογράφος τοῦ Γεωργίου Βαρνακιώτη,
ἀναφέροντας ὅτι ὁ Ἀλῆ πασᾶς, στὴν περίοδο τοῦ πολέμου Ρωσίας - Τουρκίας,
προῆθς σὲ καταρρευμὸ τοῦ ὄπλαρχηγοῦ τῆς Ἀκαρνανίας καὶ πολλῶν ἄλλων,
καθῶς καὶ τοῦ Κωνσταντῆ Πουλῆ, «ἀπὸ τὴν ἐπαρχία Ἀρτας», ἀλλ' ὅλοι αὐτοὶ
«στάθηκαν εἰς τὴν καταδρομὴν του» τέσσαρα χρόνια καί, ἐπειδὴ δὲν μπόρεσε ὁ
διώκτης των νὰ τοὺς βλάψῃ «εἰς τὴν ζωὴν τους», τοὺς ἐπανάδωσε τὰ ἄρματολικία,
καθῶς τὰ εἶχαν, τὸ 1820⁵.

Τὰ στοιχεῖα τῆς μαρτυρίας αὐτῆς δὲν εἶναι τόσα καὶ τοιαῦτα, ὥστε νὰ ὀλοκλη-
ρῶνουν τὸ θέμα τῶν αἰτίων ποὺ ἐπροκάλεσαν τὴν ἀποχώρηση τοῦ Πουλῆ ἀπὸ τὴν
περιοχὴ τῶν Τζουμέρκων καὶ τοῦ χρόνου ποὺ διήρκεσε αὐτὴ, κυρίως ὡς πρὸς τὴν
χρονολογία τῆς ἐνάρξεως, ἐφόσον ὑπάρχει καὶ διαφορετικὴ ἀποψη, διατυπωμένη
προηγουμένως ἀπὸ ἄλλον συγγραφέα. Τὸ μόνον ἴσως βέβαιον εἶναι τὸ ἔτος τῆς πραγ-
ματικῆς ἢ τυπικῆς ἐπανάδου τοῦ Πουλῆ στὸ ἄρματολικὸ κατόπι ἀποφάσεως τοῦ

1. Ἡ νεώτερη καὶ πληρέστερη ἐργασία περὶ τοῦ Κατσαντώνη εἶναι τοῦ Δ η μ. Σ τ α μ ε -
λοῦ Κατσαντώνη. Ἱστορικὲς διαστάσεις τοῦ θρόλου του, Ἀθήνα 1972, ὅπου παρατίθεται ὅλη
ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.

2. Ν. Γ. Πολίτου Ἐκλογαὶ ἀπὸ τὰ τραγῳδία τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, Ἀθήνα σ. 74.

3. Χ ρ. Ν. Λ α μ π ρ ᾶ κ η ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ τ. 5 1915 σ. 76

4. Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ Συλλογὴ κλπ. σ. 97.

5. Ν. Φ υ σ ε ν τ ζ ῖ δ ο υ Ἀνέκδοτοι ἀυτόγραφοι ἐπιστολαὶ τῶν ἐπισημοτέρων Ἑλλήνων
ὄπλαρχηγῶν καὶ διάφορα πρὸς αὐτοὺς ἔγγραφα τῆς διοικήσεως μεθ' ἱστορικῶν σημειώσεων, ἐν
Ἀλεξάνδρειᾳ 1893 σ. 218.

Ἄλῃ, διότι τοῦτο ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ μαρτυρούμενα γεγονότα, καθὼς εἶναι ἡ δρᾶση τοῦ Γώγου Μπακόλα καὶ τῶν Κουτελιδαίων κατὰ τοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1821¹.

Ἀσχέτως πρὸς τὰ λεπτομερειακὰ προβλήματα καὶ τὴν φύση τῆς ἀποχωρήσεως τοῦ Πουλῆ ἀπὸ τὸ ἀρματολίκι τῶν Τζουμέρκων, ἀπομάκρυνση ἢ ἐκούσια ἐγκατάλειψη, ἀκριβὲς εἶναι ὅτι ὁ Ἄλῃς ἔδωσε αὐτὸ στὸν γέροντα Κουτελίδα ἀπὸ τὸ χωριὸ Χόσεψη, «τὸ δὲ Ραδοβίσιδιον» στὸν Γῶγο Μπακόλα². Ἐπὶ τῶν ὄπλαρχηγῶν αὐτῶν, καθὼς ἱστορεῖται, μικρὸ μόνον τμήμα τῆς περιοχῆς παρουσιάζεται σχετιζόμενο μετὰ τὴν ἐπανάσταση τῶν ἀρχῶν τοῦ 1809 ποὺ σήκωσε ὁ Βλαχάβας στὴ Θεσσαλία. Ἐνῶ οἱ ἀρματολοὶ Δεληγιάννης τοῦ Μετσόβου καὶ Θύμιος Στουρνάρης τοῦ Ἀσπροποτάμου ἦταν «ἐπιφορτισμένοι νὰ καταλάβουν τὰ στενά» τοῦ Μετσόβου καὶ τῶν Καλαριτῶν, γιὰ «νὰ ἐμποδίσουν τὴν δύναμιν» τοῦ Ἄλῃ, «μέχρις ὅτου ἐνδυναμωθῶν» στὴ Θεσσαλία οἱ ἐπαναστάτες, ἀντιθέτως μετὰ τὴν συνδρομὴ αὐτῶν διέβησαν στὶς ἀρχὲς Μαΐου 1809 «τὰ στενά ὅλα» 6000 περίπου Ἄλβανοί, οἱ ὁποῖοι «ἐπέπεσαν» στὴν Καλαμπάκα καὶ στὰ χωριά τῶν Τρικάλων³.

Τὸ 1812, διάδοχος τοῦ γέροντα Κουτελίδα ἀναδείχθηκε ὁ πρωτόκολος γιὸς τοῦ Δημητρίου⁴. Στὴν ἐποχὴ τῆς ὄπλαρχηγίας αὐτοῦ ἀνήκουν μερικὰ στοιχεῖα ποὺ δὲν ἔχουν ἀμση σχέση μετὰ τὸ ἀρματολίκι, διότι τοῦτο δὲν ταυτίζεται μετὰ τὰ ὄρια τῶν Τζουμέρκων.

Κρίνεται ἡ περιόχῃ αὕτη ὡς πρὸς τὴν ἀποψη προσφορᾶς ἐμφύχου δυναμικοῦ στὸν ἀγῶνα ἱκανῶς ὑπολογίσιμη. Οἱ Τζουμερκιῶτες ἀναφέρονται μετὰ τὸ ἀρχαῖο τους ὄνομα τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1817 στὸ σχέδιο ποὺ ὑπέβαλε στὸν τσάρο τῆς Ρωσίας Ἀλέξανδρον μέσω τοῦ Ἀλεξάνδρου Στούρτζα ὁ Χριστόφορος Περραιβὸς ὑποσχόμενος σὲ καιρὸ πολέμου νὰ συγκεντρώσῃ «ἀπὸ τὰ μέρη τῆς Ἑλλάδος ὑπὲρ τοὺς πέντε χιλιάδας ἄνδρας ἀξιους τοῦ πολέμου», ἐπὶ πλέον νὰ ὀργανώσῃ «μετὰ τοὺς πλέον ἡσυχούς καὶ ἀκινδύνους τρόπους τὰς ἐπομένους ἐπαρχίας τῆς Ἑλλάδος, δηλαδὴ τοὺς Ἀκαρνανάς, τοὺς Αἰτωλοὺς, τοὺς Λοκροὺς τοὺς Δωριεῖς, τοὺς Θηβαίους, τοὺς Ἀθამᾶνας, τοὺς Λάπιθας, τοὺς Ὀλυμπίους, τοὺς Μάγνητας, καὶ ὅλας τὰς πεδινὰς καὶ ὀρεινὰς ἐπαρχίας τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τὰς ὁποίας αὐτὰς δύνανται νὰ ὀπλισθοῦν ἄνδρες ἐκλεκτοὶ ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν πενήντα χιλιάδας, καὶ ξεχωριστὰ ἡ θεσσαλικὴ ἵππος», νὰ ἀνακαταλάβῃ τὸ Σούλι, τὸ «πάρσιμον» τοῦ ὁποίου διεγείρει ὅλην τὴν Ἠπειρον καὶ Χαονίαν, τόσον Γραικοὺς ὅσον καὶ Τούρκους, κατὰ τοῦ Ἄλῃ πασᾶ⁵.

Ἀξιομνημόνευτη ἐμφανίζεται σειρὰ γεγονότων ποὺ συνέβησαν μετὰ τὸ 1817 ἕως τὴν ἐναρξὴ τῆς ἐπαναστάσεως καὶ ἀναφέρονται σὲ διαφόρους τομεῖς δραστηριότητος, σχετικὸς πάντοτε μετὰ τὴν κίνησιν ἐλευθερώσεως.

1. Βλ. Γ. Γ α ζ ῆ Λεξικὸν τῆς ἐπαναστάσεως τῶν Ἑλλήνων, περιέχον σύντομον ἱστορίαν τῶν ἐνδόξων ἀνδρῶν τοῦ ἀγῶνος, πόλεων, ἐθνῶν, χωρίων καὶ παντοδαπῶν συμβεβηκότων, ἐν Μεσολογίῳ 1847 σ. 72. Ν. Φυσεντζίδου ἐθν. ἀν. σ. 73-7. Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ Συλλογὴ κ.λ.π. σ. 97. Δ. Γ ρ. Κ α μ π ο ῦ ρ ο γ λ ο υ Θεόδωρος Γρίβας. Βιογραφικὸν σχεδιασμὰ ἐπὶ τῇ βάσει ἀνεκδοτῶν ἐγγράφων καὶ σημειωμάτων, ἐν Ἀθήναις 1896 σ. 18. Σ π. Ἀ σ δ ρ α γ ᾶ ἐκδ. Ἀπομνημονεμάτων τοῦ Μακρυγιάννη, 1957 σ. 33.

2. Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ Συλλογὴ κ.λ.π. σ. 97. Οὗτω Κ. Δ ι α μ ᾶ ν τ η ς περ ΣΚΟΥ-ΦΑΣ ἕτ. 2 1956 σ. 277.

3. Ν. Κ α σ ο μ ο ῦ λ η ἐθν. ἀν. 1. 1 σ. 71 καὶ 83. Ὁ Ι. Βλαχογιάννης στὴν ἐκδ. τοῦ Κασομούλη, σ. 58 σημειώνει ὅτι τὰ ἀρματολίκια Μετσόβου, Ἀσπροποτάμου καὶ Τζουμέρκων ἦσαν κατὰ σειρὰ τὸ πρῶτο τοῦ Ντεληγιάννη, τὸ δεύτερο τῶν Στουρναραίων, τὸ δὲ τρίτο τοῦ Πουλῆ καὶ τοῦ Γώγου Μπακόλα. Ἡ ἀποψη αὕτη γιὰ τὸ τρίτο δὲν εἶναι ὀρθή, διότι τῶν Τζουμέρκων ἀρματολόγος ἦταν ὁ Πουλῆς καὶ τοῦ Ραδοβιζιῶ ὁ Γ. Μπακόλας.

4. Π. Ἀ ρ α β α ν τ ι ν ο ῦ κ.λ.π. σ. 97.

5. Ἰ ω ᾶ ν ν ο υ Φ ι λ ῆ μ ο ν ο ς Δοκίμιον ἱστορικὸν περὶ τῆς ἑλληνικῆς ἐπαναστάσεως, Ἀθήναι τ. 1 1859 σ. 135.

Τὸ 1819 χρησιμοποιοῦνται κατὰ διαταγὴ τοῦ Ἑλληνικοῦ ἔκτος ἀπὸ τὰ «ζαγορίσια» καὶ «καλαρρυτοσυριακιώτικα» ζῶα, γιὰ νὰ μεταφερθοῦν στὰ Γιάννινα ὄλα τὰ γεννήματα τῶν χωριῶν τοῦ πασαλικοῦ τῶν Τρικάλων, ἀπὸ τὸ Μέτσοβο καὶ τὴν Γκουντουβάλτσα, ὅπου θὰ εἶχαν συγκεντρωθῆ με ἄλλων περιοχῶν μεταφορικὰ μέσα¹.

Τὸ ἐπόμενο ἔτος σημειώνεται ἀποστασία ἀπὸ τὸν Ἑλλησποδίου ἑνὸς τμήματος τῶν Τζουμέρκων. Πρὸς τὰ τέλη Ἰουλίου 1820, ὁ «καπετὰν Στερνάρης με τὸν Μαξούταγα Πρόπολη τοῦ Ἰσμαὴλ πασᾶ Πασόμπη, ἄνθρωπον κεχαγιάν του», μπῆκαν «στοὺς Καλαρρυῖτες καὶ Συρράκον καὶ ἐγύρισαν τὴν Γότισταν καὶ Κράφι καὶ Προσγόλι, χωριὰ «πολεμικὰ πού εἶναι ἀνατολικὰ τῶν Ἰωαννίνων, τέσσαρες ὥρες μακριὰ². Στὸ ἴδιο γεγονός ἀναφέρεται σύντομο κείμενο τοῦ Φιλητᾶ πού ἱστορεῖ γεγονότα τοῦ διαστήματος ἀπὸ 20 Ἰουλίου ἕως τὰ τέλη Αὐγούστου 1820. «Ὅταν τὴν 20ῆ Ἰουλίου ἐφθασε στὴ Λάρισα σουλτάνικος στρατὸς 4000 ἀνδρῶν, Τούρκων καὶ Γραικῶν, ὑπὸ τὴν διοίκηση τοῦ Ἰσμαὴλ πασᾶ Πασόμπη καὶ τοῦ βεζίρη Δράμαλη, ἀμέσως, μόλις τὸ ἔμαθαν, ἐγύρισαν με αὐτοὺς οἱ «στρατιῶτες» τοῦ Ἑλληνικοῦ, ὑποτακτικοὶ καὶ ἄλλοι καπεταναῖοι, «συμποσοῦμενοι ὄλοι σὲ 50.000 ἀνὰ, ἀφίνοντας στὸν Ἑλλησποδίου μόνο 2000 Γκέγκηδες, με τοὺς ὁποίους κλείσθηκε στὸ «Παλιόκαστρον» τῶν Ἰωαννίνων. Μεταξὺ τοῦ βασιλικῦ αὐτοῦ στρατοῦ «βρίσκονται καὶ οἱ περίφημοι καπεταναῖοι Στερνάρης καὶ Πουλῆς», οἱ ὁποῖοι «κατὰ τὰς 29 Ἰουλίου» τοῦ 1820 κυρίευσαν τὸ μεσημβρινὸ μέρος τοῦ Ἀσπροποτάμου, «Καλαρίτες καὶ Συρράκον καὶ τὰ πέριξ αὐτῶν χωριὰ χωρὶς τινὰ πόλεμον, ἀμπόχνοντες τὸ ἀσκέρι «τοῦ Ἑλληνικοῦ πρὸς τὸ Μέτσοβο, πού εἶναι «μέρος δυνατώτατον καὶ ἀρματωμένον» γιὰ κάθε ἀντίσταση. Με τοὺς δύο αὐτοὺς καπεταναῖους ἐνώθησαν ὁ Κώστας Χορμόβας, ὁ Νότης Μπότσαρης, ὁ Καλόγερος Τζάμης καὶ ἄλλοι εἰκοσι πέντε με τοὺς στρατιῶτες των. «Ὅταν ὁ Ἑλλησποδίου εἶδε νὰ εἶναι πλησίον του ὁ ἐχθρὸς του Πασόμπη καὶ νὰ τοῦ φεύγουν μάλιστα «καὶ ὄλοι οἱ συμβουλότερος οἱ ἱατροὶ του καὶ οἱ γραμματικοὶ» του, «ἐδαμονίσθη» πολὺ καὶ «ἀρχινᾷ με τὰ πυροβόλα καὶ καίει εἰς τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων τὸ ἥμισυ τὸ πλέον οὐσιῶδες, δηλαδὴ ἀπὸ τὴν ἁγίαν Μαρίναν ἕως τὸν πλάτανον τοῦ Σαραγιοῦ μαχαλέ»³.

Στὴν ἐφημερίδα, ὅπου δημοσιεῖθηκε, σημειώνεται ὅτι εἶναι ἄγνωστο ἀπὸ ποῦ ἀντέγραψε ὁ Φιλητᾶς τὴν ἐκθεση αὐτὴ πού φέρει τὸν τίτλο «Συμβάντα τοῦ πολέμου τῆς Ὀθωμανικῆς πόρτας ἐναντίον τοῦ ἀποστάτου αὐτῆς Ἑλληνικῆς, νῦν δὲ Καραλῆ, πρῶν ἐξουσιαστοῦ τῆς Ἠπείρου, ἀρχόμενα ἀπὸ 20 Ἰουλίου ἕως τέλος Αὐγούστου τοῦ 1820». Φαίνεται βέβαιον, με βάση τὴν φραστικὴ διατύπωση σὲ ὀρισμένα σημεία, ὅτι ἔχει γραφῆ σύγχρονα με τὰ ἱστορούμενα γεγονότα.

Στὸ ἴδιο γεγονός ἀναφέρονται μερικοὶ στίχοι τοῦ Κωνσταντίνου Διαμάντου Τζουκαλά, κατὰ τοὺς ὁποίους ἐφθασε στὸν Ἑλλησποδίου

εἰς μερικὰς ἡμέρας ἄλλ' εἶδηση κακῆ.
Συρράκον, Καλαρρυῖται ἐγύρισαν ἀπ' ἐκεῖ.
Ἔστειλεν ὁ βεζύρης τὸν Τζᾶν ἀρματολὸν
νὰ πᾶν νὰ τοὺς χτυπήσῃ με στρατεία καλὸν
νὰ πᾶν νὰ τοὺς χαλάσῃ, νὰ καύσῃ τὰ χωριὰ,
Συρράκον, Καλαρίτες, βασιλικὸν ραγιᾶ.

1. Ἐλευθερίου Φαλιῶνα Ἱστορία τῆς πολιορκίας τῶν Ἰωαννίνων (1820-1822) ἐπιμ. Ἀγγέλου Παπακώστα Ο ΝΕΟΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ ἔτ. 2 1962 σ. 58.

2. Ἐλευθερίου Φαλιῶνα ἐπιμ. ἄν. σ. 62.

3. Ἐφημ. ΦΩΝΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ Ἀθήναι τῆς 21ης Μαΐου 1893. Τὸ ἀναδημοσίευσεν ὁ Εὐαγγ. Μπόγκας ΔΕΛΤΙΟΝ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΚΗΣ ΚΑΙ ΕΘΝΟΛΟΓΙΚΗΣ ΕΤΑΙΡΕΙΑΣ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ τ. 12 1958 σ. 199 ἐξ. ἔχοντας ὑπ' ὄψη του καὶ τὸ χειρόγραφο πού βρῆκε στὸν φάκελο Γάγαρη. Πηλ. Ἐλευθερίου Φαλιῶνα Ο ΝΕΟΣ ΚΟΥΒΑΡΑΣ ἔτ. 2 1962 σ. 97.

“Όσον νά πᾶν οἱ Τζάνες, τοῦ φεύγουν περισσοί,
ἀπό τὸ στράτευμά του δὲν ἦσαν οἱ μισοί.
Καὶ ὅσον ν’ ἀποσώση καὶ στέκει, σταματεῖ,
γυρίζει καὶ κοιτάζει, τοῦ ἔφυγαν οἱ μισοί.
Σηκώνεται καὶ φεύγει κι ἔρχεται ἐν ταῦτῳ.
εἰς τὸν Ἄλῃν βεζύρην τοῦ λέγει τὸ καὶ τό¹.

Σχετικὴ μὲ τὸν τρόπο ἐνεργειῶν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης γιὰ τὴν ἀποτροπὴ τῶν κατοίκων ἀπὸ τὴν παροχὴ συνδρομῆς στὸν Ἄλῃ πασᾶ εἶναι καὶ ἡ παράδοση γιὰ τὴν τοπωνυμία *Ράχη τοῦ Μιχαλάκη*, ἀναφερόμενη σὲ ὄροσειρά, ποῦ ἀνήκει στὸ χωριὸ Σίτσαινα. Ὄταν ὁ σουλτανικὸς στρατὸς πολιορκοῦσε τὰ Ἰωάννινα, ἀπεστάλη ἀπὸ τὴν Κωνσταντινούπολιν ὁ Μιχαλάκης, ὁ ὁποῖος-ἄγνωστος ὡς πρὸς ἄλλα στοιχεῖα-συγκέντρωσε στὴν τοποθεσίαν τούτους προκρίτους ὄλων τῶν γύρω χωριῶν καὶ τούτους ἔκαμε ἀπὸ μέρους τοῦ σουλτάνου τὴν σύσταση νὰ μὴν προσφέρουν καμμιά βοήθεια στὸν Ἄλῃ². Μεταξὺ τῶν χωριῶν δὲν ἀποκλείεται νὰ ἦταν καὶ μερικὰ τῆς περιοχῆς τῶν Τζουμέρκων.

Στοὺς χρόνους αὐτοὺς ἀνάγεται καὶ ἡ παράδοση ὅτι ἀπὸ τίς ἡμέρας τῆς πολιορκίας τοῦ Ἄλῃ συγκεντρώθηκαν στὸ μοναστήρι τοῦ ἀγίου Γεωργίου τοῦ Βουλγαρελιοῦ, σήμερα Δροσοπηγῆς, οἱ ὄπλαρχηγοὶ Κουτελιδαῖοι, Τσαρακλῆς, Γῶγος Μπακόλας, Γ. Καραϊσάκης, Μάρκος Μπότσαρης καὶ ἄλλοι, ἀπὸ τὰ Τζουμέρκα καὶ τὸ Ραδοβίτσι, ἀποφάσισαν νὰ κηρύξουν τὴν ἐπανάστασι, στὸν κατάλληλον χρόνον καὶ συγχρόνως ἔκαμαν τὸ σχέδιον³. Ἄλλὰ τοῦτο δὲν ἐπιβεβαιώνεται ἀπὸ σχετικὴ μαρτυρία, πρόκειται δὲ μᾶλλον περὶ ταυτισμοῦ μὲ τὴν ἄλλη ἐπίσης παράδοση ὅτι ἔγινε κατ’ ἐπίσημον τρόπο στὸ ἴδιον μέρος ἡ κήρυξις τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

(Συνεχίζεται)

1. Οἱ στίχοι αὐτοὶ περιέχονται σὲ χειρόγραφο τοῦ ἀρχείου Ἀλεξίου Φίλιου ποῦ ἔχει τὸν τίτλον «Ἱστορία Βεζύρ Ἄλῃ πασᾶ Τεπελενλή, ἡγεμόνος τῆς Ἠπείρου, συνθεθεῖσα παρὰ τοῦ λογιωτάτου Κωνσταντίνου Διαμάντου Τζουκαλά Ἰωαννίτου 1823» καὶ δημοσιεύθηκε ἀπὸ τὸν Φ. Σαγκιοῦ νη ΠΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ τ. 9 1934 σ. 18-8 στ. 416-27. Ἐδὲ κείμενον καταχωρίζεται μὲ σιωπηρὴ τακτοποίηση τῆς ὀρθογραφίας καὶ τῆς στίξεως. Γιὰ τὸν ἀρματολὸ Τζάν ὁ Φ. Σαγκιοῦ νης ὑποσημειώνει ὅτι εἶναι ἄγνωστος.

2. Ἡ παράδοση προέρχεται ἀπὸ τὸν Ἀθανάσιον Βασδέχη.

3. Ν. Χ. Π α π α κ ζ σ τ α Ἰππειρωτικά τ. Α' Ἀθμμανικά, Ἰανουάριος 1967 σ. 124.

ΕΙΧΕ ΑΝΑΧΩΡΗΣΕΙ

ΧΑΡΗ ΜΑΥΡΟΜΑΤΗ

επιμειωμα πρωτο

Τὸ αὐτοκίνητό του ἀναπήδησε, παράξενα κεντρισμένο, πάνω ἀπ' τὴ γραμμὴ. Τὴν ἄσπρη γραμμὴ, ὅπως τὴ φανταζόταν μὲ τὴν κούραση τοῦ πολυήμερου ταξιδιοῦ του περασμένη στὸ βλέμμα, στὸ μυαλό καὶ στὰ νεῦρα. Ἡ ἐπιστροφή τῆς ἔδινε μιὰ ἔνταση ἀναλγησίας, πού μεταδιδόταν ὡς τὴ λαβὴ τῶν χεριῶν στὸ τιμόνι καὶ τὴν ἐπαφὴ τῶν στέρνων μὲ τὴ ζώνη ἀσφαλείας. Τὰ ρούχα, τσαλακωμένα καὶ τὰ μαλλιά ἀκατάστατα τοῦ στεροῦσαν τὴν ἄνεση, πού θὰ ἐπιθυμοῦσε. Δὲν εἶχε κάνει οὔτε μιὰ στάση γιὰ ἓνα τόσο μακρὸ ταξίδι, κι αὐτὲς οἱ ἀσήμαντες λεπτομέρειες γινόντουσαν τελικὰ τὰ ἀποκρουστικὰ γεγονότα στὴ σκέψη του.

— Φοβερὸ καὶ νὰ τὸ ἀποφασίσει κανένας, σκέφτηκε.

Μὰ ἔτσι ἔπρεπε νὰ γίνει, γιατί δὲν ἦταν κἂν ἀπόφαση. Ἦταν μιὰ παρορμητικὴ ἀποστροφή σ' ἓνα παλιό, ξεχασμένο Γιάννη, μέσ' στὴν παγωνιά καὶ τὴν ἀπόσταση στὴ σουηδικὴ πόλη, ἀπ' τὴν πατρίδα καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς, καθὼς ἄκουγε στὸ ραδιόφωνο τὸ ὄνομά του κι ὅτι κάποιος δικός του κινδύνευε ἐκεῖ κάτω. Ἡ μᾶνα του. Αὐτὸ μονάχα. Γιατί, ἀπ' τὸ παρελθόν, ὅσοι κατόρθωναν ν' ἀναδυθοῦν στὴν ἐπιφάνεια τῆς μνήμης, αὐτὴ μποροῦσε νὰ σχηματίζει μαζοχιστικὰ καὶ τέλεια τὴ μορφή τῆς. Χωρὶς, ὡστόσο, ἓνα αἶσθημα. Τ' ἄλλα κάπου διαλύονταν. Καὶ τ' ἀδέρφια κι' οἱ φίλοι. Εἶχε ἀποκλείσει ὀριστικὰ τοὺς δρόμους, πού ὀδηγοῦσαν σ' αὐτούς. Δὲν ἔγραφε, δὲν ἔδινε σημεῖα ἐπαφῆς. Ἡ πόλη, ἄλλωστε, δὲν πρόσφερε οὔτε μιὰ πιθανότητα γιὰ κάποιον γινώριμο. Καὶ σ' ὅλα αὐτά, ὁ τρόπος ζωῆς, πού ἐπιβλήθηκε μέσα του σιγά-σιγά ἀπαραβίαστη συνθήκη, τὸν ἀπόδιωχναν ἀπ' τὸ παρελθόν, πού ὄχι πῶς δὲν ἀγαποῦσε, ἀλλὰ τὸ φοβερώτερο, τὸν ξένιζε. Γιατί καὶ τότε εἶχε διαλέξει τοῦτο τὸ κενό, πού ζοῦσε τώρα ἀπόλυτα.

Μὲ τὴ διαφορά, πῶς στὸ χωριό του, δὲν ἦταν δυνατὸ νὰ τὸ φέρει σὲ φῶς. Αὐτὸς ὁ θεός, τῆς χωριάτικης ζωῆς, ὁ λασπωμένος κι ἴσως, ἀγέρωχος, τοῦδινε γιὰ τὰ καλὰ νὰ καταλάβει κάθε φορά, πού ἀποπειρώταν νὰ τοῦ ξεφύγει. Ἡ σύνδεση μαζί του γιὰ κάθε λεπτομέρεια κείνου τοῦ τόπου καὶ τῆς ψυχῆς του, ἦταν μιὰ τομῆ, πού ὅσο ζοῦσε ἐκεῖ, δὲν θᾶχε τὸ κουράγιο οὔτε νὰ ἐπουλώσει, οὔτε νὰ προσπεράσει. Γιατί ἔβλεπε τὴ μᾶνα του καθημερινά. Καὶ τὸν πατέρα καὶ τ' ἀδέρφια. Καὶ τὸ χωράφι, πού τοῦλεγαν, πῶς θὰ τοῦ ἄφηναν μετὰ, γιὰ νὰ μὴν ξεκοπεῖ μαζί τους, ἀφοῦ κάποτε, — σπούδαζε, βλέπεις, — θᾶφαιγε.

Ἔτσι, ὅταν ἔφυγε, τᾶδιωξε ὅλα ἀπὸ μέσα του.

Πρῶτα ἀπ' ὅλα τὸ θεὸ καὶ μετὰ τίς ἀναμνήσεις. Κι ἐκεῖνο τὸ κενό, βγῆκε ἀνεμπόδιστο μπροστὰ γιὰ νὰ τὸν κυβερνήσει.

6η μειωμα δευτερο

“Ένα δεύτερο τίναγμα, χωρίς να ξέρει, γιατί, σέ τούτη τήν κατάληξη τῆς σκέψης του, καί τὸ αὐτοκίνητο λίγο καί θά τοῦ ξέφευγε ἀπ’ τὰ χέρια. “Ένα κορναρίσμα δίπλα του, τὸν βοήθησε, νὰ συνέλθει καί νὰ τὰ βάλει ὅλα σέ μιά τάξη.

“Ἀρχισε ἀπ’ τῆ συγκίνηση, πού ἔφερε τὸ τελευταῖο τίναγμα. Δὲν διερωτήθηκε. Ἦταν σίγουρο πιά. Γιατί ἦταν ἐντάξει μὲ τὸν ἑαυτό του. Ἀπόφευγε τὴν ψευδαίσθηση, ὅταν ἡ ὥρα δὲν τὸ ἐπέτρεπε. Κι ὡστόσο πρὶν ἀπ’ τὸ πρῶτο τίναγμα, πρὶν ἀπ’ τὴν ἄσπρη γραμμὴ, πίστευε, πὼς τίποτα ἀπ’ αὐτὰ δὲν θὰ συνέβαινε. Πὼς ἡ διαφοροποίησή του, βαθειὰ καί ριζικὴ, καί στὶς ἀναπόφευκτες αὐτὲς ἀναδρομὲς στοῦ παρελθόν, θὰ σφράγιζε τὴν σταθερότητα καί τὴν ἀμετάκλητη μορφὴ τῆς. Γελάστηκε; Ἴσως, μονάχα, ἡ ἔλλειψη στοιχείων ἀναφορᾶς στὴν πόλη τῆς ἀποδημίας του, καί μόνο αὐτό, νὰ τὸν ἐξαπατοῦσε σέ σχέση μὲ τούτη τὴ διαφοροποίηση; Μήπως κάθε φορὰ, πού ἕνας λόγος διαφορετικὸς συντρέχει, ἄλλες πτυχὲς σπρωγμένες ἀπ’ τὴν ἀπάθηση στὴν ἐπιφάνεια τῆς πραγματικότητος, ν’ ἀνατρέπουν τὴ σκέψη καί νὰ τὴ φέρνουν στοῦ φῶς καί τὴν ἀποκάλυψή τῆς ἀπ’ τὴν ἄλλη πλευρὰ;

Πρὶν τούτη, ἡ λευκὴ γραμμὴ τῆς σκέψης του, τὰ σύνορα γιὰ τὴν πατρίδα, νὰ πλησιάσουν, ἦταν σίγουρος γιὰ τὸ ἀντίθετο. Τὴ σταθερότητα τῆς ἀλλαγῆς. Τώρα, ὅμως, δὲν ἦταν. Καί τὸ παρελθόν — τὸ ἔβλεπε μὲ φόβο — ἀνέβαινε ὡς τὰ μάτια καί τὰ πλημμύριζε. “Ὅχι σὰν χῶρος. Σὰν σκόρπια γεγονότα μέσα σ’ αὐτόν. Κι ὄχι ἀπ’ τὰ τυχαῖα. Οἱ φίλοι, πού δὲν τολμοῦσε οὔτε νὰ σκεφθεῖ πὼς θὰ μποροῦσε νὰ τοὺς βγάλει ἀπὸ κεῖ. Εἶχαν δεθεῖ μαζί του πάλι ἔτσι ὅπως τραβοῦσε τ’ αὐτοκίνητο μέσα ἀπ’ τὴ γραμμὴ.

Στὸ καφενεῖο, πού βρῆκε, ἔξω ἀπ’ τὸ πρῶτο χωριό, στάθηκε. Νὰ ξεκουραστεῖ ἢ νὰ ἀποφασίσει.

— “Ἡ τίποτα ἀπ’ τὰ δυὸ μονολόγησε, κι ἀφέθηκε στοῦ κάθισμα, χωρίς πιά νὰ τὸ πολυθέλει.

6η μειωμα οριβτικο

“Ὅταν πλησίαζε στοῦ δικό του χωριὸ εἶχε κατασταλάξει. Χωρὶς λύση. Θ’ ἄφηνε νὰ κυλήσουν τὰ πράγματα ἀπὸ μόνα τους. Τὰ συμπιεσμένα προβλήματα του, τὸν εἶχαν κιόλας ἀπορροφήσει, σέ σημεῖο, πού νὰ μὴ βλέπει πιά γύρω του. Κι ἔπειτα τὸν ὀδηγοῦσε τὸ ἔνστικτο πλέον. Δὲν ὑπῆρχαν δρόμοι γύρω του, οὔτε σπίτια. Κι ἡ κούραση εἶχε ναρκώσει τίς αἰσθήσεις του, πού ἐνεργοῦσαν μονάχα μηχανικὰ. “Ὡσπου στάθηκε. Κι ὅπως στάθηκε τὸν ἄρπαξαν. Μ’ ἐγκαρδιότητα. Μ’ ἀποζήτηση, ἴσως. “Ἐπειτα ξεπέσανε, τὸ εἶδε στὴ διερεύνηση, στὴν ἀπορία. Πολλοὶ φάνηκαν στὶς γύρω πόρτες.

Ἡ ἀδελφὴ, τοῦ εὐχήθηκε, χωρὶς πειθῶ.

— Καλῶς ἦλθες. Κι ἔπειτα ἀπὸ βαθειὰ, ξένη σιωπὴ, μὲ κούτελο σκυμμένο.

— Μᾶς ἀφῆνει...

Ἐπὶ τούτο, καθὼς βαδίζανε, τοῦσφιξε τρυφερὰ τὸ μπράτσο. Γύρισε τὰ μάτια, κατὰ πάνω του.

— Καί σὺ μᾶς ξέχασες.

Δὲν μπόρεσε νὰ πεῖ ψέματα. Οὔτε νὰ φανερώσει τὴν ἀλήθεια. Τὴν ἀγκάλιασε. Τὴ φίλησε πάνω ἀπ’ τὴ μαντήλα τῆς καί τὴ ρώτησε.

— Παντρεύτηκες; Ἐχεις παιδιὰ;

— Τρία. Ἀρσενικά. Δὲν ξέρω ἂν θάπρεπε... Ἔνα τὸ λένε Γιάννη. Ὅπως τὸν πεθερό μου κι ὅπως ἔσενα.

— Καὶ τᾶλλα ;

— Θόδωρο, Ἀριστείδη. Ξένα ὀνόματα. Κανένα δὲν θυμίζουν.

— Γιατί ;

— Ὅλους τοὺς ἔχω γύρω μου τοὺς ἄλλους. Κι οἱ πεθαμμένοι, καλλιὰ τους. Ὕστερα μπῆκαν στὸ σπίτι. Ἡ μάνα τους κατάκοιτη. Τὸ εἰκονοστάσι εἶχε στεφάνι ἀπὸ ἀμαράντους. Κανείς δὲν τὸν σταμάτησε, πρὶν ἀπ' τὸ κρεββάτι της. Τὸ βλέμμα τοῦ γέρου του μόνο τὸν κάρφωσε. Οὔτε μὲ ἀπειλή, οὔτε μὲ τρυφερότητα. Μιά κατανόηση οὐδετερότητας. Γονάτισε κοντά της.

— Γιάννη ἐσύ.

— Ναί. Καὶ γιὰ σένα μόνο.

— Γιὰ ὄλους γιυέ μου. Θ' ἀρχίσεις τώρα νὰ τὸ σκέφτεσαι. Μόνο, ἄντε ξάπλωσε. Ἦσουν μακριά.

— Πολύ.

— Καλῶς μᾶς ἤλθες.

— Καλῶς σὰς βρῆκα.

— Ἀσχημα κι ἀργὰ μᾶς βρῆκες. Κι ἡ λησμονιά, ὅμως σκληρή.

Τὸν πήγανε στὴν κάμαρά του. Τὸν χაῖδεψε ἡ ἀδερφή του στὸ μέτωπο.

— Γδύσου και θὰ σοῦ φέρω νὰτσιμπήσεις. Πρέπει. Δὲν ξέρεις, τί μᾶς βρίσκει ὡς αὔριο και τότε, ποιὸς νὰ σὲ σκεφθεῖ.

— Ἔνα καφέ.

— Καλά.

Τὸν ἔφερε. Κάθισε δίπλα και δὲν μιλοῦσε, Οὔτε ἤξερε, ἂν θὰ κατάφερνε και νὰ τῆς ἀπαντήσει. Ἐτρωγε ἀφαιρεμένα.

— Κάτω ἀπ' τὴ στέγη τοῦ σπιτιοῦ μας, εἶπε. Κάτω ἀπ' αὐτὴ τὴ στέγη, θέ μου!

Ἐέσπασε. Ἡ ἀδελφή του δάγκωσε τὴ μαντήλα της και βγῆκε πηδηχτά.

— Ὡ, θέ μου.

και η ανακλιση

Ὁ θάνατός της ἦταν συγκλονισμός. Ἐνιωθε τὴν ἀπέραντη λύπη μόνος του.

Ὁ πατέρας και τ' ἀδέλφια του δὲν εἶχαν ἀλλάξει λέξη μαζί του. Οἱ ἄλλες ἀδελφές του, τόλμησαν δυὸ-τρεις φορές νὰ τοῦ μιλήσουν. Μὰ σταμάτησαν. Κι οἱ ἄνθρωποι γύρω ἄγνωστοι, γιατί κανένας δὲν ἤθελε νὰ τὸν θυμηθεῖ. Ὡσπου ἤρθαν οἱ τρεῖς. Οἱ φίλοι του. Μαζί. Κανείς δὲν ἤξερε τότε πέρα ἀπ' αὐτοὺς κι αὐτόν. Στάθηκαν μπρός του. Τοῦδωσαν τὸ χέρι.

— Συλλυπητήρια.

Τοὺς κύτταξε ὡς τὰ μαλλιά, ποὺ ἀραιώναν.

— Τί γίνεστε ;

Πόσα χρόνια πέρασαν. Οὔτε τὸν ἔνιαζε. Καμμιά ἀναδρομὴ δὲν θὰ τοῦ πρόσφερε τὴ βακτηρία. Γιατί ; Νὰ λυτρωθεῖ ἢ νὰ ξεχάσει. Νὰ τὰ παγώσει, τέλος, ὅλα μέσα του και νὰ τ' ἀφήσει πάλι πίσω, ἀφοῦ θάφευγε μετὰ τὴν κηδεία. Γι' αὐτὸ δὲν εἶπε ἄλλη κουβέντα. Πέρασε στὸ δωμάτιό του. Ἄνοιξε μιὰ βαλίτσα. Φόρεσε μαῦρο κοστούμι. Χτένισε τὰ μαλλιά. Ἐυρίστηκε. Καὶ ξαναβγῆκε. Κανείς δὲν μίλησε καθὼς τὸν εἶδαν. Πῆγε πρὸς τὸν πατέρα. Στάθηκε μπρός του.

— Γέρο. Θὰ μοῦ ἐπιτρέψεις νὰ σὲ συνοδέψω ἐγώ, ὡς τὸ νεκροταφεῖο. Γιατί

ἐτούτη ἢ νεκρή, ποῦ ἀγάπησες ἄφησε μέσα μου τόσα πολλά, τὰ πιὸ πολλά ἀπ' ἄλλα τὰ παιδιὰ σου. Κι ἡ σκέψη μου μόνο ξέρει νὰ τὴν ἀνασταίνει μισώντας ἢ ἀγαπώντας τη. Καὶ σὺ, λοιπόν, ἂν τὴν ἀγάπησες θὰ πρέπει καὶ μένα ν' ἀγαπήσεις. Κι ὕστερα φεύγω πάλι.

Βαθειὰ ἢ σιωπὴ γύρω καὶ οἱ παπὰδες ποῦ κατέφτασαν δὲν τόλμησαν ν' ἀρχίσουν τὶς εὐχές τους. Ὁ γέρος κούνησε τὸ κεφάλι πρῶτα, μετὰ τὰ χέρια. Τὸ στόμα. Εἶπε.

— Νὰ παντρευτεῖς.

Συμπλήρωσε.

— Ὅπως οἱ ἄλλοι ἀπέναντί σου. Ὁ ἓνας παντρεμένος, ὁ ἄλλος ἀρραβωνιασμένος. Ὁ τρίτος ἔθαψε κιόλας παιδί. Νὰ σ' ἀγαπήσει ἔτσι ὁ κόσμος. Ἡ νὰ σε καταστρέψει. Γιατὶ ἐγὼ δὲν μπορῶ παρά μόνο νὰ σ' ἀγαπάω...

Κι ἔπειτα ἀπὸ λίγο :

— Μόνο νὰ μὴ μὲ συνοδέψεις. Σ' ἄλλους στηρίχτηκα τὰ χρόνια αὐτά. Καὶ τώρα πρέπει πάλι σ' αὐτούς.

Καὶ πρόσταξε.

— Ν' ἀρχίσει τὸ ξόδι.

Στάθηκε βωβὸς σ' αὐτὴ τὴν ἐρημιὰ, ποῦ ἀγκάλιασε τὸ σπίτι καθὼς φέγγαν οἱ ἄλλοι.

Πέρασε ὦρα. Κατέβηκε ὡς τὴν αὐλή. Κύτταξε γύρω. Ἐκοψε ἓνα κλαδί πορτοκαλιᾶς. Καὶ ξαναμπήκε. Πῆρε καὶ κεῖνα τὰ στεφάνια ἀπ' τὸ ἀμάραντο. Καὶ τὶς βαλίτσες. Τὶς φόρτωσε στὸ αὐτοκίνητο.

Τράβηξε στὸ νεκροταφεῖο. Εἶχε τελειώσει ἡ ἀκολουθία. Πέρασε τελευταῖος στὴν οὐρά. Τοὺς συλλυπήθηκε.

Ὁ πιὸ μικρὸς του ἀδελφὸς μίλησε τότε. Πρέπει νᾶταν αὐτός. Γύρω στὰ εἴκοσί του.

— Σ' εὐχαριστοῦμε ξένε.

Τοῦ κράτησε τὸ χέρι στὴν παλάμη. Καὶ τῶσφιξε. Πονούσανε τὰ δάχτυλά του. Οἱ σάρκες του ματώναν καθὼς τὰ νύχια μπήχνονταν σ' αὐτές. Ἐδάγκωσε τὰ χεῖλη.

— Πιστεύω νὰ ξανάρθω . Μόνο γιὰ σένα.

— Κυττάχτηκαν. Τὸν κύτταγε καὶ μέσα ἀπ' τὸν καθρέφτη καθὼς ξεκίνησε. Μὲ τὸ αὐτοκίνητό του πάλι γιὰ μακριὰ. Τὸν κύτταγε. Ὡσπου τὸν ἔκρυψε ἡ στρόφη.

Ο ΚΥΡΙΑΚΟΣ ΕΞ ΑΓΚΩΝΟΣ¹ ΣΤΗΝ ΑΡΤΑ² ΤΟΥ 1435 - 36

ΤΟΥ ERICH ZIEBARTH³

Ίσως ὁ ἀρχαιότερος μάρτυρας πὸν διέσωσε ἀρχαῖες ἐπιγραφές τῆς Ἡπειροῦ, εἶναι ὁ Κυριακὸς ἐξ Ἀγκῶνος. Ὁ περίφημος αὐτὸς περιηγητὴς μᾶς προσέφερε μεγάλη ὄνηση, γιὰ τὴν ταξιδιωτικὰ του ἡμερολόγια ἰχνογράφου κί' ἀντέγραψε πολλὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἐπιγραφές, πὸν λίγο μετὰ τὸ ταξίδι του καταστράφηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους. Δυστυχῶς τὰ πολὺτιμα αὐτὰ ἡμερολόγια δὲν σώθηκαν στὸ ἀκέραιο, ἀλλὰ σὲ ἀποσπάσματα, τὰ ὁποῖα μόνον ἐν μέρει ἐκδόθησαν μέχρι σήμερα, κυρίως ἀπὸ τὰ χειρόγραφα⁴ πὸν σώζονται στὶς ἰταλικές βιβλιοθήκες. Ὅ,τι στὰ ἡμερολόγια αὐτὰ ἢ στὶς ἰδιωτικὲς ἐπιστολὲς διηγεῖται ὁ Κυριακὸς γιὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὴν Ἡπειρο, θὰ τὸ διαβάσει ὁ ἀναγνώστης παρακάτω.

Ἡ πρώτη ἐπίσκεψη τοῦ Κυριακοῦ στὶς ἡπειρωτικὲς ἀκτὲς ἐγένετο τὸν χειμῶνα τοῦ 1435-1436 καὶ περιγράφεται στὴν ταξιδιωτικὴ ἐπιστολὴ τῆς τετάρτης τῶν Καλενδῶν Ἰανουαρίου (= 29 Δεκεμβρίου) τοῦ 1435 πὸν ἔστειλε ἀπ' τὴν πόλιν Ἀκαρνανία «ex Acarnania urbe» καὶ πὸν ἐκδόθηκε στὸ Kyriaci Anconitani Itinerarium ἀπὸ τὸν L. Mehus (Φλωρεντία 1742, σ. 58 ἐξ.). Ὁ πλοῦς ἐγένετο ἀπὸ τὴ Γάδαιρα στὸ Κάρταρο, στὸ Δυρράχιο, στὸ ἀκρωτήριο τῆς Γλώσσας, ὅπου τὸ πλοῖο κατέφυγε σὲ κάποιον λιμάνι λόγῳ τοῦ ἰσχυροῦ νοτίου ἀνέμου. Ὁ Κυριακὸς καὶ οἱ ἀκόλουθοί του βγήκαν στὴν ξηρὰ καὶ εἶχαν μεγάλη

1. Τὸ οἰκογενειακὸ του ὄνομα ἦταν Pizzicollī. Γεννήθηκε στὴν Ἀγκῶνα τῆς Ἰταλίας γύρω στὸ 1391 καὶ πέθανε στὴν Κρεμόνα γύρω στὸ 1450. Ταξίδεψε συχνὰ στὴ Σικελία, Ἀδριατικὲς ἀκτὲς, Ἑλλάδα καὶ Μικρασιατικὲς ἀκτὲς γιὰ ἐμπορικὲς του ὑποθέσεις. Στὰ ταξίδια του αὐτὰ κρατοῦσε ἡμερολόγια, σχεδίαζε μνημεῖα, ἀντέγραφε ἐπιγραφές καὶ ἔτσι ἐγένετο ἡ σπουδαιότερη πηγὴ τῆς ἀρχαιομάθειας κατὰ τὸν ΙΕ' αἰῶνα. Τὰ ἔργα του ἐκδόθηκαν τρεῖς αἰῶνες μετὰ τὸν θάνατό του. Τὰ ἔργα του εἶναι τὰ ἐξῆς: Kyriaci Anconitani Itinerarium. ed. L. Mehus (Φλωρεντία 1742). Inscriptiones et epigrammata graeca et latina (Ῥώμη 1747). Fragmenta cum notis P. Compagonii (Πέζαρο 1763). Τελευταία βρέθηκαν στὶς βιβλιοθήκες τοῦ Βατικανοῦ, τῆς Νεαπόλεως καὶ τῆς Πάρμας ἀνεκδοτὲς σημειώσεις του, ἰδίως λεπτομερῆς περιγραφὴ τῶν εἰρηπίων τῆς Κυζίκου. Γράφει σχετικὰ καὶ ὁ Λάμπρος στὴν Ἐπετηρίδα τοῦ Παρνασσοῦ, τ. Ζ', σ. 39. (Τὰ στοιχεῖα αὐτῆς τῆς σημείωσης ὀφείλονται στὸν Χρ. Σούλη).

2. Ὁ Κυριακὸς δὲν χρησιμοποίησε τὸ ὄνομα Ἄρτα, ἀλλὰ τὸ Ἀκαρνανία ἢ τὸ Ἀράχθεια. Ὅλοι οἱ τότε λόγιοι χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν Ἄρτα τὸ ὄνομα Ἀκαρνανία, ἱστορικοὶ καὶ ἐκκλησιαστικοί. Τὸ τοπωνύμιον Ἄρτα ἦταν οὐ ἐκχρηστικὸν ἀπ' τὸ λαόν. Τὰ ἄλλα τοπωνύμια πὸν χρησιμοποίησε ὁ Κυριακὸς (Ἀρνάτιον, Ἀστακός, Δαδώνη, Ρογός) ἴσως δὲν συμπίπτουν μὲ τίς θέσεις πὸν φέρουν σήμερα τὰ ὄνομα αὐτὰ.

3. Ὁ Dr Erich Ziebarth ἦταν καθηγητὴς στὸ Πανεπιστήμιον τοῦ Ἀμβούργου. Ἡ μελέτη του πρωτοδημοσιεύθηκε στὰ «Ἡπειρ. Χρονικά» τοῦ 1926 (τχ. 2) σὲ μετάφραση τοῦ Κ. Δυοβουνιώτη. Ἀπὸ τὸ κείμενον παραλείπουμε τὰ λατινικὰ ἀποσπάσματα καὶ δημοσιεύουμε μόνον τὴ μετάφρασή τους.

4. Φιλολογία πρὸς π.χ. στὸν P. Maas, Ein Notizbuch des Cyriacus von Ancona aus Jdem Jahre 1436, Μόναχο 1913.

ἐπιτυχία στὸ κονήγι ἐλαφιδῶν, ποὺ περιγράφεται λεπτομερῶς. Τὸ ταξίδι παρὰ κάτω τοὺς ἔφερε διὰ τῆς Κερκύρας, στὴν ὁποία δὲν ἀγκυροβόλησαν λόγῳ τοῦ λοιμοῦ, στὸ Βουθρωτὸ, ὅπου ἔφθασαν τὴν ἑβδόμη τῶν Καλενδῶν Ἰανουαρίου. Ἔπειτα ὁ Κυριακὸς προσθέτει :

«Ἀπὸ κεῖ μὲ τὰ κουπιὰ μέρα καὶ νύχτα προχωροῦμε, σχίζοντας τὰ νερὰ κοντὰ στὸν ἥσυχο Ποσειδάνα, κοντὰ στὶς Δωδωναῖες ἀκτές, εἶδαμε καὶ τὴν Πάργα καὶ τὸ Φανάρι καὶ τὸ Ἀρνάτιο (?) καὶ τέλος τὴν πέμπτη πρὸ τῶν Καλενδῶν τοῦ Ἰανουαρίου ἡμέρα, φθάσαμε στὸ μεγάλο καὶ ὀνομαστότατο Δωδωναῖο δάσος, ὅπου, κοντὰ στὴν ἀρχαιότατη Νικόπολη εἶδαμε ἀρχαιότατα ἴχνη τοῦ μεγάλου Διός. Τὴν δὲ ἐπομένη ἡμέρα πλησίον στὶς ἐκβολὲς τοῦ ποταμοῦ Ἀράχθου, προχωρήσαμε μὲ τὰ κουπιὰ περὶ τὰ 9 χιλιόμετρα ἀνάμεσα ἀπὸ διάφορα δένδρα, ἐνῶ τὰ πτηνὰ ἄφηναν ποικίλα ἄσματα καὶ τὰ ψάρια πηδοῦσαν, χαρούμενοι καὶ γιὰ τὴ λεία ποὺ ὀΚάστωρ (?) ἔφερνε ἀπὸ τὰ βράχια, τέλος φθάσαμε στὴν Ἀκαρνανία καὶ τὴν Ἀράχθεια αὐτὴ πόλη στὴν ὄχθη, τὴν ὁποία μὲ τόση πορεία ζητούσαμε, μὲ τὴν βοήθεια τοῦ ἀρίστου Διός. Ἄφοῦ πρῶτα εἶδαμε τὸν λαμπρότατο νέο Κάρολο, τὸν εὐγενέστατο γόνου τοῦ ἐνδόξου οἴκου τῆς Νεαπόλεως Toschi καὶ ἔνδοξο καὶ γαληνότατο βασιλέα τῶν Ἠπειρωτῶν, ποὺ τὸν Θωμᾶ στοὺς πρῶτους συγγενῆ καὶ μένα, ὑποδέχθηκε μὲ τόση φιλοπροσηγορία, ποὺ δὲν θὰ μπορούσα μόνο μ' αὐτὴ τὴν ἐπιστολή, μὰ τὸν Ἡρακλῆ, ἱκανοποιητικὰ νὰ περιγράψω. Ἄλλ' ἄφοῦ διασχίσαμε τοὺς δρόμους τῆς μεγάλης πόλεως, εἶδαμε τῆς ἀρχαιότητος Ἀκαρνανίας τὶς θαυμάσιες ἀρχιτεκτονικὲς πύλες καὶ τὰ πελώρια τείχη ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ ὑπερμεγέθεις πέτρες καὶ τοὺς λόγῳ τῆς τέχνης τῶν περιφανεῖς ἀνδριάντες καὶ τὰ πέντε γνωστότατα μὲ ἀττικὰ γράμματα ἐπιγράμματα. Ἄλλὰ πιά ἐπιθυμῶ νὰ δηγιάινετε καὶ τόσα πολλά, γλυκύτατοί μου ἄνδρες, σὰς εἶπα γιὰ τὸ ταξίδι μου, σὰ νὰ τὰ εἶπα παίζοντας. Ἀπὸ τὴν πόλη Ἀκαρνανία τὴν 4ῃ πρὸ τῶν Καλενδῶν τοῦ Ἰανουαρίου ἡμέρα τοῦ 1435, ποὺ φθάσαμε σ' αὐτή».

Αὐτὰ περιέχει ἡ ταξιδιωτικὴ ἐπιστολὴ ποὺ ἔχει ἐκδοθεῖ. Αὐτὴ συμπληρώνεται μὲ τὰ συμβάντα τοῦ ταξιδιοῦ αὐτοῦ ποὺ συγκεντρώθηκαν στὰ *Epigrammata reperta per Illyricum a Cyriaco Anconitano* ἐκδ. Moroni 1660 καὶ μετὰ ταῦτα. Αὐτοῦ μπορεῖ νὰ βρεῖ κανεὶς μὲ ἀριθ. 33 τὴν ἐπιγραφὴ CJG 1799, μὲ τὸν τόπο ποὺ βρέθηκε· *In Epiro apud Arechteam Acarnaniam ad III Kal. Jan.*

Olympiadis autem DL III anno III. Ἀκολουθοῦν n. 34=CJG 1803 *ad sacram aedem Sophiae*, n. 35=CJG 1802 *in alio lapide*, n. 37=CJG 1804 *in domo domini Thomasi Venerii viri magnifici*, n. 38=CJG 1798 *ad aulam regis*. Ἔπειτα ἀκολουθεῖ :

Moenia antiquissima urbis Acarnaniae in quo lapides mirae magnitudines conspiciuntur.

Στὰ Ἐπιγράμματα ἀκολουθεῖ ἔπειτα :

«Τὴν προτεραία τῶν Εἰδῶν τοῦ Ἰανουαρίου τοῦ 1436 εἶδαμε τὴ Νικόπολη, μεγάλη πόλη στὴν Ἠπειρο καὶ γκρεμισμένα παλιὰ πλινθίνα τείχη καὶ εἶδα τοῦ Δωδωναίου Δία τὸ ναὸς, ποὺ κατέρρευσε ἀπ' τὴν παλαιότητα. Γύρω παντοῦ εἶδαμε μαρμάρινα οἰκοδομήματα λαμπερὰ καὶ πάρα πολὺ στολισμένα (ἀκολουθεῖ ὁ ἀρ. 39=CJG 1817).

Τὰ τείχη τῆς Νικοπόλεως, δηλαδὴ μιὰ μακρουλὴ ἐπαλξη καὶ ἓνα τρίποδα, τὰ ἰχνογράφησε ὁ Κυριακὸς κατὰ τὴν συνήθειά του. Ἡ ἰχνογραφία του βρίσκεται ἐπίσης ἀνάμεσα στὶς ἰχνογραφίαις τοῦ Giuliano da Sangallo στὸν Βατικανὸ Βαρβερνιανὸ Λατινικὸ Κώδικα 4424 καὶ ἐκδόθηκε ἀπὸ τὸν Chr. Huelsen (Λιψία 1910 σ. 40).

Ὁ ἡγεμόνας τὸν ὁποῖο ἐπισκέφθηκε ὁ Κυριακὸς, εἶναι ὁ Κάρολος δεύ-

τερος¹, ἀνεψιὸς τοῦ Καρόλου πρώτου ποῦ πέθανε στὰ Γιάννινα στις 4 Ἰουλίου 1929, δούκας τῆς Λευκάδας καὶ Ζακύνθου, ὑπήκοος τοῦ βασιλιᾶ Λαδισλάου τῆς Νεαπόλεως, ποῦ, κατέλαβε τὸ 1405 τὸ Ἀνατολικὸ καὶ τὴν Ἀκαρνανία καὶ Αἰτωλία, τὸ δὲ 1418, μετὰ τὴ δολοφονία τοῦ ἀλβανοῦ Μαυρίσκου, ὄλη τὴν Ἡπειρο. Εἶχε τὸν τίτλο «δεσπότης Ρωμαίων», ἡ δὲ γυναῖκα του, θυγατέρα τοῦ δουκὸς Νερίου Α΄ Acciajoli τῶν Ἀθηνῶν, τὸν τίτλο «βασιλίσσα Ρωμαίων». Ἡ ἔδρα του ἦταν ἄλλοτε στὴν Κεφαλληνία, Ἄρτα καὶ Λευκάδα, ἄλλοτε στὰ Γιάννινα. Ἡ σχέση του μὲ τὴν αὐλὴ τῆς Φλωρεντίας ἦταν ἀρκετὰ καλὴ, ἰταλοὶ δὲ ἔμποροι γίνονταν δεκτοὶ στὴν αὐλὴ του. Ἐπειδὴ ὁ Κάρολος Α΄ ἄφησε μόνον νόθα παιδιά, δηλαδὴ τὸν Μῆμνανα, τὸν Ἡρακλῆ, τὸν Τύρνο καὶ τὸν Ὀρλάνδο, ἄρχισαν γκρίνιες γιὰ τὸν θρόνο. Οἱ νόθοι κάλεσαν τοὺς τούρκους, οἱ ὁποῖοι τὸ 1430 κατέλαβαν τὴ Θεσσαλονίκη. Πολιόρκησαν τὰ Γιάννινα καὶ τὰ κυριεύσαν στις 9 Ὀκτωβρίου 1430. Ἔτσι ὁ Κάρολος Β΄ κρατοῦσε ἀκόμα τὴ δεσποτία τῆς Ἄρτας, ἀφοῦ ἔγινε φόρου ὑποτελεῆς στοὺς τούρκους. Τὸ 1449 πέφτει καὶ ἡ Ἄρτα. Ὁ Κάρολος Β΄ εἶχε πεθάνει τὸν Ὀκτώβριο τοῦ 1448. Γιὰ ὄλες τὶς λεπτομέρειες πρβλ. Ἰωάννου Ρωμανοῦ «Περὶ τοῦ δεσποτάτου τῆς Ἡπείρου» Κέρκυρα 1895.

Ὁ Κυριακὸς κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπ' τὴν Ἑλλάδα στὰ τέλη Ἀπριλίου, ἐπανῆλθε ἀπ' τὴν Πάτρα στὴν φιλόξενη αὐλὴ. Ἔτσι βρίσκουμε στὰ *Erigrammata per Illyricum* μεταξὺ τοῦ ἀριθμοῦ 130 καὶ 131, μετὰ τὰ ὅσα γράφει γιὰ τὴν ἐπίσκεψή του στὰ Καλάβρυτα καὶ Πάτρα:

«Τὴν πέμπτη μέρα πρὸ τῶν εἰδῶν τοῦ Μαΐου, ξαναεἶδα τὴν Ἀκαρνανία καὶ συνάντησα πάλι τὸν Δεσπότη Κάρολο. Τὴν τρίτη πρὸ τῶν εἰδῶν, διὰ τῆς Ἀσταχώρας καὶ τοῦ Ἀχέροντα ἤλθαμε στὴ Λευκάδα καὶ εἶδαμε τὸ Ἄκτιο, ἔνδοξο καὶ πάρα πολὺ παλιὰ πόλη, ὅπου ἔγινε μεγάλη καὶ ἀξιομνημόνευτη ναυμαχία μεταξὺ τοῦ Ἀδγούστου Καίσαρος καὶ Μ. Ἀντωνίου καὶ Κλεοπάτρας».

Ἀκολουθεῖ ἡ ἐπιστολὴ *Karulo inclito Epirotarum regi... die 1436*, ποῦ δημοσιεύθηκε ἀπ' τὸν Mehus σὸ *Itinerarium*.

Ἡ διαμονὴ τοῦ Κυριακοῦ φαίνεται κράτησε περισσότερο. Γιατὶ ἡ παρακάτω περιγραφὴ ἑνὸς αὐλικοῦ κυνηγιοῦ, ἀποδεικνύει τὴν παρουσία του στὴν Ἄρτα καὶ στις ἀρχὲς Σεπτεμβρίου, καθὼς καὶ μιὰ ἀνέκδοτη ἐπιστολὴ στὸν *Cod. Tarvis. communal. 483* φύλ. 90, ποῦ ἀρχίζει «ὅταν ἀφοῦ πέρασαν ὄχι πολλὲς μέρες, ἐκλαμπρότατε τῆς Ἀδωνίας βασιλιά, γυρίζοντας στὴν πατρίδα σου καὶ τὴν ἔνδοξή σου μεγαλειότητα, γιὰ νὰ ξαναδῶ τὸν δεσπότη Κάρολο ἐπισκέφθηκα τὴν Ἀράχθεια αὐλὴ του, ἔμαθα ἐκεῖ τὴν μάχη κατὰ τῶν τούρκων, ποῦ ἔγινε στις 16 Σεπτεμβρίου 1436».

Ἡ εἶδηση γιὰ τὸ αὐλικὸ κυνήγι βρίσκεται στὸν κώδικα *Tarv. φύλ. 121*, ἀπ' τὸ ὁποῖο μέρη ἐκδόθηκαν ἀπ' τὸν *Colucci, Antichità Picene XV*.

«Ὅταν τὴν πρὸ τῆς 6ης Σεπτεμβρίου εἰδῶν ποῦ ἦταν καὶ Κυριακὴ καὶ τῆς Μακ. τῆς τοῦ Θεοῦ μητρὸς Παρθένου Μαρίας γενέθλια καὶ πανηγυρικὴ ἡμέρα, ὁ ἔνδοξος πρίγκιπας τῶν Ἀκαρνανῶν Κάρολος, μαζὺ μὲ τὸν ἀγαπητότατο γιὸ του Λεονάρδο καὶ μεγάλο πλῆθος εὐγενῶν ποῦ ἀκολουθοῦσε ἀπ' τὴν ὀνομαστή Ἀκαρνανία, ἐνῶ ὁ Φοῖβος ζητοῦσε τὸν Ὠκεανό, προχωρώντας μέσα ἀπ' τὸν Ἀραχθο ποταμὸ καὶ τὴν Ἀμβρακικὴ θάλασσα μὲ γρήγορη φαιακικὴ διήρη καὶ μὲ πολλὰ μικρὰ βάρκες κι' ἐνῶ ἀπ' τὸν οὐρανὸ μᾶς συνώδευε ἡ Κυν-

1. Γιὰ τὸν Κάρολο Β΄ κοίταξε «Δοκίμιο περὶ Ἄρτης» Σερ. Ξερόπουλου (ἐκδ. 1962, σελ. 83-84, σημ. 65-74). Στὸ «Χρονικὸ τῶν Τόκκων» ποῦ ὀλοκληρωμένο μόλις κυκλοφόρησε στὴ Ρώμη ἀπ' τὸν G. Schirò, ἴσως νὰ ὑπάρχουν ἀγνωστα ἐνδιαφέροντα στοιχεῖα γιὰ τοὺς Τόκκους.

θία λαμπρή λαμπάδα και ἔπνεαν ἑλαφρὲς αὔρες, προσωρμιστήκαμε πρὶν ἂν τὸ λυκαυγὲς στὸ στόμιο τοῦ Ἀμβρακικοῦ κόλπου ὑπὸ τὶς ἰαχὲς τῶν Νηρηϊδῶν νυμφῶν και στίς Ἀκτιακὲς ἀκτὲς τῆς Νικοπόλεως και τοῦ Δωδωναίου δάσους και πηδῆσαμε στὸ ἔδαφος.

Τὴν ἐπείγουσα αἴθρια τῆς φαρετροφόρου Ἀρτεμίδας ἡμέρα, με τὸν Ἰάκωβο Ροῦφο, εἰγενῆ ἔπαρχο στὴν Λευκάδα (ἀπὸ τὴν Ἰταλία), ποῦ ἦλθε πρὶν λίγο και ἔμπειρο στὸ κυνήγι συναντηθήκαμε στὰ Ἀκτιακὰ χωράφια και στὰ δύο Ἀκτιακὰ δάση, ἐφοδιασμένοι με πολλὰ βέλη και λοιπὰ κυνηγετικὰ ὄπλα και με ταχεῖς και γεροὺς σκύλους και ἐξασκημένα γρήγορα ἄλογα, πήγαμε γιὰ κυνήγι ὑπὸ καλοῦς οἰωνοῦς και ἐνῶ ἡ ἀρχηγὸς Καλλιόπη ἔψελνε, εἶπαμε στὴν Ἀρτεμη τὴν ἐξῆς ζωηρὴ προσευχὴ :

Ἄκουσε ὁ βασιλίσσα μεγάλου ὀνόματος και κόρη τοῦ Διὸς, δρομαία, ποῦ χαίρεσαι νὰ τοξεύεις και περπατᾷς τὴ νύχτα, κλπ., νὰ μᾶς χαρίσεις τὴν ἀφθονία σου».

(Ἐπειτα ὑπάρχει κενὸ δύο σελίδων).

Φύλ. 124 ν.

«Τὶς τρεῖς ἐπόμενες μέρες πλέαμε κοντὰ στὴν Βονδιτιανὴ ἀκτὴ (=Βόνιτσας) και ἄλλες ἀκτὲς τοῦ ἴδιου κόλπου, γεμάτες με σμυρτιές, οἱ δὲ νέοι ἔφεραν μπροστὰ στὰ μάτια τοῦ πρίγκηπα πάρα πολλοὺς σκληρότριχους κάπρους ἀπὸ τὰ πολλὰ γύρω ἐκεῖ δάση, ποῦ σὰν ἐπιδέξιοι κυνηγοὶ τὰ γυρῶφεραν. Καὶ πρῶτα ὁ πατέρας Κάρολος, ὁ ἄριστος και χαριέστατος αὐτὸς ἡγεμόνας, ἔδωσε δῶρο τὸ ζωντανὸ κάπρο ποῦ ἔβγαλαν τὰ σκυλιὰ στὸν ἀντάξιο γιὸ τοῦ Λεονάρδου, ποῦ πολὺ μεριμνοῦσε γιὰ τὸν πατέρα του κτ' εἶχε ἔλθει ἀπ' τὸ δάσος στὴν ἀκτὴ ὅπου ἦταν ἡ σκηνὴ τοῦ βασιλέως, γιὰ νὰ τὸν τιμήσῃ. Νομίζω πῶς δὲν πρέπει νὰ παραλείψω ὅτι ἀνάμεσα στοὺς ναυτες μας ἦταν τέσσαρες τολμηροὶ νέοι, ἀπ' τοὺς ὁποίους μάθαμε ὅτι ἦλθαν τελευταῖα ἀπ' τὶς δυτικὲς μασσαλιωτικὲς ἀκτὲς, ἀπ' τὴν ἀρχαία Νίκαια και ὅτι ἔδειξαν μεγάλη ἐτοιμότητα και ἀνδρεία βουτώντας στὰ θαλάσσια βάθη γιὰ κοράλλια και ὅτι ἦλθαν με μικρὸ σκάφος ἀφοῦ πέρασαν τὸ Τυρρηνικὸ, τὸ Λιβυκὸ, τὸ Σικελικὸ και τὸ Ἰόνιο πέλαγος. Καὶ τέλος ἀφοῦ ταξίδεψαν κοντὰ στὰ ἐπικίνδυνα Κεραῦνεια ὄρη και τὶς Φαιακικὲς και Χαονικὲς ἀκτὲς, ἔφθασαν τέλος στὴ Λευκάδα και τὸν Ἀμβρακικὸ κόλπο.

Ἐμεῖς ὅμως, με διαταγὴ τῶν πριγκήπων, τὴν παραμονὴ τῶν Εἰδῶν τοῦ Σεπτεμβρίου (=12 Σεπτεμ.), πλεύσαμε πρὸς τὴν γεμάτη ψάρια μικρὴ Ἡρόνησο (?) ποῦ βρίσκεται κοντὰ στὸ στόμιο τοῦ Ἀράχθου και τὴν ἔλεγαν «Καρακονήσιον» και τὴ νύχτα ἀναπαύσαμε ἐκεῖ τὰ μέλη μας, προσπαθώντας νὰ κοιμηθοῦμε κοντὰ στὴν ἀκτὴ, ἀνάμεσα στὰ κακὰ κουνούπια. Τὴν Παρασκευὴ πρῶτὴ στὸν ἱερὸ και ἐπιφανῆ ναὸ τῆς Μακαρίας Παρθένου, ποῦ τὸν τιμοῦν μερικοὶ μοναχοὶ τῆς ἑλληνικῆς θρησκείας, κάναμε, κατὰ τὰ τοπικὰ ἔθιμα, τὴν ἱερὴ ἀκολουθία μπροστὰ στοὺς πρίγκηπες και βρήκαμε στὸ μαρμάρينو δάπεδο τὸ παρακάτω μικρὸ ἐπίγραμμα, ποῦ μᾶς τὸ ἔδειξε ὁ βασιλιάς Κάρολος : με ἀρχαῖα ἄττικὰ γράμματα «Κλαυδία Βερονίκη, ἐτῶν 24, χαίρει». Καὶ με λατινικὰ «Claudia Veronice annorum XXIII salve».

Φύλ. 125 ν.

«Στὸ μεταξὺ οἱ σύντροφοι και οἱ ὑπηρέτες τῆς βασιλικῆς αὐλῆς, κάτω ἀπὸ τὴ φροντίδα τοῦ ἴδιου τοῦ ἀρχιτρίκλινου Ἀντωνέλλου, ἔφεραν με χαρὰ στοὺς πρίγκηπες τὰ διάφορα εἰδῶν ψάρια, ποῦ ψάρευαν με δίχτυα και ἀγκίστρια, ὕστερα, τὴν ἴδια ἱερὴ Παρασκευὴ (Ἀφροdisία), παρατέθηκε μπροστὰ στὸ ναὸ, στὸ ἱερὸ αὐτὸ ἀναπαυτήριο, γεῦμα καλογεριστικό και θρησκευτικό, τέλος ἐπιστρέψαμε, χωρὶς ἀπρόοπτα, με πλοῖα και ἄλογα στὸ Ἀράχθειο τῆς

Ἄκαρνανίας βασιλικὸ μέγαρο, συνοδεύοντας τοὺς εὐτυχεῖς καὶ γαληνοὺς βασιλεῖς, ἀφοῦ ἐκπληρώσαμε τὴν εὐχή μας».

(Ὁ Κυριακὸς ἀφησε στὴν αὐτὴ τοῦ Καρόλου ἓνα ποίημα μὲ τίτλο ΧΑΙΡΕ ΑΚΑΡΝΑΝΩΝ ΕΥΔΑΙΜΩΝ ΠΑΤΡΙΣ, ποῦ τὸ παραλείπουμε, γιατί δὲν παρουσιάζει ἐνδιαφέρον).

Γιὰ τρίτη φορὰ ἔμεινε ὁ Κυριακὸς στὴν Ἄρτα μετὰ τὸ θάνατο τοῦ βασιλιᾶ Καρόλου Β'. Τότε ἔγραψε τὴν ἐπιστολὴ ποῦ σώζεται στὸν Κώδ. Tarvis φ. 126 καὶ δημοσιεῦθηκε ἀπὸ τὸν Colucci, Antichita Picene XV S.CX, de morte Caroli regis :

«Τὴν 15 τῶν Καλενδῶν τοῦ Νοεμβρίου (=18 Ὀκτωβρίου), μέρα ἱερὴ καὶ σεβαστὴ τοῦ Εὐαγγελιστοῦ Λουκᾶ, ξεκινήσαμε ἀπ' τὸ ἴδιο Ἀράχθειο Ἄκαρνανικὸ βασιλικὸ μέγαρο, ὅπου τὴν παραμονὴ τῶν Καλενδῶν τοῦ Ὀκτωβρίου (=30 Σεπτεμβρίου) εἶχε πεθάνει ὁ ἐνδοξὸς ἡγεμόνας Κάρολος καὶ βασίλευε ἀπὸ τότε ὁ Λεονάρδος, καὶ ἤλθαμε μὲ πρόταση τοῦ ἡγεμόνα καὶ μὲ τὴ συνοδεία τοῦ πιστοῦ μας Ἑρμοδώρου μέσα ἀπὸ τὸ δάσος ποῦ βρίσκεται στὶς ὄχθες τοῦ Ἀχέροντα, στὴν ἀρχαία πόλη Δωδώνη, περίφημη γιὰ τὸ ἀρχαιότατο μαντεῖο τῆς τοῦ Δωδωναίου Δία. Ἐκεῖ καὶ σήμερα διακρίνονται μερικὰ μνημεῖα τοῦ παλιοῦ καὶ σεβάσμιου παρελθόντος τῆς, ἔμαθα δὲ ὅτι ἀπὸ τὰ λαμπρότατα μνημεῖα τῆς σώζεται μέχρι σήμερα ἀρκετὸ μέρος τῶν θαυμασίων καὶ μὲ πύργους ἐνισχυμένων τειχῶν. Ἔτσι, στὸν πύργο ποῦ οἱ κάτοικοι ὀνομάζουν σήμερα Ρόγον (?), συνοδευόμενος ἀπ' τὸν παλιό μου φίλο Βασίλειο, ξαναεἶδα τὸν σὲ πανάρχαιο τόπο κείμενο ἱερὸ μητροπολιτικὸ ναὸ τοῦ ἴδιου Εὐαγγελιστῆ καὶ προσκύνησα τὸ πανσεβάσμιο σῶμα καὶ τὴν τίμια καὶ σεβαστὴ κἀρα τῆς μακαρίας Ἄννης τῆς μητέρας τῆς Ποτνίας Παρθένου καὶ τὸν ἀξιοσεβαστο πόδα Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου, διδασκάλου τῆς θρησκείας μας στὴν Ἑλλάδα καὶ εὐφραδοῦς Θεοφῶρου. Εἶδα ὅλα αὐτὰ καὶ ἄλλα σωζόμενα ἱερά λείψανα τῶν ἁγίων καὶ προσκύνησα μὲ εὐλάβεια καὶ ἀφοῦ κάναμε ἱερὴ ἀκολουθία κατὰ τὰ ἑλληνικὰ θέσμια γιὰ τὴν ἀνάπαυση τῆς ψυχῆς τοῦ θεοσεβέστατου ἡγεμόνα Καρόλου, ἔβγαλα λόγος στὴ λατινικὴ, πρὸς τιμὴν τοῦ πολυφημισμένου Εὐαγγελιστῆ Λουκᾶ».

(Ἀκολουθοῦν τρία ἰταλικά δεκατετράστιχα ποιήματα - σονέττα).

Τὴν ἴδια ἐπίσκεψη στὴ Δωδώνη περιγράφει ὁ Κυριακὸς σὲ ἐπιστολὴ του μὲ ἡμερομ. 11 Ἰανουαρίου 1436 ποῦ δημοσιεῦθηκε ἀπ' τὸν Mehus στὸ Itinerarium (σελ. 66/7), μὲ τὸ ἴδιο περιεχόμενο καὶ ἐλάχιστες συμπληρώσεις.

ΑΠ' ΤΟ ΕΡΕΙΠΩΜΕΝΟ ΣΠΙΤΙ

ΑΠΟΣΤΟΛΗ Ν. ΑΘΑΝΑΣΑΚΗ*

'Απ' τ' "Αγραφα καθώς πάντα έσκασε και κείνο τὸ πρωϊνὸ ὃ ἤλιος κι' ἀπ' οὐλα τὰ Ραδοβυζινὰ βουνὰ πρώτη τῆ Ζιούρα φίλησε. Κι αὐτὴ ροδοκοκκίνησε σὰν κοριτσάκι πού τῆς λέν «μεγάλωσες πιὰ πρέπει νὰ πᾶς στὸ σπίτι σου». Στὴν Κοκκινόπουλω, τὸ χωραφάκι μὲ τὸ κόκκινο τὸ χῶμα, ἀπὸ τουφωτὰ πουρνάρια μέσα λαλοῦσαν πέρδικες μεθυσμένες μ' ἀνοιξὴ και βουνίσια ὁμορφιά. Κι ἀπὸ κάπου μακρύτερα τὸλεγαν τ' ἀηδονάκια ἐνῶ ἕνας κοῦκος μοναχὸς καθισμένος σ' ἔλατο τρίκορφο μᾶς ἔλεγε κι αὐτὸς ὁ καημένος πὼς ἤλθε ἢ ἀνοιξὴ, ἤλθαν τὰ χελιδόνια.

Δὲν θυμᾶμαι γιατί τὸ πρωϊνὸ ἐκεῖ ὁ πατέρας μου δὲν εἶχε πάει στὰ πράματα. Στὸ σπίτι τὴν ἡσυχία τὴν τάραξε μόνο τὸ μωρουδίστικο τερέτισμα τοῦ ἀδερφοῦ μου τοῦ Δημήτρη μὲ τὰ μεγάλα σὰν τάσια ἀπὸ ρολοὶ μάτια και τὰ ξανθὰ μαλλιά. Τὸ σπίτι δὲν ἦταν και τόσο μεγάλο ἀλλὰ μᾶς χωροῦσε ὅλους και δὲν ἤμασταν λιγοστοί: 'Ἡ γιαγιά μου ἢ μακαρίτισσα πού κοιμᾶμαι δίπλα τῆς, ὁ πατέρας, ἢ μάνα μὲ τὰ δυὸ παιδιὰ, οἱ θεῖοι, τὰ ξαδερφάκια μου.

Μικρὸ τὸ σπίτι και χωροῦσε ὄχι μόνο ἐμᾶς ἀλλὰ κι οὐλους τοὺς συγγενεῖς και φίλους, και κάπου κάπου και κανένα κουρασμένο διαβατάρη. Οἱ ξένοι ἔμειναν πάντοτε στὸ δωμάτιο τὸ καλὸ ποῦχε ἀπ' τὸ ταβάνι κρεμασμένες πέρδικες ἀπὸ ξύλο πλουμιστὲς μὲ καντήλια κρεμασμένα ἀπ' τὸ λαιμὸ τους. Συχνὰ ἔκαιγαν τὰ καντήλια γιατί ἢ γιαγιά μου ἢ παπαδιά τὸ εἶχε τάξει σκοπὸ νὰ πάη στὸν «παράτσο», ἔτσι τὸν ἔλεγε ἢ μακαρίτισσα τὸν κῆπο πού ὁ θεὸς φύτεψε γιὰ τοὺς ἀγαθοὺς. Δίπλα ἦταν ἢ καμαρούλα. 'Εκεῖ ἔβαναμαν τὸ μέλι ἀπ' τὸ δικὸ μας μελισσομάντρι γι' αὐτὸ και τὸ δωμάτιο μύριζε σὰν τὸν κόρφο τῆς Ζιούρας. 'Απὸ κεῖ κουβαλοῦσαν οἱ μέλισσες ζαχαρόμελο ἀπ' τὰ ἔλατα και χίλια δυὸ μυρωδικὰ ἀπ' τοῦ βουνοῦ τὰ πλάγια. Στὸν τοῖχο κρέμονταν τὸ τουφέκι και οἱ ἀρμάθες τοῦ πατέρα ἀνταμωμένες μ' ἕνα μαχαῖρι καρβασαρίτικο ποῦχε χρυσὴ λαβὴ ἀπὸ μπροῦτζο και σκαλισμένο πάνω του ἀνορθόγραφα ὅπως πάντα,

«τὰ σίδερα τῆς φυλακῆς εἶναι γιὰ τοὺς λεβέντες».

'Εκεῖ πῆγαινα κρυφὰ σὰν σὲ προσκυνητάρη νὰ θαυμάσω τοῦ κύρη τ' ἄρματα. Και ποτὲ δὲν ἔχω ἀστοχήσει τὴ λουρίδα τοῦ ὄπλου του ποῦταν μ' ἀσημένιες πούλιες κεντισμένη. 'Ἦταν καικιὲς οἱ μέρες και δὲν ἤξερε κανένας ἀπὸ ποιὸν νὰ φυλαχτῆ! Μετὰ τὴν καμαρούλα ἦταν τὸ δωμάτιο τὸ τρανὸ. 'Εκεῖ ζούσαμε κι ἐκεῖ τὰ βράδουα μαζενοῦμαστε γύρω ἀπ' τὸ μεγάλο τζάκι γιὰ ν' ἀκούσωμε ὅλα τὰ νέα τῆς μέρας. 'Αν μαρκαλιστήκαν τὰ πρόβατα. "Αν τὸ γκεσέμι μας πῆδησε ἀπ' τὸ μαντρί νὰ βρῆ κι ἄλλες ἀγαπητικέες, ἀν ἢ πλαχούρα ἢ γίδα δὲν εἶχε ὄρεξὴ γιὰ βοσκὴ, ἀν οἱ

* 'Ο «Σκουφᾶς» συγκαταλέγει ἀπὸ τοῦτο τὸ τεῦχος στοὺς τακτικὸς συνεργάτες του τὸν συμπατριώτη μας Καθηγητὴ τῆς Κλασικῆς Φιλολογίας και Ἰνδογερμανικῆς Γλωσσολογίας στὸ Πανεπιστήμιο τῆς Καλιφορνίας κ. 'Αποστόλη Ν. 'Αθανασάκη. 'Ο κ. 'Αθανασάκης εἶναι και ἐταῖρος τοῦ Κέντρου Ἑλληνικῶν Μελετῶν τοῦ Χάρβαρντ και μάχεται γιὰ τίς ἑλληνικὲς θέσεις στὴν Ἀμερική.

ρόκες έστριψαν. Κι αυτό έμιας τὰ παιδιὰ μᾶς ένδιέφερε ιδιαίτερα γιατί με τὶς ρούντες τους έφκιαναμον γένια και μουστάκια, τέτοια πούχαν οἱ άντάρτες τοῦ Ζέρβα και τοῦ Ἄρη. Τέτοια πούχαν οἱ κλέφτες από τ' Ἄγραφα και τὰ ξιούριζαν με ξιουράφια μαλαματένια καθῶς έστριβαν τὰ μουστάκια τους. Τόχομε μάθει κι αυτό άπ' τὸ τραγούδι. Τὰ νέκ τῆς μέρας ἦταν τόσα πού καθόμασταν ὄρες ὀλόκληρες κοντὰ στή φωτιά νὰ τ' ἀκούσομε μ' ὀρθάνοιχτο τὸ στόμα. Τὶς περισσότερες βολές τὰ παραμύθια τάλεγε ἡ γιαγιά μας. Τάλεγε και μεῖς τὴν ἀκούγαμε μες στ' ἄλλα νὰ μᾶς λήη κι ιστορίες άπ' τὸν καιρὸ τῶν Τούρκων. Μιά βολὰ λέει κάλεσε κάποιος μπέης τὶς γοιές νὰ μοιρολογήσουν κάποιον τούρκο πού κάποιος δικός μας τὸν βέρεσε. Κι αὐτὲς κάτω άπ' τὴν ποδιά τους εἶχαν φρεσκοξεφλουδισμένα κρεμύδια κι ἔκλαιγον ἀτέλειωτα κι εὔχονταν και τοῦ μπέη πού δέν καταλάβεινε

«ὄσες τρίχες ἔχει ἡ ἀπαλάμη
τότσι Τούρκοι ν' ἀπομείνουν».

Τότε γέλαγαμον ὄλοι γάργαρα. Τὸ γέλοιο ἀνέβεινε τραντοχτὸ άπ' τὴν κοιλιά στοῦ στόμα. Πραγματικά «ἄσβεστος δ' ἄρ ένῶρτο γέλωε μακάρεσει θεοῖσι». Βαθειά μας τὸ ξέραμε ὅτι άπ' τὸν Ὀλυμπο κρητοῦσε ἡ γενιά κι ἄς εἶχε ἔλθει άπ' τ' ἄγραφα ὁ πρόπαππος τοῦ προπάππου νὰ χτίση τὴν καλύβα του στὴν ποδιά τῆς Ζιούρας. Τὸν κυνηγοῦσαν τὸν Γεροβασίλη γιατί βέρεσε πέντε Τούρκους. Ἄλλες βολές τὶς ιστορίες και τὰ παραμύθια μᾶς τάλεγε ὁ μπάρμπα Γιάννος. Κάθονταν ὄρες κι ὄρες δίπλα στοῦ τζάκι και με τὴν μακρόσυρτη φωνή του ἔπλαθε παραμύθια, ὕφαινε ἔπη γεμάτα από γίγαντες, βασιλιάδες, νάνους, κλέφτες. Ὁ Μέγα Ἀλέξαντρος κι ὁ Ἀϊγιώργης ἦταν ξαδέφια. Κι ὁ Ἀϊγιώργης άπ' τὸν Ἀλέξαντρο ἔμαθε νὰ κονταροχτυπάη.

Καρμιά βολὰ τραγούδαγε λεβέντικα κι ἔβγαине ἡ φωνή κελαρυστή, πότε παραπονιάρικη και μακρόσυρτη, πότε περήφανη σὰ σκουξίμο σταυραετοῦ. Τὴν νύχτα πού με γέννησε ἡ μάνα μου εἶχαν παρακαλιὰ γιὰ ξεφλουδίμα. Καὶ τὴ στιγμή πού γλίτρησα πρὸς τὸν ἔξω κόσμο ἀκουσα τὶς πρώτες λέξεις άπ' τὸ στόμα του

«Τ' ἀκούτε Ἀραχωβίτιστες κι Ἀραχωβιτοπούλες
τὸ Μᾶη κρασι μὴν πίνετε κι ὄξω νὰ μὴν κοιμᾶστε
γιατί εἶναι δυὸ πούστια πού περπατᾶν τὶς ρούγες,
σέρνουν ψωμι γιὰ τὰ σκυλιὰ, κριάς γιὰ τὰ λιοντάρια.

Ἔτσι ἦρθα στοῦ κόσμο. Ἄλλες βολές ὅμως ὁ μπάρμπα Γιάννος τὸ γύριζε στὰ κλέφτικα. Καὶ θυμᾶμαι τὴ φωνή του ὅταν τραγούδαγε «τοῦ Κίτσου ἡ μάνα κάθονταν» ἡ τὸ ἄθνατο.

«Ὁ Θεοδωράκης κάθονταν στῆς Ζάκυνθος τὸ κάστρο
και ἔκρουγε τὸν ταμπούρα, τὸ θλιβερὸ μπουζούκι».

Θεὸς χωρὲς τον. Ἦταν λεβέντης

Ἐκεῖ τὸ πρῶνὸ τὸ θυμᾶμαι γιατί στοῦ σπίτι βούιζε ἡ ζωὴ και ἡ ἀρχοντιά. Τὰ βαένια εἶχαν ἀκόμα κρασι άπ' τὸν περασμένο χρόνο. Οἱ κἀδοι και τὰ τομάρια τυρὶ άπ' τὰ χερᾶκια τῆς μάνας μου. Οἱ μέλισσες πηγαινοέρχονταν χωρὶς νὰ χτυπήσουν τὸ κουδούνι τῆς πόρτας. Κι ἕνα πουλάκι ταμπολογοῦσε τὰ κίκκινα σταφύλια τῆς κληματαριάς και λάλαγε και λάλαγε γιὰ μᾶς πού ξέραμε τὴ γλῶσσα του. Δέν μᾶς ἄφηγε ὅμως ἡ μάνα μου νὰ τ' ἀκούσομε με τὴν ἡουχία μας. Βρῆκε κι αὐτὴ ὄρα ἡ εὐλογημένη νὰ κοπανίσῃ τὸ γάλα στοῦ καδί. Πούμ πούμ πούμ. Ρυθμικά τὸ κοπάνιζε λές και ἔπαιζε τὸ νταούλι γιὰ τὸν πατέρα μου πού ἐκεῖνο τὸ πρῶνὸ δέν πῆγε στὰ πράματα ἀλλὰ εἶχε μεράκι νὰ παίξῃ τὴ ζαμάρια του. Ἄπ' τ' ἀδέφια μου ἐγὼ μόνο θυμᾶμαι τὴ ζαμάρια τοῦ πατέρα με τὸν τρεμουλιαστὸ

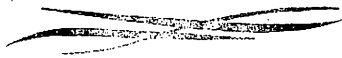
ἦχο πού ἔμοιαζε μὲ σύριγμα καὶ βογγητὸ ἀνέμου πού διαβαίνει ἀπὸ τρανὸ στεφάνι καὶ χαϊδολογᾷ τὰ ἔλατα καὶ τὶς ὀξείας. Ἦμαν δὲν ἦμαν τεσσάρων χρονῶν ἀλλὰ τὸ τραγοῦδι του τὸ θυμᾶμαι

Πέρα δὲ στὸ γάβρογο καὶ στὸ κοντοδιάσελλο
φύτρως ἓνας ἔλκτος κι' εἶχε ἐξήντα δυὸ κορφές

Τὸ θυμᾶμαι σὰ νᾶταν τώρα κι ἀναγαλλιᾷζει ἡ καρδιά μου γιατί κάποτε ἔζησα ἔ-
στω καὶ γιὰ λίγο ἐκεῖ πού οἱ ἄνθρωποι ἔκαναν τὸν πόνο καὶ τὴ χαρὰ τραγοῦδι.
Ἐκεῖ πού γιὰ τὸν καλὸ τὸν ἄνθρωπο ἔλεγαν ἀπλά «εἶναι καλὸς» καὶ τὰ συμβόλαια
τὰ σφράγιζαν μὲ τρεῖς λέξεις: δυὸ Ἀρβανίτικες καὶ μιὰ Ἑλληνικὴ «μπέσα γιὰ
μπέσα». Στὴν ἀπροσκύνητὴ ἀετοφωλιά πού ἀνέθρεψε λαβέντες καὶ τοὺς ἔμαθε τὸ
Δωρικώτερο ἀπ' ἄλλα τὰ πιστεύω «ἢ τιμὴ τιμὴ δὲν ἔχει».

Πολλοὶ ἀπ' τοὺς λαβέντες κίττονται τώρα στὸ χῶμα σκοτωμένοι ἀπὸ ξένο ἢ
ἀπ' ἄδερφό. Τὸ σπῆτι εἶναι ἐρειπωμένο. Τόκαψιν — δὲν ἔχει σημασία ποιά παρὰ-
ταξή — τὸ 1947. Κι' ἐμεῖς σκορπιστήκαμε στοὺς πέντ' ἀνέμους καὶ μερικοὶ πήρα-
με τῆς ξενητεῖας «τὴ μαύρη τὴν καμένη στρατά».

Καμιά βλα τοῦτα δὲν πηγαίνω νὰ προσκυνήσω τὰ ἐρείπια τοῦ σπιτιοῦ τὰ θυ-
μᾶμαι ἄλλα τοῦτα καὶ οἱ θύμηται μὲ πνίγουν καὶ δὲν θέλω νὰ πιστέψω ὅτι ὁ κόσμος
μου ἀγκομαχᾷ κι οἱ μέρες του εἶναι μετρημένες. Κάποτε ἦμασταν ἄνθρωποι ἀλλὰ
ὕστερα ἦρθεν ὁ πόλεμος καὶ κατόπι του ὁ πολιτισμός. Γιὰ τέτοιο χαμὸ ὅμως ἀφοῦ
κλάψη κανεὶς πρέπει πέτρα τὴν πέτρα νὰ ξαναχτίσῃ τὸ σπῆτι καὶ ἀπ' τὸ ταβάνι
του νὰ ξαναρεμάσῃ πέριθικες πλουμιστές μ' ἀσημένια κωνήλια στὸ λαϊμὸ τους
γιὰ νὰ λαλοῦν καὶ νὰ εὐχαριστοῦν τὸ θεὸ γιὰτί, κι ἂν τὸ σπῆτι κἀνκε, ὁ Μεγαλέ-
ξανδρος κι ὁ Μακρυγιάννης ζοῦν ἀκόμα, καὶ τὸ τραγοῦδι πῆγε μόνο νὰ σβῆσῃ ἀπ'
τὰ χεῖλιά μας ἀλλὰ δὲν ἔσβησε!

ΠΑΛΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

Παράπνοιο Ἀρτινοῦ ἀγωνιστῆ ἰοῦ 1821

Ἀπὸ τὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους ὁ μελετητὴς κ. Δημ. Φ. Καρατζένης ἀντέγραψε καὶ
ἀπέστειλε πρὸς δημοσίευσιν στὸ περιοδικὸ μας τὴν παρακάτω ἐνδιαφέρουσα ἐπιστο-
λή. Δυστυχῶς — ὅπως σημειώνει ὁ κ. Καρατζένης — μιὰ σταγόνα μελάνης ἀπάνω στὸ
ἐπώνυμο τοῦ ἀγωνιστῆ, δὲν μᾶς ἐπιτρέπει νὰ τὸ διαβάσουμε :

«— Ὑπεροχὴ Διοικήσεως

Πρὸς ἡμερῶν ἀνέφερα εἰς τὴν Σπὴν Ὑπεροχὴν τῆς ὅτι μὲ ἀδικεῖ τὰ μάλιστα
ὁ ἤδη Φρονοῦχος Ἀεροκοκίνοῦ κατακοριεύσας τὴν ἐκχριστιανισμένην Τοῦρκικαν
μου (τῆς ὁποίας διὰ τὴν λήθησιν, τροφήν καὶ ἐνδημισίαν ἔχω ἐξουθενμένα καὶ
δοκιμασμένα μύρια, τὴν ὁποίαν ἐβόπτισα ἐπὶ σκοπῶ νὰ τὴν στεφανωθῶ καὶ αὐ-
τὸς μοῦ τὴν ἐκρηθῆσῃ) καὶ παταραζῶν μισθὸν μου τετρομήνηιον ἢ δὲ Ὑπεροχὴ
τῆς ἐδωώσε τὸ Ὑπουργεῖον Πολέμου νὰ θεωρήσῃ τὴν διαφορὰν. Ἀλλὶ τὸ Ὑ-
πουργεῖον Πολέμου δὲν ἤξεύρω διὰ ποίους λόγους ἀμελεῖ τὸ πρᾶγμα μᾶλλον δὲν
θέλει νὰ θεωρήσῃ τὴν διαφορὰν. Ὅθεν παρακαλῶ καὶ αἰθῆς θερμῶς καὶ ἐπιμόνως
τὴν Φιλοδίκαιον Ὑπεροχὴν τῆς ἵνα ἐπιτάξῃ δραστηρίως καὶ ἐνεργηθῆ ἢ δικαίω-
σίς μου. Ἐχω μάρτυρας πολλοὺς καὶ ἀξιοπιστοὺς αὐτόπτας ὄντας τῶν πραγμά-
των, διὰ τῶν ὁποίων θέλει ἀποδειχθεῖ ἢ ἀλήθεια τοῦ λόγου, καὶ ἡ βεβαιότης τοῦ
δικαίου μου. Ἡ δικαιοσύνη τῆς ἢ ἄκμα ἄς ἐνεργήσῃ τὸ πρᾶγμα κατὰ τὸ δίκαιον.
Μένω δὲ ἐντοῦτοις μὲ ἄλλον τὸ ἀνῆκον ἀέβας.

Τῆ 23 Αὐγούστου 1824 ἐν Ναυπλίῳ

Ὁ Πατριώτης
Ἀναστάσιος γ.....χανῆς
Ἀρτινός»

ΠΑΛΙΑ ΕΓΓΡΑΦΑ

ΓΡΑΜΜΑ ΤΟΥ ΠΑΤΡΙΑΡΧΗ ΙΕΡΕΜΙΑ Α' ΓΙΑ ΤΗΝ ΠΡΟΣΤΑΣΙΑ ΤΗΣ ΜΟΝΗΣ ΘΕΟΤΟΚΟΥ ΤΗΣ ΚΟΡΩΝΗΣΙΑΣ

Στὰ Γενικά Ἀρχεῖα τοῦ Κράτους (Γεν. Εὐρετ. 253) δρίσκεται γράμμα τοῦ πατριάρχου Κων/πόλεως Ἱερεμία Α' ἀπ' τὸ 1530, μὲ τὸ ὁποῖο προστατεύονται τὰ δικαιώματα τοῦ Μοναστηρίου τῆς Θεοτόκου τῆς Κορωνησίας στὰ ἰχθυοτροφεῖα (γιβάρια) τῆς γύρω περιοχῆς.

Κατὰ τὴν παράδοση ἡ Μονὴ τῆς Κορακονησίας ἢ Κορωνησίας χτίστηκε στὰ μέσα τοῦ Ζ' αἰώνα. Στὰ τέλη τοῦ ΙΒ' αἰώνα ἀνοῦσε. Ἡ ἀρχαιότερη μνεῖα του βρίσκεται σὲ βιβλιογραφικὸ σημεῖωμα τοῦ ὑπ' ἀριθ. 20 χειρογράφου κώδικα τῆς μονῆς τοῦ Μεγ. Σπηλαίου, ὅπου ἀναφέρεται καὶ ὁ καθηγούμενος Μελέτιος. Τὸ σημεῖωμα ἔχει ὡς ἐξῆς : «Ἡ παρούσα βίβλος τῆς μονῆς τῆς ὑπεραγίας Θεοτόκου τῆς Κορακονησίας» καὶ «ἐπληρώθη ἡ παρούσα βίβλος τῆς μονῆς ἐν μηνὶ Αὐγούστῳ β' ἡμέρα β', ἰνδικτιῶνος α', ἔτους 1193».

Τὸ παρακάτω γράμμα σώζεται στὸ πρωτότυπό του σὲ χαρτὶ διαστάσεων 0.30×0.31 καὶ ἀπευθύνεται στὸν μητροπολίτη Βονδίτζης (Βονίσης), τοὺς κληρικούς καὶ προύχοντες αὐτῆς τῆς περιφερείας :

«Ἱερεμίας Ἐλέω Θεοῦ Ἀρχιεπίσκοπος Κωνσταντινουπόλεως Νέας Ρώμης καὶ Οἴκουμ. Πατριάρχης.

Θεοφιλέστατε Ἐπίσκοπε Βονδίτζης καὶ ἐντιμότατοι κληρικοὶ καὶ οἱ καλλιστεύοντες ἐν αὐτῇ Χριστιανοί. Χάρις εἴη ὑμῖν ἅπασι καὶ εἰρήνη ἀπὸ Θεοῦ Παντοκράτορος.

Γνωστὸν ἔστω ὑμῖν πῶς ὁ πρώην Ἰωαννίνων κύρ Γεννάδιος μετὰ τῶν ἐν τῇ θείᾳ καὶ σεβασμίᾳ Μονῇ τῆς Παναγίας τῆς ἐν Κορακονησίᾳ διακειμένων μοναχῶν ἀνέφερον εἰς τὴν ἡμῶν μετριότητα ὅτι αὐτοῖσι ἔχοντες χελοκοφινοβίβαρα ἔκπαλαι ἐξ ὧν ἔχουσι μικρὰν ἀπόλασιν τινὲς ἐκ τῶν αὐτοῖσι τάχα Χριστιανοὶ ἀντὶ συνδρομῆς καὶ βοηθείας ὡς ὄφειλον ποιεῖν εἰς τὸ μοναστήριον, διὰ ψυχικὴν αὐτῶν σωτηρίαν, ἐπαπειλῶνται καὶ λέγουσιν δοῦναι δι' αὐτὰ τέλος αὐθεντικὸν καὶ ἀποσπᾶσαι καὶ ἐκβελεῖν αὐτὰ ἀπὸ τῆς Ἱεραῶς αὐτῶν Μονῆς, διὰ τοῦτο γράφομεν, καὶ ἀποφαινόμεθα πρὸς αὐτοὺς ἵνα κἀν ὅποιοι εἰσὶν ἱερωμένοι ἢ λαϊκοὶ ἀπέχωσιν ἀπὸ τῶν αὐτῶν βιβαρίων τῆς Μονῆς καὶ μεταβληθῶσιν ἀπὸ τῆς τοιαύτης πονηραῶς καὶ κακίστης βουλῆς καὶ μηδ' ὧλας φαίνονται ἐναντία τοῦ Μοναστηρίου καὶ τῶν ἐν αὐτῷ μοναχῶν, ἀλλὰ μάλλον συντρέχουσι καὶ βοηθῶσιν καὶ ὑπερασπιῶνται αὐτό, εἰ δὲ καὶ φανῶσιν ἐναντία αὐτοῦ καὶ φανερῶς ἡ κρυφίως κινήθωσι καὶ θελήσωσι βλάβην προξενῆσαι αὐτῷ καὶ δοῦναι τέλος εἰς τὸ ἀποσπᾶσαι τὰ βιβάρια ἐξ αὐτοῦ, ἔχει αὐτοὺς ἀφορισμένους ἢ μετριώτης ἡμῶν καὶ κατηραμένους καὶ ἀσυγχωρήτους καὶ μετὰ τὸν αὐτῶν θάνατον ἀσυγχωρήτους καὶ ἀδιαλύτους. Οὕτως ἐν ἀγίῳ παρκαλεούμεθα πνεύματι. Τούτου οὖν ἕνεκα ἐγράφη πρὸς ὑμᾶς καὶ ἡ παρούσα γραφὴ τῆς ἡμῶν μετριότητος. Μηνὶ Ἰουλλίου Ἰνδικτιῶνος γ'».

ΦΟΙΒΟΥ ΔΕΛΦΗ

Ρίξες

Έγινε ρίξες κι' άπλωσα κι' άγκάλισα τή γή
μέ χίλια χέρια σφιχτοδένοντας τὸ χῶμα
νά μὴν τὸ σέρνει τὸ νερό
νά μὴν τὸ σηκώνει άνεμος κανένας
Κι' έγινε τὸ άκλόνητο γεφύρι
γιὰ νά περάσει ὁ άνθρωπος και τ' αἶριο.

ΤΑΚΗ ΤΣΙΑΚΟΥ

Τὸ ἄκενὸ

Ὁ λόγος κόπηκε στὰ δυό, και βούλιαξε ἔτσι, στη σιγή,
καθὼς βουλιάζουν και σιωποῦν οἱ πέτρες στὰ πηγάδια,
κι' άπόμεινε ἡ ψυχή βουβή, κοντὰ στη τύχτα, τὰ ριγί,
πλάι στην καρδιά τήν άδεια.

Βαρυπενθοῦσες οἱ στιγμές, μέ μάτια ὀρθάνοιχτα, στεγνά,
κοιτάζουν τὸν βαρὸ οὐρανὸ τοῦ δειλινοῦ, ὅπως πέφτει
και ἔξαφανίζει τὸς καιροῦς, σὲ σύννεφα ποῦηταν άγνά
μέ δέρνονται ὄλο ἔφτι.

Και δδεύω δρόμο πὸν κοντὰ θῆναι τὸ τέλος του. Κι' ἐνῶ
παραπατῶ κατάφορτος μέ πείρα και μέ δόνη,
νοιῶθω άλαφρὸς σάν τίποτα, σάν τίποτα, μ' ἔνα κενὸ
πὸν οὔτε ἔδωσε οὔτε δίνει.

Ο ΣΥΛΛΟΓΟΣ "ΣΚΟΥΦΑΣ" ΣΤΗΝ ΔΕΚΑΕΤΙΑ 1966-1976

ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ

Στο 32ο τεύχος του περιοδικού «Σκουφᾶς» δημοσιεύτηκε «Ἡ 70χρονη Ἱστορία τοῦ Μουσικοφιλολογικοῦ Συλλόγου τῆς Ἀρτας ΣΚΟΥΦΑΣ» (1896-1966). Ἀπὸ τότε μέχρι σήμερα κύλησαν δέκα χρόνια. Μέσα σ' αὐτὰ ὁ «Σκουφᾶς» ἐγκαταστάθηκε στὴ νεόδμητη «Πνευματικὴ Στέγη» του, προσφέροντας στὴν πόλη μας μιὰ θαυμάσια αἴθουσα συγκεντρώσεων, θέτοντας σὲ λειτουργία — μὲ σκληρὴ προσπάθεια — τὴν μοναδικὴ καὶ ἀξιόλογη βιβλιοθήκη του, συγκεντρώνοντας ὕλικό γιὰ τὴν ἴδρυση Τοπικοῦ Ἱστορικοῦ Ἀρχείου, Πίνακοθήκης καὶ Ἱστορικοῦ Μουσείου. Σύντομα θὰ λειτουργήσῃ καὶ ἡ ἀναγνωστικὴ λέσχη του.

Παράλληλα ὁ «Σκουφᾶς» συνέχισε τὶς «τρέχουσες» πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις του, μὲ μικρὲς — ἀπὸ ἀδήριτη ἀνάγκη — διακοπές.

Τὴν ὅλη δραστηριότητα τοῦ «Σκουφᾶ» στὰ δέκα αὐτὰ χρόνια, καὶ τὶς προσπάθειές του γιὰ τὴ δημιουργία προϋποθέσεων μόνιμου καὶ σταθεροῦ ὕψηλοῦ πολιτιστικοῦ - μορφωτικοῦ ἐπιπέδου στὴν περιοχή μας, ἐκθέτουμε περιληπτικὰ στὸ κείμενο πού ἀκολουθεῖ.

1967

— Συνεχίστηκαν οἱ ἐργασίες γιὰ τὴν ὀλοκλήρωση τῆς «Πνευματικῆς Στέγης» τοῦ «Σκουφᾶ». Στρώθηκαν τὰ μωσαϊκά, τοποθετήθηκαν οἱ ὑδραυλικὲς σωληνώσεις, τὰ σιδερένια κουφώματα καὶ τὰ κρύσταλλα τῆς πρόσψης.

— Ἐγκρίθηκε ὡς ἔμβλημα τοῦ Συλλόγου ὁ Πήγασος πού φιλοτέχνησε ὁ συμπατριώτης Καθηγητὴς τῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν κ. Γιάννης Μόραλης.

— Ἀγοράστηκε ἡλεκτρικὴ κιθάρα κλπ. καὶ συγκροτήθηκε ὁρχήστρα.

— Πλαισιώθηκαν μὲ κατάλληλα πρόσωπα τὰ τμήματα τοῦ Συλλόγου¹.

— Παραλήφθηκαν σχέδια τῶν διακοσμητῶν κ.κ. Ἀθηνιώτη καὶ Γεωργιάδη γιὰ τὴ διακόσμηση τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τῆς Πνευματικῆς Στέγης².

— Ὁρίστηκε ἐπιτροπὴ γιὰ τὴν ὑπογραφή συμβάσεως μὲ τὸ Ε.Ι.Ρ., τὸ ὁποῖο ἐνέκρινε τὴν ἐπαναλειτοργία τοῦ Ραδιοφων. Σταθμοῦ τοῦ «Σκουφᾶ»³.

— Ἀποφασίστηκε ἡ παραλαβὴ τῆς ξυλίνης τραπέζης συνεδριάσεων τοῦ Διοικ. Συμβουλίου, πού εἶχε παραγγελθεῖ στὴ Σχολὴ Γ. Σταύρου⁴.

— Διατέθηκαν 5.000 δρχ. γιὰ τοὺς σεισμοπαθεῖς⁴.

— Ὄργανώθηκε (26-12-66/6-1-67) ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» Ἐκθεση ζωγραφικῆς τῶν κ.κ. Γιάννη Βαγενᾶ, Τάκη Βαφιᾶ, Γ. Κατσῶνη, Στάθη Κούρτη, Ἀγγελου Στεργίου καὶ Ἀποστόλη Τσιρογιάννη. Μίλησε τὴν πρώτη μέρα ὁ κ. Κούρτης μὲ θέμα «Μοντέρνα ζωγραφικὴ».

1. Πρακτικὰ ΔΣ «Σκουφᾶ» 16-2-67 καὶ 27-2-67

2. » » » 23-3-67 καὶ 13-4-67

3. » » » 15-4-67

4. » » » 11-7-67

— Ὁργανώθηκαν ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» διαλέξεις: Στις 19-2-67 τοῦ κ. Θεοσχαρίδη, Καθηγ. Παν/μίου Ἰωαννίνων, μὲ θέμα «Βυζαντινὴ διπλωματία». Στις 26-2-67 τοῦ κ. Γ. Ζευγώλη, Ἐπιθ. Μ. Ἐκπ/σεως, μὲ θέμα «Γρουπάρης, ὁ μορφολάτρης ποιητής». Στις 12-3-67 τοῦ κ. Ἀθ. Τρύπα, Εἰσαγγελέως, μὲ θέμα «Ἡ ἐγκληματικότητα τῶν ἀνηλίκων». Στις 2-4-67 τοῦ κ. Πέλου Κατσέλη, σκηνοθέτη, μὲ θέμα «Τὸ ἠθικὸ πρόβλημα στὸν Σαίξπηρ» (ἀπήγγειλε ἡ κ. Ἀλέκα Κατσέλη). Στις 16-4-67 τοῦ κ. Σταμ. Καρατζᾶ, Καθηγ. Παν/μίου Ἰωαννίνων, μὲ θέμα: «Δημοτικισμὸς — Κίνημα ἐθνικόν».

— Στις 5-2-67 ἔγινε Γενικὴ Συνέλευση μὲ συμμετοχὴ 289 μελῶν καὶ ἐκλέχθηκαν Διοικητικὸ Συμβούλιο καὶ ἐξελεγκτικὴ Ἐπιτροπὴ.

— Ἀπὸ τίς ἀρχές τοῦ 67 τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» συνεδριάζει πιά σὲ αἴθουσα τῆς Πνευματ. Στέγης κ' ὄχι στὴν παλιὰ αἴθουσα τῆς Φιλαρμονικῆς.

— Στὸ α' τρίμηνο τοῦ 67 βγήκαν ἀπ' τὰ κιβώτια, ταξινομήθηκαν καὶ τοποθετήθηκαν σὲ βιβλιοθήκες, στὴν Πνευματ. Στέγη, τὰ νομικὰ βιβλία τοῦ Συλλόγου (κάπου 1500), ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα περιλαμβάνονται καὶ σπάνιες γερμανικὲς καὶ γαλλικὲς ἐκδόσεις.

— Μετὰ τὴν 21-4-67 τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» περιορίστηκε σὲ καθαρὰ ὑληροεσιακὰ καθήκοντα, κυρίως μὲ τὴν προώθηση τῶν ἐργασιῶν τῆς Πνευμ. Στέγης.

— Στις 22-7-1967 μὲ τὴν ἀρ. Φ. 219α/1041/1489α/13-6-67 τοῦ Γεν. Γρ. VIII Μεταρραχίας ἀντικαταστάθηκαν ἐπὶ τὰ δεκαεφτά μέλη τοῦ Διοικητ. Συμβουλίου.

— Ἡ νέα Διοίκηση τοῦ «Σκουφᾶ» ἀνέθεσε τὴ διακόσμηση τῶν ἐσωτερικῶν χώρων τῆς Πνευματ. Στέγης στὸν διακοσμητὴ κ. Θ. Γεωργιάδη⁵.

1968

— Ἐνισχύθηκε ὁ «Σκουφᾶς» μὲ 270.000 δραχ.⁶

— Ἡ Διοίκηση τοῦ «Σκουφᾶ» ἀποφάσισε νὰ μὴ κάνει διαγραφὰς μελῶν βάσει ὑποδείξεως τῶν ἀρχῶν, ἀλλὰ μόνον βάσει τοῦ Καταστατικοῦ⁷.

— Παραγγέλθηκαν τρεῖς μεταλλικὰ γραφεῖα, μιὰ ἀρχαιολογικὴ καὶ τὰ εἶδη ὑγιεινῆς. Ὁλοκληρώθηκε ἡ διακόσμηση τῆς αἴθουσας συγκεντρώσεων (διακοσμητῆς Θ. Γεωργιάδης, καθίσματα Τσαούσογλου).

— Ἀποφασίστηκε νὰ γίνουν στις ἀρχές τοῦ 69 ἐγκαίρια τῆς Πνευματικῆς Στέγης, «κατόπιν συστάσεως τοῦ Νομάρχου ἐγγιζούσης τὴν πτε ἴν»⁸.

— Ὁργανώθηκαν ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» διαλέξεις: Στις 28-1-68 τοῦ κ. Χρ. Σολομωνίδη, λογοτέχνη, μὲ θέμα «Μέρες δόξης στὴν Πόλη καὶ τὴν Σμύρνη». Στις 18-2-68 τοῦ κ. Τάκη Δόξα, λογοτέχνη, μὲ θέμα «Σύγχρονοι ναυαγοί». Στις 14-4-68 τοῦ κ. Ἀντ. Πρόκου, Προέδρου Πρωτοδικῶν, μὲ θέμα «Δύο Νικοπόλεις, Ἄνω καὶ Κάτω».

— Ἐπίσης ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» ὁργανώθηκαν: Ρεσιτὰλ τῶν Β. Κολάση καὶ Δ. Μπαντέλλα στις 27-3-68. Θεατρικὴ παράσταση κλιμακίου τοῦ Θιάσου Κούν, στις 18-5-68. Συναυλία τοῦ «Ὁρφῆος» Λευκάδας στις 22-5-68. Συναυλία τῆς Ν. Χορωδίας Λευκάδας καὶ χορευτικὴ ἐκδήλωση τοῦ «Ἀπόλλωνος» Καρυᾶς στις 23-6-68. Στις 12/13-8-68 ἐμφάνιση τῶν μπαλέτων τῆς Μουλέν.

5. Πρακτικὰ Δ.Σ. «Σκουφᾶ» 20-10-67, 7-12-67, 27-12-67.

6. Ἀπόφαση 27317/1985/226/14-5-68 Ἰπ. Συντονισμοῦ.

7. Πρακτικὰ Δ.Σ. «Σκουφᾶ» 26-6-68 καὶ 19-11-68.

8. » » » 23-12-68.

— Στις 5 Ιανουαρίου γίνηκαν τὰ ἐγκαίνια τῆς «Πνευματικῆς Στέγης τοῦ «Σκουφᾶ» Μίλησαν οἱ τότε: Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Γεώργιος Ἀναλογίδης, Νομάρχης κ. Ἄθ. Ροντήρης, Δήμαρχος κ. Ἄνδρ. Κοσσυβάκης, Πρόεδρος ΕΗΜ κ. Κ. Φρόντζος, Τάκης Δόξας λογοτέχνης.

— Ἀποφασίστηκε νὰ μὴ γίνονται διαγραφὰς μελῶν ποὺ ἐπέστρεψαν ἀπ' τὴν ἐξορία, παρὰ μόνον ἂν δὲν τακτοποιοῦνται ταμειακῶς ἔναντι τοῦ Συλλόγου⁹.

— Ὁργανώθηκε διάλεξη μὲ ὁμιλητὴ τὸν κ. Νῆστ. Μάτσα, μὲ σύγχρονη προβολὴ ντοκυμαντέρ καὶ ἔκθεση ζωγραφικῆς (22-23/3/69).

— Ὑποβλήθηκε στὸς ἀρμοδίους αἴτηση γιὰ τὴ χορήγηση ἀδείας λειτουργίας τῆς «Πνευματικῆς Στέγης» τοῦ Συλλόγου, καθὼς καὶ ἐπαναλειτουργίας τοῦ Ραδιοφ. Σταθμοῦ¹⁰.

— Ἐγινε προβολὴ εἰκόνων ἔργων τέχνης ἀπ' τὸν κ. Β. Κοντουρίδη (Κυριακὴ Βαΐων).

— Διαγράφηκαν τὰ καθυστεροῦντα τὶς εἰσφορές τῶν μέλη¹¹.

— Ὁ «Σκουφᾶς» καὶ ἡ Ἀμερικανικὴ Ὑπηρεσία Πατρῶν ἐμφάνισαν τὴν χορωδία τοῦ Παν/μίου τῆς Ν. Καλλιφόρνιας στὶς 31-7-69.

— Ἡ κ. Εὐγ. Παπαϊωάννου δώρισε στὸν «Σκουφᾶ» ἓνα πιάνο, ὁ κ. Μιχ. Περάνθης πολλὰ βιβλία¹².

— Ἐγγράφηκαν καὶ κορίτσια ὡς μαθητεύόμενα στὴ Φιλαρμονικὴ τοῦ Συλλόγου¹².

1970

— Ὁργανώθηκε διάλεξη μὲ ὁμιλητὴ τὸν συγγραφέα κ. Μιχ. Περάνθη καὶ θέμα «Ἡπειρος, λίκνο τῶν θρόνων» (22-3-70).

— Ὁ κ. Σπυρ. Τζωρτζής δώρισε στὸν «Σκουφᾶ» βιβλιοθήκες ντέξιον ἀξίας 20 χιλ. δρχ.¹³.

— Ὁ «Σκουφᾶς» προμηθεύτηκε ἀντὶ 16 χιλ. δρχ. μιὰ προτομὴ τοῦ Βασιλέως Πύρρου¹⁴.

— Ἐπίσης τοποθέτησε στὴν πρόσοψη φωτεινὴ ἐπιγραφὴ ἀντὶ 10 χιλ. δρχ.¹⁴.

— Ὁργανώθηκε ζωγραφικὴ ἔκθεση τοῦ ζωγράφου κ. Ἄγγελου Στεργίου (Χριστ. - Πρωτοχρονιά).

1971

— Ὁργανώθηκε διάλεξη ἀπὸ τὸν «Σκουφᾶ» μὲ ὁμιλητὴ τὸν κ. Τάκη Σιωμόπουλο, Γυμνασιάρχην καὶ θέμα «Οἱ νεομάρτυρες καὶ ἡ συμβολὴ τῶν εἰς τὴν ἔθν. παλιγγενεσίαν».

— Ὁ «Σκουφᾶς» δργάνωσε συναυλία τῆς Χορωδίας Τρικάλων στὶς 28-8-71.

— Καταβλήθησαν προσπάθειες γιὰ τὴ λήψη ἀδείας λειτουργίας τῆς «Πνευματικῆς Στέγης»¹⁵.

9.	Πρακτικὰ	Δ.Σ.	«Σκουφᾶ»	12-2-69
10.	»	»	»	18-3-69
11.	»	»	»	5-5-69
12.	»	»	»	11-9-69
13.	»	»	»	8-7-70
14.	»	»	»	8-12-70
15.	»	»	»	7-12-71

— Ἀγοράστηκε ἀπὸ τὴν Ἑτ. Ἠπειρ. Μελετῶν μιὰ κινηματογραφικὴ μηχανὴ 16' ἀντὶ 14 χιλ. δρχ.¹⁶.

— Συνεχίστηκαν, μετὰ τὴν κατασκευὴ σιδηρᾶς δευτέρας κλίμακος ἐξόδου, οἱ προσπάθειες γιὰ τὴ λήψη τῆς ἀδείας λειτουργίας τῆς «Πνευμ. Στέγης»¹⁷.

1973

— Ὁ ἀρχίατρος Γ. Μπανιάς προσέφερε στὸν «Σκουφᾶ» 25 χιλ. δρχ.¹⁸.

— Ὁ «Σκουφᾶς» εἰσέπραξε 20 χιλ. ἀπ' τὴν Περιφ. Διοίκηση Ἠπείρου, 10 χιλ. ἀπ' τὸ γραφεῖο Πρωθυπουργοῦ, 5 χιλ. ἀπ' τὰ Κρατικὰ Λαχεῖα¹⁸. Νοικιάστηκαν στολὲς γιὰ νὰ ἐμφανιστεῖ στὶς 25/3 τὸ χορευτικὸ συγκρότημα τοῦ Συλλόγου¹⁸. Ὑποβλήθηκε αἴτηση στὴ Νομαρχία γιὰ σημαντικὴ οἰκονομ. ἐνίσχυση¹⁸.

— Διανεμήθηκαν δῶρα σὲ 60 ἄπορα παιδιὰ, ἀπ' τὸν Σύλλογο, στὶς 7-1-73¹⁹.

— Παρ' ὅλες τὶς προσπάθειες, τὸ θέμα ἀδείας λειτουργίας τῆς Πνευμ. Στέγης, δὲν παρουσίασε καμμιά πρόοδο²⁰.

1974

— Ἀγοράστηκε σειρὰ βιβλίων ἀρχαίων συγγραφέων, ἀντὶ 15 χιλ. δρχ.²¹.

— Ὁ «Σκουφᾶς» προσέφερε 20 χιλ. δρχ. γιὰ τὰ θύματα τῆς Κύπρου καὶ 20 χιλ. δρχ. γιὰ τὶς ἔνοπλες δυνάμεις²².

1975

— Μὲ τὴν ὑπ' ἀριθ. 430/30-12-74 ἀπόφαση τοῦ Μονομελοῦς Πρωτοδικείου Ἀρτης διορίστηκε προσωρινὴ Διοίκηση στὸν «Σκουφᾶ» γιὰ νὰ διενεργήσει ἐκλογὲς καὶ ν' ἀναδείξει τακτικὴ Διοίκηση.

— Τοποθετήθηκαν οἱ ντέξιον βιβλιοθήκες (δωρεὰ κ. Σπυρ. Τζώρτζη), ποὺ ἐκάλυψαν τὶς ἀνάγκες τοῦ νομικοῦ τμήματος τῆς βιβλιοθήκης τοῦ «Σκουφᾶ»²³. Κατασκευάστηκαν χωρίσματα καὶ πόρτες γιὰ τὴν ἀσφάλεια τῆς «Πνευμ. Στέγης»²³. Προσκλήθηκαν ὅλα τὰ παλιὰ μέλη τοῦ Συλλόγου νὰ τακτοποιηθοῦν ταμειακῶς²³.

— Στὶς 2-3-75 ἐκλέχτηκε τακτικὴ Διοίκηση τοῦ «Σκουφᾶ» ἀπ' τὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ Συλλόγου, καθὼς καὶ ἐξελεγκτικὴ ἐπιτροπὴ.

— Μεταφέρθηκε ἡ βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ» ἀπὸ τὸ παλιὸ κτίριο τῆς Φιλαρμονικῆς στὴν Πνευματ. Στέγη. Συγκροτήθηκε συνεργεῖο ἀπὸ μαθητὲς γιὰ τὴν ταξινόμηση, ἀρίθμηση καὶ καταγραφή τῶν βιβλίων. Τυπώθηκαν τριῶν εἰδῶν καρτέλλες (εἰσαγωγῆς — κατὰ κατηγορίαν — κατὰ συγγραφέαν) καὶ καταγράφηκαν σ' αὐτὲς τὰ βιβλία. Ἀγοράστηκαν καθίσματα, καρεκλοθήκη, τοποθετήθηκαν τραπέζια κ' ἔτσι στὸ τέλος Μαΐου ἡ βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ» ἦταν πλήρως ὀργανωμένη κ' ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ, πρῶτα ποὺ γιὰ πρώτη φορὰ ἐγίνε στὴν ἱστορίαν τοῦ Συλλόγου²⁴. Ἀγοράστηκαν καὶ βιβλία ἀξίας 27.000 δρχ. γιὰ νὰ καλυφθοῦν ἐλλείψεις τῆς βιβλιοθήκης²⁴.

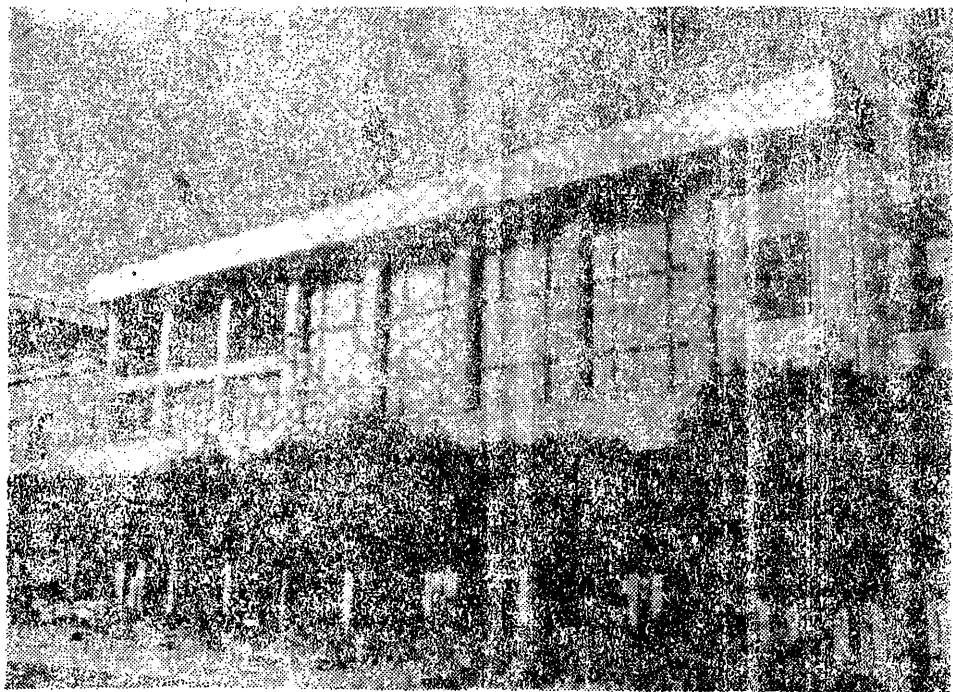
16.	Πρακτικὰ	Δ.Σ.	Σκουφᾶ	29-1-72
17.	»	»	»	17-7-72 καὶ 5-8-72
18.	»	»	»	16-3-73
19.	»	»	»	1-8-73
20.	»	»	»	10-12-73
21.	»	»	»	14-3-74
22.	»	»	»	24-8-74
23.	»	»	»	22-1-75
24.	»	»	»	24-4-75

— Τοποθετήθηκε πυροσβεστική φωλεά στην αίθουσα συγκεντρώσεων, για να ληφθεί η άδεια λειτουργίας²⁴ της «Πνευμ. Στέγης».

— Από 6-8/5/75 οργανώθηκαν απ' τὸν «Σκουφᾶ» εκδόσεις: α' ἄρτινου βιβλίου, β' φωτογραφιών παλιᾶς Ἄρτας, γ' νομισμάτων, δ' κουτιῶν σπύρων απ' ὄλο τὸν κόσμο.

— Δώρισαν στὸν «Σκουφᾶ» βιβλία: ὁ Σύλλογος «Παρνασσός», ἡ Ἑταιρία Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν, ἡ Ἑνωσιὴ Συντακτῶν, τὸ Ἴδρυμα Εὐγενίδου, ἡ Ἐμπορικὴ Τράπεζα, ἡ κ. Εὐμορφία Κοτζιούλα, ὁ κ. Χαρίλ. Μπλέτσος.

— Δώρισαν ἐπίσης στὸν «Σκουφᾶ»: ἡ Τράπεζα Πιστεως μὴ γκαρπούρα τοῦ γεφυριοῦ τῆς Ἄρτας, ὁ κ. Βασ. Μπανταλούκας μέρος τῆς νομισματικῆς του συλλογῆς, ὁ κ. Σταῦρος Λιάσκας 64 χιλ. δραχ. πὺν εἶχε λαμβάνειν απ' τὸν Σύλλογο, ὁ κ. Ἀλέκος Νικάκης τὸ χειρόγραφο τοῦ «Δοκιμίου» τοῦ Σερ. Ξενοπούλου, ὁ κ. Γιάννης Τσοῦτσινος λεῦκωμα μὲ φωτογραφίες τῆς παλιᾶς Ἄρτας καὶ παλιὰ ἐγγράφα, ἡ κ. Εὐγ. Παπαϊωάννου τὰ μουσικὰ ἔργα τοῦ συζύγου τῆς Δημ. Παπαϊωάννου ἄλλοτε ἀρχιμουσικοῦ τοῦ «Σκουφᾶ» (δεμένα σὲ τόμο), ὁ κ. Χριστόφορος Κοντοζοῆστος πολλὰ ἐγγράφα τῆς τουρκοκρατίας.

Ἡ «Πνευματικὴ Στέγη» τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς» Ἄρτης.

— Ὁ «Σκουφᾶς» ἀνακήρυξε εὐεργέτες τοῦ τὸν κ. Χριστόφ. Κοντοζοῆστο, τὸν κ. Σταῦρο Λιάσκα, τὴν κ. Εὐγ. Παπαϊωάννου καὶ δωρητὴ τὸν κ. Σπυρ. Τζώρτζη.

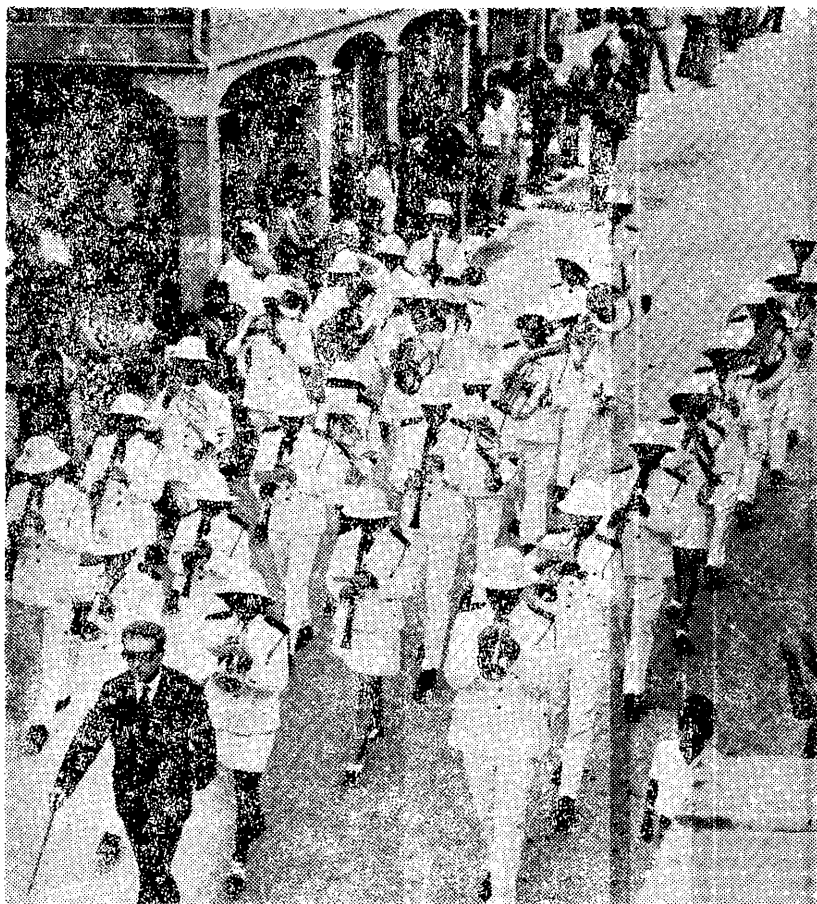
— Στις 25-5-75 ὁ «Σκουφᾶς» ὁργάνωσε διάλεξη μὲ ὁμιλητὴ τὸν κ. Κώστα Στεργιόπουλο, καθ. Παν/μίου Ἰωαννίνων. Θέμα του «ὁ Καρυωτάκης ποιητὴς τοῦ καιροῦ του καὶ τοῦ καιροῦ μας».

— Στις 26-10-75 ὁ «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε συναυλία μὲ τὴ χορωδία τοῦ ΟΣΕ (σιδηροδρομικῶν) καὶ διέθεσε τὶς εἰσπράξεις γιὰ τὴν ἐνίσχυση τοῦ Πολεμικοῦ Ναυτικοῦ.

— Στις 30-11-75 ὁ «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε διάλεξη μὲ ὁμιλητὴ τὸν λογοτέχνη κ. Ἀντῶνη Σαμαράκη καὶ θέμα «ἡ εὐθύνη τοῦ συγγραφέα στὴν ἐποχὴ μας».

— Στις 26-12-75 ὁ «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε ἐκθεση τῶν ἐρασιτεχνῶν ζωγράφων κ.κ. Κ. Κοτσαρίνη, Β. Μηλιῶνη, Θ. Μπόβολου καὶ Χρ. Σταύρου.

— Χορηγήθηκε στὸν «Σκουφᾶ» ἄδεια λειτουργίας τῆς αἰθούσας συγκεντρώσεων τῆς «Πνευματικῆς Στέγης» του²⁵. Δέθηκαν σὲ δευμάτινο τόμο τὰ Πρακτικὰ

Ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ» στὴ Λευκάδα — Ἀρχιμουσικὸς Δ. Βλάχος

τῶν Γεν. Συνελεύσεων τοῦ «Σκουφᾶ» (1896-1976) καὶ τὰ Πρακτικὰ συνεδριάσεων τοῦ Διοικ. Συμβουλίου (ἐτῶν 1931-1976) γιὰ νὰ ἐξασφαλιστοῦν²⁵. Ἀγοράστηκε ἡ σειρὰ τῶν τόμων τῆς «Ἠπειρ. Ἐστίας»²⁵. Ἐγγράφηκαν 73 νέα μέλη στὸν «Σκουφᾶ»²⁵.

— Παραγγέλθηκε νέα ἀύλαία γιὰ τὴ σκηνὴ τῆς «Πνευμ. Στέγης» καὶ

25. Πρακτικὰ Δ.Σ. «Σκουφᾶ» 7-10-75

μεγάλο χάλκινο σήμα του Συλλόγου, για την πρόσοψη της Στέγης²⁶. Ἀποφασίστηκε ἡ μετατροπὴ τῶν χώρων τοῦ ἄλλοτε ραδιοφ. σταθμοῦ σὲ γραφεῖα καὶ ἡ ἀνάλογη διακόσμησή των²⁶.

— Ἀπονεμήθηκε στὸν «Σκουφᾶ» τὸ ΒΡΑΒΕΙΟ ΤΗΣ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ στὴν πανηγυρικὴ συνεδρία τῆς τῆς 30ῆς Δεκεμβρίου 1975²⁷. Ἀξίζει νὰ σημειωθεῖ πῶς τὸ Βραβεῖο δόθηκε στὸν «Σκουφᾶ» χωρὶς νὰ ὑποβληθοῦν σχετικὴ αἴτηση καὶ δικαιολογητικὰ ἐκ μέρους τοῦ Συλλόγου. Τὴν πρόταση ἔκανε ὁ ἀκαδημαϊκὸς καὶ Γ. Γραμματέας τῆς Ἀκαδημίας κ. Ἰωάννης Θεοδωρακόπουλος. Τὸ βραβεῖο ἀπονεμήθηκε στὸν «Σκουφᾶ», «ΕΦ' ΟΙΣ ΕΠΙ ΕΤΗ ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΚΟΠΗΝ ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΝ ΜΕΤΑ ΖΗΛΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙ». Στὴν Ἐκθεσὴ του ὁ κ. Θεοδωρακόπουλος σημειώνει: «Ὁ Σύλλογος ἰδρύθη τὸ 1896. Ἰδρυσε καὶ διατηρεῖ ἐν λειτουργίᾳ ἀξιολογωτάτην βιβλιοθήκην, ἐπιτελοῦσαν μεγάλης σημασίας ἐκπολιτιστικὸν ἔργον». Κατὰ τὴν ἀπονομὴ τοῦ βραβείου, παραβέβηκαν ἀρκετοὶ συμπατριῶτες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ὁ ἄλλοτε Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Τάκης Βαφιάς καὶ ἡ ἀριτινὴ λογοτέχνης κ. Μαρία Ἀρκαδίου.

1976

— Ὀρίστηκε Ἐπιτροπὴ γιὰ τὴ διοργάνωση τῶν ἐορτῶν τῆς 80ετηρίδας τοῦ «Σκουφᾶ»²⁸.

— Ὁ κ. Κων/νος Ζαχαρῆς, Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἐκτελώντας ἐπιθυμία τοῦ ἀειμνήστου ἀδελφοῦ του Ἰωάννου Ζαχαρῆ, προσέφερε στὸν «Σκουφᾶ» τὰ Ἀρχεῖα τοῦ Ρωσικοῦ Ὑποπροξενείου τῆς Ἄρτας²⁸.

— Ὑποβλήθηκε στὸν Δῆμο Ἀρταίων αἴτηση γιὰ τὴν παραχώρηση στὸν «Σκουφᾶ» τοῦ ἀπάνω ἀπ' τὴν Πνευματικὴ Στέγη χώρου, γιὰ νὰ οἰκοδομηθεῖ ἀπ' τὸν Σύλλογο καὶ νὰ στεγαστοῦν σ' αὐτὸν Ἱστορικο-λογογραφικὸ Μουσεῖο, Τοπικὸ Ἱστορικὸ Ἀρχεῖο, Πινακοθήκη καὶ Βιβλιοθήκη²⁸.

— Προσέφεραν στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ «Σκουφᾶ» βιβλία: Τὸ Πανεπιστήμιον Ἰωαννίνων, ἡ Φιλεκαπαιδευτικὴ Ἐταιρεία Ἀθηνῶν, ὁ Σύλλογος «Φίλοι τοῦ Σουλίου», ὁ Σύλλογος πρὸς διάδοσιν Ἑλλην. Γραμμάτων, ἡ Βουλὴ τῶν Ἑλλήνων, τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ, πολλοὶ συγγραφεῖς.

— Ἀγοράστηκαν βιβλία χρήσιμα γιὰ τοὺς μαθητάς.

— Στις 22-3-76 μίλησε στὸν «Σκουφᾶ» ὁ κ. Δημοσθ. Γούλας, μὲ θέμα: «Περιδιαβάζοντας τὸ Ἅγιο Ὅρος».

— Τακτοποιήθηκαν οἱ ζωγραφικὸι πίνακες τοῦ Συλλόγου στις διάφορες αἴθουσες τῆς Πνευμ. Στέγης του.

— Ἐν ὄψει τοῦ ἐορτασμοῦ τῆς 80ετηρίδας τοῦ «Σκουφᾶ», ἐγιναν ἀπαραίτητες ἐπισκευὲς στὴν Πνευμ. Στέγη (πρόσοψη, κιγκλιδώματα, χρωματισμοὶ κλπ.), καθορίστηκαν οἱ λεπτομέρειες τοῦ ἐορτασμοῦ κλπ.²⁹.

— Στις 3, 4, 5, 6 καὶ 7 Ἀπριλίου 1976 γιορτάστηκαν τὰ 80 χρόνια τοῦ Συλλόγου «Σκουφᾶς».

— Τὴν 3ῃ Ἀπριλίου μίλησε ὁ Πρόεδρος τοῦ Συλλόγου Γιάννης Τσοῦτσιнос κάνοντας μιὰ σύντομη ἀναδρομὴ στὴν 80ετῆ δράση τοῦ «Σκουφᾶ». Ἀκολούθησε ὁ κύριος ὁμιλητὴς τῆς ἡμέρας συμπατριῶτης συγγραφέας κ. Μιχάλης Περάνθης, μὲ θέμα «Ἡ πνευματικὴ μας παράδοση». Ἀνέγνωσαν κείμενα καὶ ἀπήγγειλαν οἱ ἠθοποιοὶ κ.κ. Γρηγ. Βαφιάς, Λ. Κρασσά - Βαφιᾶ, Ἐλ. Μελέτης. Ἀπονεμήθη-

26. Πρακτικὰ Δ.Σ. «Σκουφᾶ» 16-11-75

27. » » » 27-12-75

28. » » » 1-3-76

29. » » » 17-3-76

καν οἱ τίτλοι στοὺς Ἐπιτίμους Προέδρους καὶ Μεγ. Εὐεργέτες τοῦ Συλλόγου. Τέλος χαιρέτισαν τὴ συγκέντρωση ἐκπρόσωποι πολιτιστικῶν σωματείων, βουλευταὶ, πρώην Πρόεδροι τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ ἄλλοι πολλοί. Ἀκολούθησε συνεστίαση τῶν μελῶν.

Τὴν 4ῃ Ἀπριλίου μίλησαν οἱ : Κ. Δ. Στεργιόπουλος μὲ θέμα «ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς κατὰ τὸν Ξάνθον», ὁ κ. Κώστας Σαρδελῆς μὲ θέμα «Μάξιμος Γραικός», κ. Γιάννης Δάλλας μὲ θέμα «Μακρυγιάννης ἕνας προκλασικός», κ. Ἰουλίττα Βοκοτοπούλου μὲ θέμα «Ἡ νεώτερη ἀρχαιολογικὴ ἔρευνα τῆς Ἀμβρακίας» καὶ κ. Παν. Βοκοτόπουλος μὲ θέμα «Νέα στοιχεῖα γιὰ βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς Ἄρτας».

Τὸ ἀπόγευμα τῆς ἴδιας μέρας ἔγινε Συνάντηση τῶν ἐκπροσώπων τῶν πολιτιστικῶν φορέων τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας μὲ κύριους ὁμιλητὰς τοὺς κ.κ. Νικ. Γράψα, ἐκπρόσωπο τῆς Γυμναστικῆς Ἑταιρίας Ἀργιρίου καὶ Δημοσθ. Κόκκινο, Διευθυντὴ τῆς «Ἡπειρωτικῆς Ἑστίας».

ΑΚΑΔΗΜΙΑ

ΑΘΗΝΩΝ

ΤΥΧΗ ΑΓΑΘΗ

ΕΔΩΞΕ ΤΗ ΑΚΑΔΗΜΙΑ ΑΘΗΝΩΝ

ΤΟΝ ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΝ
ΣΥΛΛΟΓΟΝ ΑΡΤΗΣ "ΣΚΟΥΦΑΣ",

ΒΡΑΒΕΥΣΑΙ

ΕΦ ΟΙΣ ΕΠΙ ΕΤΗ ΟΓΔΟΗΚΟΝΤΑ ΔΙΑ ΤΗΝ ΤΩΝ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ ΠΡΟΚΟΠΗΝ
ΚΑΙ ΤΗΝ ΤΗΣ ΜΟΥΣΙΚΗΣ ΘΕΡΑΠΕΙΑΝ ΜΕΤΑ ΖΗΛΟΥ ΕΠΙΤΕΛΕΙ

ΑΝΕΙΠΕΝ ΔΕ ΤΑΣ ΤΙΜΑΣ ΕΝ ΤΗ ΠΑΝΗΓΥΡΕΙ
ΜΗΝΟΣ ΔΕΚΕΜΒΡΙΟΥ ΤΡΙΑΚΑΔΙ ΕΤΟΥΣ ΠΕΜΠΤΟΥ
ΚΑΙ ΕΒΔΟΜΗΚΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΕΝΑΚΟΣΙΟΣΤΟΥ ΚΑΙ ΧΙΛΙΟΣΤΟΥ

Ο ΠΡΟΕΔΡΟΣ

Ο ΓΕΝΙΚΟΣ ΓΡΑΜΜΑΤΕΥΣ

Τὸ Βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν.

— Τὴν 5ῃ Ἀπριλίου ἔγινε μουσικὴ ἐκδήλωση τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ χορευτικὴ ἐκδήλωση τοῦ Ἡπειρ. Λαογρ. Ὁμίλου «Κρυστάλλης».

— Τὴν 6ῃ Ἀπριλίου, ὥρα 5 μ.μ. ἔγινε συμβολικὴ Γενικὴ Συνέλευση τῶν μελῶν τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ ἐπιδόθησαν στὰ μέλη τίτλοι τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους, σὲ ἀνάμνηση τῆς ἰδρυτικῆς Συνελεύσεως ποὺ ἔγινε τὴν 6ῃ Ἀπριλίου 1896, ὥρα 5 μ.μ.

— Τὴν 7ῃ Ἀπριλίου εἰχτήκε τρισάγιο στοὺς τάφους τῶν ἰδρυτῶν τοῦ «Σκουφᾶ», τοῦ ἀρχιμουσικοῦ Δ. Παπαϊωάννου καὶ πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς Ἁρτας.

— Στάλθηκαν στὸν «Σκουφᾶ» γιὰ τὰ 80 χρόνια του πάμπολλα χαιρετιστήρια λογοτεχνῶν, πολιτικῶν, σωματείων κλπ.

— Στὴ χρονικὴ περίοδο 1966-1976 πρόεδροι τοῦ Συλλόγου ἔκαναν οἱ: Γιάννης Τσοῦτσιнос μέχρι Ἰουλίου 1967, Γιώργος Σπ. Ἀναλογίδης ἀπὸ Ἰούλιο 67 μέχρι Δεκέμβριον 74 καὶ Γιάννης Γ. Τσοῦτσιнос ἀπὸ Ἰανουάριον 75 μέχρι σήμερα. Ἀρχιμουσικοὶ τοῦ Συλλόγου στὴν ἴδια περίοδο ἔκαναν οἱ: Παναγ. Σαρρῆς (1967) Ἄγγελος Παπακωνσταντίνου (1968 καὶ 1971), Γ. Παναγόπουλος (1968-71), Δημ. Βλάχος (1971 μέχρι σήμερα).

— Στὴ δεκαετία αὕτῃ ὁ «Σκουφᾶς» πραγματοποίησε 36 ἐκδρομὲς (Κρεμαστά, Δωδώνη, Λευκάδα, Κέρκυρα, Βόλο, Θεσσαλονίκη, Πάτρα, Πάργα, Κακκαβιά, Φιλιάτες, Θεσ/νίκη-Ἀλεξανδρούπολη). Σὲ ἀρκετὲς ἀπ' αὐτὲς ἔλαβε μέρος καὶ ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ Συλλόγου. Στις ἀκριτικὲς περιοχὲς ὁ Σύλλογος πρόσφερε δῶρα.

— Στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα ἡ Φιλαρμονικὴ τοῦ «Σκουφᾶ» ἔδωσε πολλὰ συναυλίες τόσο στὴν πόλη, ὅσο καὶ σὲ χωριὰ.

*
* *

Μὲ τίς γιορτὲς γιὰ τὴν 80ετηρίδα του, κλείνει καὶ ἡ τρίτη ἐποχὴ τοῦ «Σκουφᾶ».

Μέχρι τὴν ὥρα ποὺ τυπώνονται οἱ γραμμὲς αὐτὲς, ἔχουμε ἀκόμα τίς ἐξῆς ἐκδηλώσεις καὶ δραστηριότητες:

— Ἀπονεμήθηκε στὸν «Σκουφᾶ» τὸ μετάλλιον τῆς 75ετηρίδας τοῦ «Πειραϊκοῦ Συνδέσμου»³⁰.

— Ὁ κ. Μιχ. Περάντης κατέθεσε στὸ ταμεῖο τοῦ «Σκουφᾶ» 10 χιλ. δρχ. γιὰ τὴ διοργάνωση τῆς δευτέρας συνάντησης τῶν πολιτιστικῶν σωματείων ΒΔ Ἑλλάδας.

— Ὁ κ. Σπυρ. Τζωρτζῆς ἐδῶρισε στὸν «Σκουφᾶ» δυὸ μεταλλικὲς βιβλιοθήκες μὲ συρόμενα κρύσταλλα, ἀξίας 10 χιλ. δρχ.

— Στις προτάσεις τοῦ βετοῦς προγράμματος Ν. Ἁρτης περιελήφθηκε καὶ πρόταση γιὰ τὴν χρηματοδότηση τῆς Πνευματ. Στέγης, ὥστε νὰ ὀλοκληρωθεῖ³⁰.

— Ὑποβλήθηκε αἴτηση στὸν Δῆμο Ἁρταίων γιὰ ἐνίσχυση τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ «Σκουφᾶ».

— Ὁργανώθηκε ἀπ' τὸν «Σκουφᾶ» διάλεξι μὲ ὀμιλητὴ τὸν κ. Δημ. Παπαδημητρίου, Ἐπιθ. Α' Περιφ. Στοιχ. Ἐκπαιδύσεως καὶ θέμα «Κινηματογράφος καὶ ἀγωγή» στὶς 21-6-76.

— Τὸ Ὑπουργεῖο Πολιτισμοῦ ἐνίσχυσε τὸν «Σκουφᾶ» μὲ 60 χιλ. δρχ. καὶ τὸ Ὑπουργεῖο Ἐμπορίου μὲ 20 χιλ. δρχ.³¹. Ἐγγράφηκαν 33 νέα μέλη στὸν Σύλλογο³¹.

— Συντάχθηκε σχέδιο νέου Καταστατικοῦ τοῦ «Σκουφᾶ», προσαρμοσμένο στὶς σημερινὲς συνθῆκες, μὲ κύριους στόχους τὴν ἐπιτυχέστερη ἐκπλήρωση τῶν σκοπῶν του καὶ τὴν προστασία τῆς κλητῆς περιουσίας του³¹.

— Ὁργανώθηκε ἀπ' τὸν «Σκουφᾶ» ἐκθεση ἔργων τοῦ ζωγράφου κ. Γιάννη Βαγενᾶ (15-21/7/76).

30. Πρακτικὰ Δ.Σ. «Σκουφᾶ» 12-5-76

31. Πρακτικὰ Δ.Σ. «Σκουφᾶ» 5-7-76

— 'Αποφασίστηκε απ' τὸ Δ.Σ. τοῦ «Σκουφᾶ» ἡ ἴδρυση Τοπικοῦ 'Ιστορικοῦ 'Αρχείου καὶ στάλθηκαν τὰ ἔγγραφα γιὰ τὴν ἔκδοση τοῦ σχετικοῦ Διατάγματος³².

— Ἡ Πανηπειρωτικὴ Συνομοσπονδία Ἑλλάδος ἐνίσχυσε τὸν «Σκουφᾶ» μὲ 15 χιλ. δρχ.

— Ὁ «Σκουφᾶς» ὑπέβαλε μέσω τοῦ 'Αρχιεπισκόπου Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ.κ. Σεραφεὶμ αἴτημα πρὸς τὸ Πατριαρχεῖο Μόσχας γιὰ τὴν ἀποστολὴ τῶν «Ἀπάντων» τοῦ μεγάλου ἀρτινοῦ σοφοῦ Μαξίμου Γραικοῦ, ποὺ ἔδρασε καὶ ἀγίασε στὴ Ρωσία. Ἐπίσης παρεκάλεσε τὸν 'Αρχιεπίσκοπο νὰ φροντίσει ὥστε νὰ κοσμηθεῖ ἡ Ἄρτα μὲ ἀνδριάντα τοῦ Μαξίμου Γραικοῦ.

Ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» Γιάννης Τσοῦτσινος παραλαμβάνει τὸ Βραβεῖο τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν ἀπὸ τὸν Πρόεδρο τῆς Ἀκαδημίας κ. Παναγιώτη Ζέπο.

— Στὰ μέσα τοῦ 76 ὁ «Σκουφᾶς» ἔκανε ἐκκλήση στὶς ἀρχές, στὸν Δῆμο, στὶς πρεσβεῖες, στὰ μεγάλα ἀδελφὰ σωματεῖα, νὰ τὸν ἐνισχύσουν οἰκονομικὰ καὶ σὲ βιβλία. Ἡ Νομαρχία Ἄρτης καὶ οἱ πρεσβεῖες ἐνδιαφέρθηκαν καὶ κίνησαν τὴ σχετικὴ διαδικασίαν.

* * *

Πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις (ἔξω απ' τὴ δραστηριότητα τοῦ «Σκουφᾶ») ποὺ ἀξίζει νὰ σημειωθοῦν καὶ ποὺ ἔγιναν στὴ δεκαετία 1966-76, ἦσαν οἱ ἑξῆς:

— Ἡ Γιορτὴ τοῦ Πορτοκαλιοῦ (8-9/4/67) ποὺ ὀργανώθηκε μὲ πρωτοβουλία τῆς Νομαρχίας Ἄρτης καὶ γενικὴ φροντίδα τῶν κ.κ. Τάκη Κεφάλαι καὶ Ἀχιλ. Ἀμπάτζη.

— Ἡ θεατρικὴ παράσταση «Ὁ Σωκράτης ἀντίκρου στὸν θάνατο», πού ὀργανώθηκε ἀπ' τὸ Ἀ' Γυμνάσιο Ἀρρένων, μὲ τὴ φροντίδα τοῦ φιλολόγου κ. Δημ. Γεωργούλα (24-5-75).

— Ἡ ἔκθεση σκίτσου τοῦ μαθητῆ Δημ. Τσιρῶνη (6-8-75).

— Τὰ ἀποκαλυπτήρια τοῦ ἡρώου τῶν Σουλιωτῶν, πού στήθηκε μὲ πρωτοβουλία τοῦ στρατηγοῦ Δημ. Ν. Μπότσαρη (23-8-75).

— Ἡ ἔκθεση ἐσπεριδοειδῶν πού ἔγινε στίς 27-9-75.

— Ἡ ἐπιστημονικὴ ἐκδήλωση τῆς Ἱατρικῆς Ἑταιρίας, μὲ ὁμιλητὲς τοὺς γιατροὺς κ.κ. Γ. Τσαμπούλα, Ν. Τσέτη, Θ. Μπάμα (22-11-75) καὶ προβολὲς ταινιῶν.

— Τὰ μαθήματα τοῦ Ἑλλήν. Κέντρου Παραγωγικότητος (Δεκέμβριος 75).

— Ἡ γιορτὴ τοῦ Καρναβαλοῦ, πού ἔγινε μὲ πρωτοβουλία τοῦ Δήμου Ἀρταίων καὶ γενικὴ φροντίδα τῶν κ.κ. Μιχ. Ἀλιβερτη καὶ Τάκη Κεφάλα (ἀποκριᾶς 1976).

— Ἡ παιδικὴ συναυλία πού ὀργάνωσαν οἱ «Φίλοι τοῦ Ὠδείου» (23-5-76).

— Οἱ ἐμφανίσεις Χατζηδάκη, Θεοδωράκη, Ἀσπ. Παπαθανασίου, ὁμίλου «Κρυστάλλης», καθὼς καὶ ἄλλες ἐκδηλώσεις θεατρικῶν συγκροτημάτων κλπ.

— Στὸ ἴδιο χρονικὸ διάστημα ἐκδόθηκαν πολλὰ βιβλία ἀρτιῶν συγγραφέων, λογοτεχνικά, ἱστορικά, λαογραφικά, περιοδικὰ «Πράμαντα», «Θεοδώριαν», «Ραδοβυζινὸς Δεσμός», ἐφημερίδες «Ἠχώ τῆς Ἄρτας», «Ἀλήθεια», «Ἀμβροσία», «Ἐθνικὸς Παλμός», «Δημοκράτης», «Παρατηρητὴς τῆς Ἄρτας».

ἐπίλογος

Σήμερα, συμπληρώνοντας τὰ ὀγδόντα του χρόνια, ὁ «Σκουφᾶς» ἔχει σὲ ἐνέργεια τὰ ἐξῆς τμήματα: Μουσικῆς (Φιλαρμονικῆ), Βιβλιοθήκης, Διαλέξεων κλπ., Ἐκδρομῶν, Ἐκδόσεων (περιοδικό, ἀνάτυπα), Ἱστορικοῦ ἀρχείου, Πινακοθήκης, Φωτογραφιοθήκης (τὰ τρία τελευταῖα εἶναι σὲ ἐμβρυώδη κατάσταση, γιατί ἢ συγκροτήθηκαν τελευταῖα ἢ δὲν ὑπάρχει χώρος ν' ἀναπτυχθοῦν).

Σύντομα θὰ μποῦν σὲ λειτουργία ἡ Ἀναγνωστικὴ Λέσχη καὶ τὸ τμήμα μορφωτικῶν καὶ καλλιτεχνικῶν προβολῶν. Ἀργότερα — μὲ ἀπαραίτητη προϋπόθεση ὅτι ὁ Δήμος θὰ δωρίσει στὸν «Σκουφᾶ» καὶ τὸν ἀπάνω ἀπ' τὴν σημερινὴ «Πνευματικὴ Στέγη» ὄροφο — θὰ δημιουργηθοῦν καὶ τμήματα Ἱστορικολαογραφικοῦ Μουσείου, Μουσικοῦ ἀρχείου καὶ ἄλλα. Ἄν τὰ οἰκονομικὰ τοῦ Συλλόγου τὸ ἐπιτρέψουν, θὰ γίνῃ πάλι προσπάθεια γιὰ τὴ συγκρότηση χορωδιακοῦ καὶ χορευτικοῦ τμήματος, ὀρχήστρας κλπ., καὶ γιὰ τὴν ἀπόκτηση ἰδιόκτητης στέγης γιὰ τὴν Φιλαρμονικῆ.

Κλεινόντας τὰ ὀγδόντα του χρόνια ὁ «Σκουφᾶς» κοιτάζει τὸ μέλλον μὲ αἰσιοδοξία. Ἐλπίζει πῶς θὰ ἐνισχυθεῖ ἀπ' τὸ Κράτος, τὸν Δήμο, ὅλους τοὺς συμπατριῶτες, κ' ἰδιαίτερα ἀπὸ τοὺς νέους, πού σύντομα θὰ κληθοῦν νὰ τὸν διοικήσουν. Μὲ τὴ βοήθεια ὄλων αὐτῶν θὰ μπορέσει νὰ πετύχει καὶ τοὺς νέους του στόχους.

Ἴσως αὐριο

Στεφάνωσε τὴ νύχτα σου
κι ἄς θάφτημες γιὰ δαύτη

Οἱ τυμβωρύχοι στὴ νύχτα τοὺς λαίμαργοι
νὰ βροῦνε ψάχνουν τίς καρδιές μας.
Οἱ στρατιῶτες τοῦ καθήκοντος
παράβηκαν τὸν ὄρκο τους καὶ δίχως ντουφεκιά
φεύγουν ἀπὸ τὸ μέτωπο.
Κοιτάξεις πόσο μεγάλη ποῦν' ἡ μοναξιά σου
— δυσανάλογη στὰ χρόνια σου τῆς νιότης —
καὶ φωνάζεις :

γιατί

γιατί

γιατί

Ἀπόστασες νὰ θυμίσαι σβησμένα κεριὰ
καὶ μπροστά σου καμιά ὁδηγήτρια φλόγα.
Ἡ νύχτα μας — πάντα ἡ νύχτα — σὲ κοιμίζει
μὲ ὑποσχέσεις ἀτέλειωτες

Ἴσως αὐριο

Ἴσως αὐριο...

ΤΖΕΝΗ ΠΑΠΑ-ΙΩΑΝΝΟΥ

Ἡ ζωὴ φεύγει...

Κυλᾷ ἡ ζωὴ κάθε στιγμή καὶ ὦρα
μέρες διώχνουμε πίσω μας - μῆνες - χρόνια
προσμένουμε τ' αὐριο καλλίτερο' ἀπ' τὸ τώρα
μὰ φεύγει ἀφίνοντας, μὲς τὰ μαλλιά μας χιόνια.

Σερνόμαστε ἀνούσια στὴ μαύρη μπόρα
καὶ ὑπακούοντας σὲ κάποιον νόμο
Ἀκολουθοῦμε κάθε στιγμή καὶ ὦρα
σκυφοὶ καὶ θλιβεροὶ τὸ μαῦρο δρόμο

Κυττάχτε πίσω σας... Βαθὺ σκατάδι!
ὁ ἄνθρωπος βαριά τὰ πόδια σέρνει
καὶ χάνεται στὸ μαγικὸ μαγνάδι
π' ὅμως τὸν ξεγελᾷ καὶ τὸν ξεπέρνει.

Στὸ δρόμο αὐτὸ τῆς ζήσης πὸν περνᾷμε
ἀκολουθᾷμε ὅλοι σειρὰ δεμένοι.
Πρὸς τί; Κι' ἂν θὰ κλάψουμε ἢ κι' ἂν γελᾷμε,
Ἐκείνη καλπάζει... δὲν μᾶς προσμένει.

Ο ΕΟΡΤΑΣΜΟΣ ΤΩΝ 80 ΧΡΟΝΩΝ ΤΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ «ΣΚΟΥΦΑΣ», 3 - 7 'Απριλίου 1976

Στις 3 ως 7 'Απριλίου 1976 γιορτάστηκαν στην 'Αρτα με τρόπο πανηγυρικό και με άθροια συμμετοχή των άρτινων, τα 80 χρόνια του Μουσικοφιλολογικού Συλλόγου της 'Αρτας «ΣΚΟΥΦΑΣ».

'Αφορμή, για τον πανηγυρικό εορτασμό και την κατάστρωση ενός πλούσιου προγράμματος πνευματικών εκδηλώσεων, στάθηκε η βράβευση του «Σκουφά» απ' την 'Ακαδημία 'Αθηνών.

'Ολες τις εκδηλώσεις, που πραγματοποιήθηκαν σύμφωνα με το πρόγραμμα, τις παρακολούθησε όχι μόνο το κοινό της 'Αρτας, αλλά και πολλοί συμπατριώτες, πνευματικοί άνθρωποι και εκπρόσωποι πολιτιστικών σωματείων, που ήλθαν από την 'Αθήνα και τις γειτονικές πόλεις.

3 'Απριλίου :

7 μμ : 'Η Φιλαρμονική του «Σκουφά» έπαιάνισε έμβατήρια στους κεντρικούς δρόμους της 'Αρτας.

8 μμ : 'Η αίθουσα συγκεντρώσεων της «Πνευματικής Στέγης» του «Σκουφά» υπερπληρώθηκε. Προσήλθαν οι αρχές, οι επίσημοι καλεσμένοι, τα μέλη του Συλλόγου, το κοινό.

'Ο Μητροπολίτης 'Αρτης κ. κ. 'Ιγνάτιος έκανε τον άγιασμό και άμέσως μετά, ο Πρόεδρος του «Σκουφά» κ. Γιάννης Τσοούτσινος χαιρέτισε και εδχαρίστησε όσους προσήλθαν στον εορτασμό και έκανε μιá σύντομη αναδρομή στην ίδρυση και τή δράση του «Σκουφά» απ' το 1896 μέχρι το 1976. Παρεμβλήθηκε η ανάγνωση του πρακτικού ιδρύσεως του «Σκουφά» απ' τον ήθοποιό κ. Γρηγόρη Βαφιά. Τέλος ο Πρόεδρος του Συλλόγου ανέγνωσε χαιρετιστήρια και εδχετήρια μηνύματα ανθρώπων των γραμμάτων και διακεκριμένων συμπατριωτών.

Μετά τον Πρόεδρο μίλησε ο άρτινός συγγραφέας και συνεργάτης του «Σκουφά» κ. Μιχάλης Περάνθης, κύριος όμιλητής της ημέρας, με θέμα «'Η πνευματική μας παράδοση». 'Ο κ. Περάνθης αναφέρθηκε στην μακραίωνη παράδοση της 'Αρτας απ' τα χρόνια του Δεσποτάτου και στις μεγάλες πνευματικές μορφές που γεννήθηκαν απ' αυτή την παράδοση. 'Η όμιλία του κ. Περάνθη διανθίστηκε με αναγνώσεις και άπαγγελίες έργων συμπατριωτών λογοτεχνών (Κρυστάλλη, 'Αρκομάνη, Κοτζιούλα, Ζαλοκώστα, Παπαγεωργίου - Ράγγου κλπ.), απ' τους ήθοποιούς κ. κ. Λίνα Κρασσά - Βαφιά, Γρηγόρη Βαφιά, Λευτέρη Μελέτη.

Ἀκολούθησε ἡ ἀπονομή τῶν τίτλων στοὺς ἀνακηρυχθέντες Μεγάλους Ἐδεργέτες, στὸν ἀνακηρυχθέντα Ἐπίτιμο Πρόεδρο τοῦ «Σκουφᾶ», καθὼς καὶ εὐχαριστήριο ψήφισμα.

Τὰ κείμενα τῶν τίτλων αὐτῶν ἦσαν τὰ ἑξῆς :

«Ὁ Μουσικοφιλογικὸς Σύλλογος Ἄρτης «Σκουφᾶς» ἀποδεξάμενος ἀσμένως τὴν τοῦ ἀειμνήστου Ἰωάννου Ζαχαρῆ δωρεάν, ὁμοθύμῳ ψήφῳ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ μεταξὺ τῶν Μεγάλων Ἐδεργετῶν τοῦ Συλλόγου κατέλεξε καὶ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης τὸ παρὸν δίπλωμα παρέχεται. Ἐν Ἄρτῃ τῇ 3ῃ Ἀπριλίου 1976. Ὁ Πρόεδρος Ἰωάννης Τσουτίσιος, ὁ Γεν. Γραμματεὺς Κων. Τσέτης». (Τὸ δίπλωμα αὐτὸ παρέλαβε ὁ παρὼν εἰς τὸν ἑορτασμὸν κ. Κων/νος Ζαχαρῆς, Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου, ἀδελφὸς τοῦ ἀνακηρυχθέντος Ἐδεργέτου).

Τὸ ἴδιο ἀκριβῶς κείμενο περιεῖχε καὶ τὸ δίπλωμα ἀνακηρύξεως Μ. Ἐδεργέτου τοῦ ἀειμνήστου Σόλωνος Ἀναγνωστοπούλου, τὸ ὁποῖο παρέλαβε ὁ κ. Κώστας Φίλος.

Τὸ κείμενο τοῦ διπλώματος ἀνακηρύξεως Ἐπιτίμου Προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» τοῦ κ. Ἰωάννου Θεοδωρακόπουλου, Γεν. Γραμματέως τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν εἶχε ὡς ἑξῆς : «Ὁ ΜΦ. Σύλλογος Ἄρτης «Σκουφᾶς» τὸν προσενηκόντα αὐτῷ ἐκτάκτους ὑπηρεσίας Κύριον Ἰωάννην Θεοδωρακόπουλον ὁμοθύμῳ ψήφῳ τοῦ Διοικητικοῦ Συμβουλίου αὐτοῦ Ἐπιτίμον Πρόεδρον ἀνεκήρυξε καὶ εἰς ἔνδειξιν εὐγνωμοσύνης τὸ παρὸν δίπλωμα παρέχει αὐτῷ. Ἐν Ἄρτῃ κλπ.». Τὸ δίπλωμα παρέλαβε ὁ κ. Μιχ. Περάνθης διὰ τὸ παραδώσει εἰς τὸν κ. Θεοδωρακόπουλον.

Τὸ Ψήφισμα διὰ τὸν κ. Ἰωάννην Μόραλην εἶχε ὡς ἑξῆς : «Τὸ Δ. Σ. τοῦ ΜΦ Συλλόγου Ἄρτης «Σκουφᾶς» συνελθὼν εἰς Συνεδρίαν τὴν 14ην Μαρτίου 1976 μετ' εἰσήγησιν τοῦ Προέδρου αὐτοῦ, ὁμοφώνως ψηφίζει : Εὐχαριστεῖ τὸν Κύριον Ἰωάννην Μόραλην Ζωγράφον Καθηγητὴν τῆς ἐν Ἀθήναις Ἀνωτάτης Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν, διὰ τὴν εὐγενεῖ προσφορᾷ φιλοτέχνησιν τοῦ Σήματος τοῦ Συλλόγου, Ἀποφασίζει ὅπως τὸ παρὸν ψήφισμα ἀναγνωσθῆ εἰς τὴν Πανεγυροικὴν Συγκέντρωσιν τῆς 3ης Ἀπριλίου ἐ.ἔ. ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς ὀγδοηκονταετηρίδος ἀπὸ τῆς ιδρύσεως τοῦ Συλλόγου. Ἐν Ἄρτῃ κλπ.». Τὸ δίπλωμα παρέλαβε ἐκ μέρους τοῦ κ. Μόραλη ὁ κ. Τάκης Βαφιάς.

Μετὰ τὴν παράδοση τῶν τίτλων ἐχαιρέτισαν τὴν συγκέντρωσιν οἱ κ.κ. Κων. Παπαδημητρίου, βουλευτῆς, Δημήτριος Ρίζος, βουλευτῆς, Κων/νος Ζαχαρῆς, Πρόεδρος Ἀρείου Πάγου, Ἰ. Μαστρογιάννης ἐκ μέρους τοῦ κ. Δημάρχου, Δημοσθ. Κόκκινος, Δ/ντῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας», Γεώργιος Ἀναγνωστόπουλος ἐκ μέρους τῆς «Πανεπειρωτικῆς Συν/δίας Ἑλλάδος», Δημ. Ν. Μπότσαρης, στρατηγός, Ε. Κ. Ξανθόπουλος, γιὸς τοῦ πρώτου Προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» Κ. Ξανθόπουλου, Χρ. Γκίζας, πρώην Δήμαρχος - Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ», Στεφ. Δεβέκος, Πρόεδρος Ἐμπορ. Βιομηχ. Ἐπιμελητηρίου Ἄρτης.

Ἀκολούθησε συνεστίαση στὸ κέντρο «Βυζάντιο», στὴν ὁποία ἔλαβαν μέρος τὰ μέλη τοῦ Συλλόγου καὶ οἱ ἐπίσημοι καλεσμένοι, συνολικὰ 200 ἄτομα.

4 Ἀπριλίου :

11.30' Ἡ αἴθουσα συγκεντρώσεων τῆς «Πνευμ. Στέγης» τοῦ «Σκουφᾶ» εἶναι πάλι κατάμεστη. Μίλησαν κατὰ σειρά : Ὁ κ. Κ. Δ. Στεργιόπουλος, ἱστορικὸς συγγραφέας, μὲ θέμα «Ὁ Νικόλαος Σκουφᾶς κατὰ τὸν Ἐάν-

θον». Ὁ κ. Γιάννης Δάλλας, λογοτέχνης, μὲ θέμα «Μακρογιάννης, ἕνας προκλασσικός». Ὁ κ. Κώστας Σαρδελῆς, λογοτέχνης - δημοσιογράφος, μὲ θέμα «Μάξιμος Γραϊκός». Ἡ κ. Ἰουλία Βοκοτοπούλου, Ἐπιμελήτρια Κλασσ. Ἀρχαιοτήτων, μὲ θέμα «Ἡ νεώτερη ἀρχαιολογικὴ ἐρευνα τῆς Ἀμβρακίας». Καὶ ὁ κ. Παναγ. Βοκοτόπουλος, Ἐπιμελητὴς Βυζαντ. Ἀρχαιοτήτων, μὲ θέμα «Νέα στοιχεῖα γιὰ Βυζαντινὰ μνημεῖα τῆς περὶ ὁχθῆς τῆς Ἀρτας». Οἱ δὺο τελευταῖες ὁμιλίαι συνοδεύτηκαν μὲ προβολὴ σλάιτς.

6 μμ: Πραγματοποιήθηκε στὴν «Πνευμ. Στέγη» τοῦ «Σκουφᾶ» ἡ Α' Συνάντηση ἐκπαιδευτῶν τῶν πολιτιστικῶν φορέων τῆς Βορειοδυτικῆς Ἑλλάδας. Ἐλαβαν μέρος: 1. — Ἡ Γυμναστικὴ Ἐταιρεία Ἀργινίου, 2. — Ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Ὀμιλος Λευκάδος «Ὁρφεύς», 3. — Ἡ Φιλαρμονικὴ Λευκάδος, 4. — Ὁ Πνευματικὸς καὶ Καλλιτεχνικὸς Σύνδεσμος Πρεβέζης, 5. — Ὁ Ἡπειρ. Λαογρ. Σύλλογος «Χρυστάλλης» Ἰωαννίνων, 6. — Ὁ Σύλλογος «Φίλοι τοῦ Ὁδείου» Ἀρτης, 7. — Ὁ Μορφωτικὸς Σύλλογος Κομποτίου Ἀρτης «Κοραῆς», 8. — Ὁ Μορφωτικὸς Σύλλογος Σελλάδων Ἀρτης, 9. — Ὁ Μουσικοφιλολογικὸς Σύλλογος Ἀρτης «Σκουφᾶς» καὶ 10. — Τὸ περιοδικὸ **ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗ ΕΣΤΙΑ**. Ἐστειλαν μηνύματα συμπαράστασως ἢ Ἐταιρία Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν, ἢ Ἀναγνωστικὴ Ἐταιρία Κερκύρας καὶ ἢ «Νέα Χορῶδια Λευκάδος».

Στὴν ἀρχὴ ὁ Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Γιάννης Τσοῦτσινος χαιρέτισε τοὺς ἐκπαιδευτῶν τοῦ Σωματείου καὶ τοὺς εὐχαρίστησε γιὰ τὴν πρόθυμη προσέλευσίν τους στὴν Α' Συνάντηση γνωριμίας καὶ ἀντάλλαγῆς ἀπόψεων. Ἀκολούθησε ἐκλογή διὰ βοῆς ὡς Πρόεδρον τῆς Συναντήσεως τοῦ κ. Θ. Μπάμια, ἱατροῦ, Πρόεδρον τῶν «Φίλων τοῦ Ὁδείου» καὶ ὡς Γραμματέα τοῦ κ. Τάσου Ματσούκα, φαρμακοποιοῦ, ἀ' Ἀντιπρόεδρον τοῦ «Σκουφᾶ».

Σὲ συνέχεια ὁ λόγος δόθηκε στὸν Πρόεδρο τῆς Γυμναστικῆς Ἐταιρίας Ἀργινίου κ. ΝΙΚ. ΓΡΑΨΑ, ὁ ὁποῖος μίλησε μὲ θέμα «Ἀνάπτυξις σχέσεων καὶ συνεργασίας τῶν πολιτιστικῶν Σωματείων τῆς ΒΑ. Ἑλλάδος». Ὁ κ. Γράψας ἔκανε συγκεκριμένους προτάσεις καὶ ὑπῆρξε σαφῆς στὶς ἐκτιμήσεις του γιὰ τὴν σημερινὴ πολιτιστικὴ κατάσταση τῆς ΒΔ. Ἑλλάδας.

Μετὰ τὸν κ. Γράφα ὁ λόγος δόθηκε στὸν κ. **ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟ**, Διευθυντὴ τοῦ περιοδικοῦ «Ἡπειρ. Ἐστία», ὁ ὁποῖος μίλησε μὲ θέμα «Τὸ Θέατρο καὶ ἡ Ἐπαρχία — Ἀνάγκη δημιουργίας θεατρικῶν μονάδων κατὰ διαμερίσματα». Καὶ ὁ κ. Κόκκινος ἔκανε συγκεκριμένους προτάσεις γιὰ «ἕνα θέατρο ποιότητας μέσα στὸ χῶρο τῆς ἐπαρχίας».

Ἀκολούθησε συζήτηση στὴν ὁποία ἔλαβαν μέρος οἱ κ. κ. Πεπονῆς (Πρεβέζης), Θεομὸς (Λευκάδος), Τζουβάρας (Σελλάδων Ἀρτης), Μπάμιας (Ἀρτης), Μασαλῆς (ἠθοποιός), Ματσούκας (Ἀρτης), Μιχ. Περάνης (λογοτέχνης), Γιάννης Δάλλας (λογοτέχνης), Ἐρμ. Φωτιάδου - Μπανιᾶ (Ἰωαννίνων), Κ. Τσέτης, Στ. Δεβέκος καὶ Ι. Τσοῦτσινος (Ἀρτης).

Τέλος συγκροτήθηκε ἐπιτροπὴ ἀποτελουμένη ἀπ' τοὺς κ. κ. Δημοσθ. Κόκκينو (Γιάννινα), Νικ. Γράφα (Ἀργίνο), Σπυρ. Τσαγκαρόπουλο (Πρεβέζα), Βασ. Θεομὸ (Λευκάδα), Τάσο Ματσούκα (Ἀρτα), Β. Τζουβάρα (Σελλάδες Ἀρτας). Ὁρίστηκε μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς καὶ ὁ κ. Κ. Δαφνῆς (πὺν ἀπουσίασε ἀπὸ λόγους ἀνωτέρας βίας), Πρόεδρος Ἐταιρίας Κερκυραϊκῶν Σπουδῶν. Ἡ Ἐπιτροπὴ χαρακτηρίστηκε ὡς Ἐπιτροπὴ μελέτης δυνατοτήτων συνεργασίας τῶν πολιτιστικῶν φορέων τῆς ΒΑ. Ἑλλάδος καὶ

ὀργανώσεως πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, μὲ βάση τις εισηγήσεις τῶν κ. κ. Ν. Γράφα καὶ Δ. Κόκκινου, καὶ τῆς ἀνατέθηκε ἡ συγκρότηση Β' Συναντήσεως μέσα στὸ φθινόπωρο τοῦ '76.

5 Ἀπριλίου:

Ὁρα 7-μυ: Ἐγινε στὴν Κεντρικὴ Πλατεῖα τῆς Ἄρτας χορευτικὴ ἐκδήλωση τοῦ Ἡπειρ. Λαογρ. Ὁμίλου «Κρυστάλλης». Προσεφώνησε ὁ κ. Τάσος Ματσούκας, ἀ' ἀντιπρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ ἀπάντησε ἡ κ. Ἐρμ. Φωτιάδου-Μπανιά, Πρόεδρος τοῦ Χορευτικοῦ Ὁμίλου.

Ἀκολούθησε μουσικὴ ἐκδήλωση τῆς Φιλαρμονικῆς τοῦ «Σκουφᾶ».

Τὶς δυὸ ἐκδηλώσεις παρακολούθησε καὶ χειροκρότησε μεγάλο πλῆθος.

Ὁρα 10 μυ: Ἐγινε συνεστίαση τῶν μελῶν τοῦ Χορ. Ὁμίλου στὸ κέντρο «Δειλινά».

6 Ἀπριλίου:

Ὁρα 5 μυ: Συνήλθαν σὲ συμβολικὴ Γενικὴ Συνέλευση τὰ μέλη τοῦ «Σκουφᾶ», σὲ ἀνάμνηση τῆς ἰδρυτικῆς Συνέλευσης, πού συνήλθε στὶς 6 Ἀπριλίου 1896, ὥρα 5 μυ. Διανεμήθηκαν τίτλοι τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους. Τὸ κείμενό τους ἦτο τὸ ἑξῆς: «Ὁ ΜΦ. Σύλλογος Ἄρτης «Σκουφᾶς» ἐπὶ τῷ ἑορτασμῷ τῆς ὀδοηκοταετηρίδος ἀπὸ τῆς ἰδρύσεώς του, παρέχει εἰς τὸν κ. τὴν παρούσαν βεβαίωσιν τῆς ιδιότητος τοῦ μέλους. Ἐν Ἄρτῃ τῇ 6ῃ Ἀπριλίου 1976 κλπ.»

7 Ἀπριλίου:

Ὁρα 7 μυ: Τὸ ΔΣ τοῦ «Σκουφᾶ» ἔβριξε τρισάγιο στοὺς τάφους τῶν ἰδρυτῶν τοῦ Συλλόγου, τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς Ἄρτας καὶ τοῦ ἀρχιμουσικοῦ τοῦ «Σκουφᾶ» Δημ. Παπαϊωάννου, πού πέθανε ἐκτελώντας ὑπηρεσία τοῦ Συλλόγου. Στὸ τρισάγιο ἦταν παρούσα καὶ ἡ χήρα τοῦ ἀρχιμουσικοῦ κ. Εὐγενούλα Παπαϊωάννου.

Στὶς γιορτὲς παρευρέθησαν ὁ Σεβασμ. Μητροπ. Ἄρτης κ. Ἰγνάτιος, ὁ Νομάρχης Ἄρτης κ. Ζαχ. Τζαγκαράκης, ὁ Πρόεδρος Πρωτοδικῶν Ἄρτης κ. Ἄντ. Μπάρτζης, ὁ Εἰσαγγελεὺς Ἄρτης κ. Ἰωάν. Χατζάκος, ὁ Διτῆς Χωρ/κῆς Ἄρτης κ. Τιμ. Σδρόλιας καὶ ἄλλοι ἐπίσημοι.

Ἐπίσης ἀπ' τὴν Ἀθήνα ἦλθαν καὶ παρευρέθησαν στὶς γιορτὲς ὁ Πρόεδρος τοῦ Ἀρείου Πάγου κ. Κων/νος Ζαχαρίας, οἱ ἀρεοπαγίτες κ. κ. Νικ. Οἰκονόμου καὶ Σόλων Ράγγας, οἱ λογοτέχνες-συγγραφεῖς κ. κ. Μιχάλης Περάνης, Γιάννης Δάλλας, Κ. Δ. Στεργιόπουλος, Κ. Σαρδελῆς, Μαρία Ἀρχαδίου, Βασ. Ματσούκας, οἱ ἠθοποιοὶ κ. κ. Γρηγ. Βαφιᾶς, Ἐρμ. Κρασσᾶ-Βαφιᾶ, Α. Μελέτης, ὁ στρατηγὸς Δημ. Ν. Μπότσαρης, ὁ καθηγ. Ἀνωτάτης Βιομηχ. Σχολῆς κ. Κλαύδ. Μπανταλούκας, ὁ βιομηχανὸς κ. Σπυρ. Τζώρτζης (δωρητὴς τοῦ «Σκουφᾶ»), ὁ κ. Ε. Κ. Ξανθόπουλος (γιὸς τοῦ πρώτου προέδρου τοῦ «Σκουφᾶ» Κ. Ξανθόπουλου), ὁ κ. Γ. Ἀναγνωστόπουλος ἐπὶ κεφαλῆς κλιμακίου τῆς Ἡπειρωτ. Συνομοσπονδίας Ἑλλάδος, ὁ κ. Γ. Ζευγώλης, Ἐκπαιδευτικὸς Σύμβουλος, ὁ κ. Τάκης Βαφιᾶς, πρῶην Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ», ἡ κ. Εὐγεν. Παπαϊωάννου, ὁ κ. Θεόδ. Μποτσώλης, Ἐπιθ. Σωματ. Ἀγωγῆς, ἡ κ. Βασιλικὴ Μαραγκοῦ-Πίτσιλη, ἰατρός,

δ κ. Τάκης Κατσαούνης, δικηγόρος, δ κ. Χάρης Μαυρομάτης, φιλόλογος κλπ.
Ἐπίσης πολλοὶ ἦλθαν ἀπ' τὰ Γιάννινα (κ. κ. Δημοσθ. Κόκκινος, Δ/ντῆς «Ἡπειρ. Ἐστίας», Τάκης Σιωμόπουλος, Γυμνασιάρχης - συγγραφέας, Ἐρμ. Φωτιάδη - Μπανιά, Πρόεδρος Λαογρ. Ὁμίλου «Κρυστάλλης», Κ. Φωτόπουλος, συγγραφέας, Κ. Λαζαρίδης, λαογράφος, κλπ.), ἀπ' τὸ Ἄργολιο (κ.κ. Ν. Γράφας, Νίκος Β. Ἀλίβεργης) καὶ ἀπὸ τὶς ἄλλες γειτονικὲς πόλεις καὶ ἀπὸ τὰ χωριὰ τῆς Ἄρτας.

Τηλεφωνικῶς συγχάρηκαν τὸν «Σκουφᾶ» οἱ κ. κ. Κ. Τσάτσος, Πρόεδρος τῆς Δημοκρατίας, Παν. Κανελλόπουλος, πρῶν πρωθυπουργός, Ἰωάν. Κατσαδήμας, ὑφυπουργός Ἐθν. Ἀμόνης, Ξεν. Ζολώτας, ἀκαδημαϊκός - Διευθυντῆς Ἐθν. Τραπέζης, Π. Ζέπος, ἀκαδημαϊκός κλπ.

Μὲ τηλεγραφήματα καὶ ἐπιστολὲς συγχάρηκαν τὸν «Σκουφᾶ»: ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀθηνῶν καὶ πάσης Ἑλλάδος κ. κ. Σεραφεῖμ, εὐχρηθεὶς «ἐκ μέσης ψυχῆς καὶ καρδίας ἔτι καὶ ἔτι πλουσίας καὶ λαμπρᾶς ἐπιτυχίας εἰς ὑψηλὸν ἔργον», ὁ ἀκαδημαϊκός κ. Ἰωάν. Θεοδωρακόπουλος (ὑποσχθεὶς νὰ ἐπισκεφθεῖ τὴν Ἄρτα σὲ πρώτη του εὐκαιρία), ὁ ἀκαδημαϊκός κ. Ἀναστ. Ὁρλάνδος (ὑπογράφας τὸ τηλεγράφημά του μὲ τὴν συγκινητικὴ φράση «ὁ παλαιὸς καὶ σταθερὸς φίλος τῆς Ἄρτης»), ὁ ἀντιπρότανις τοῦ Παν/μίου Ἰωαννίνων κ. Σωτ. Δάκαρης (συγχαρεὶς καὶ γιὰ τὴν πρωτοβουλία συνεργασίας τῶν πολιτιστικῶν σωματείων ΒΔ Ἑλλάδας), ὁ καθηγητῆς τοῦ Παν/μίου Ἰωαννίνων κ. Φ. Κακοιδῆς, ὁ καθηγητῆς Σχολῆς Καλῶν Τεχνῶν κ. Ἰωάν. Μόραλης, οἱ λογοτέχνες συγγραφεῖς κ. κ. Π. Παλαιολόγος, Ἀντ. Σαμαράκης («εἶμαι ὀλόφυχα μαζί σας καὶ τώρα καὶ γιὰ πάντα στὸν τόσο εὐγενῆ καὶ τίμιον ἀγῶνα σας γιὰ τὴν πολιτιστικὴ ἀνάπτυξη τοῦ τόπου μας»), Χρ. Σολομωνίδης, Τάκης Δόξας («παρακολουθῶ νοερὰ τὸ ὠραῖο πρόγραμμα τοῦ πνευματικοῦ αὐτοῦ ἔορτασμοῦ — ὁ Σκουφᾶς εἶναι ἀπ' τὰ ἐλάχιστα παραδείγματα ἐπικῆς προσπάθειας τῆς ἐπαρχίας γιὰ τὴν πολιτιστικὴ τῆς αὐτοτέλεια»), Τάκης Τσιάνος, Β. Μάργαρης, Σπυρ. Μουσελίμης, Σ. Ζοῦμπος, Γιάννης Μουγογιάννης, Κ. Κοκόροβιτς, Χρυσάνθη Ζιτσαῖα, Στ. Σιωμόπουλος κλπ., οἱ πρῶν ὑπουργοὶ κ. κ. Πέτρος Γαρουφαλιάς καὶ Λεων. Σπῆης, ὁ πρῶν ὑφυπουργός καὶ σήμερα βουλευτῆς Ἀθηνῶν κ. Βάσος Βασιλείου (ποῦ στὸ μῆνυμά του γράφει: «σᾶς ἐκφράζω τὴ χαρὰ μου καὶ τὴν ὑπερηφάνειά μου, γιὰ τὴν μεγάλη τιμητικὴ διάκριση ποῦ ἀπένειμε στὸν «Σκουφᾶ» ἢ Ἀκαδημία Ἀθηνῶν. Αἰσθάνομαι ἄρρηκτους τοὺς δεσμούς ποῦ μὲ ἐνώνουν μὲ τὴν Ἄρτα καὶ θ' ἀποτελοῦσε πλεονασμὸ ἢ διαβεβαίωσή μου ὅτι μπορεῖ νὰ βασιζέται στὴν συμπαράστασή μου. Θὰ ἤθελα σήμερα νὰ εἶμαι μαζί σας στὸν Σύλλογο, ποῦ μεταξὺ τῶν ἰδρυτῶν του ἦταν ὁ παπποῦς μου καὶ ὅπου εἶχε φιλολογικὴ προσφορά, εὐλαβικὴ γιὰ μένα, ἢ μητέρα μου»), ὁ βουλευτῆς κ. Ἄθαν. Κονταξῆς, οἱ πρῶν βουλευταὶ κ.κ. Δ. Καρατζένης καὶ Δ. Γαρουφαλιάς, ὁ Δ/ντῆς Γραμμάτων τοῦ Ὑπουργ. Πολιτισμοῦ κ. Γ. Ὁθβαῖος, ὁ Δ/ντῆς Γενικ. Ἀρχείων τοῦ Κράτους κ. Κ. Δαμάντης, ὁ Δημάρχος Ἀργεῖοιο κ. Στ. Τσιτσιμελῆς, («ὁ Σκουφᾶς τιμᾶει ὀλόκληρη τὴ ΒΔ Ἑλλάδα»), οἱ πρῶν πρόεδροι τοῦ «Σκουφᾶ» κ. κ. Εὐρ. Καζαντζῆς καὶ Ἰ. Παπαβασιλείου, οἱ κ.κ. Ἰ. Καραλῆς καὶ Ἰ. Βουλδῆς ἐκ μέρους τῆς Ἐνώσ. Συντακτῶν Πελοποννήσου—Ἡπείρου—Νήσων, δ κ. Ἀντ. Τζεβελέκης, Πρόεδρ. Ἐνώσ. Λευκαδίων—Πρόεδρος Κέντρον Διεθνῶν Μορφωτ. σχέσεων, οἱ κ. κ. Δ. Κωστοβασιλῆς,

Πρόεδρος Ἀδελφότητος Ἀθαμανιωτῶν, Γεώργ. Ἀναγνωστόπουλος, ἐκ μέ-
ρους τῆς οἰκογενείας τοῦ Μ. Ἐδεργέτου τοῦ «Σκουφᾶ» Σόλωνος Ἀναγνω-
στοπούλου, Σόλων Κοτσαρίδας, ἰατρός, Κική Λαμπρινοπούλου, Χρ. Σιμό-
πουλος, ναυπηγός, Δ. Ζαρκυλῆς, δικηγόρος, Ν. Τάτσης, δικηγόρος, Γ. Πα-
παφωτίου, δικηγόρος, Δημ. Χατζηγιάννης, δικηγόρος, Ἀγγ. Στεργίου, δι-
δάσκαλος - ζωγράφος, Ἀθ. Χουλιάρας, συντ. δημ. ὑπάλλ., Ἀπ. Ζυγούσης,
καθηγητῆς μουσικῆς, Δημ. Γιαννάκης, ἐργολάβος καὶ ἄλλοι πολλοί.

Μὲ τίς γιορτές τοῦ «Σκουφᾶ» ἀσχολήθηκαν καὶ οἱ ἀθηναϊκὲς ἐφημε-
ρίδες, ἡ «Πελοπόννησος» τῶν Πατρῶν (ἀριθ. φ. 9547/1-6-76), ὁ «Ἡπειο-
ῶν Ἰωαννίνων» (ἀριθ. φ. 13208/31-3-76 Γ. Βρέλλης) καὶ ἄλλες.

Ἡ τηλεόραση τῆς YENEΔ ἐκάλυψε μέρος τῶν ἑορτῶν. Ὁ φίλος καὶ
συνεργάτης τοῦ «Σκουφᾶ» συμπατριώτης κ. Νέστορας Μάτσας, μὲ τὸ συνερ-
γεῖο του, ἦλθε στὴν Ἄρτα στὶς 4/4 καὶ κινηματογράφησε τοὺς ἐσωτερικοὺς
χώρους τῆς «Πνευματικῆς Στέγης» τοῦ «Σκουφᾶ» καὶ πολλὰ ἀξιοθέατα τῆς
Ἄρτας. Ἀπ' τὸν πρόεδρο τοῦ «Σκουφᾶ» κ. Γιάννη Τσοῦτσιο καὶ τὸν
Γ. Γραμματέα καὶ ὑπεύθυνο τοῦ περιοδικοῦ κ. Κώστα Τσέτη, πῆρε στοι-
χεῖα γιὰ τὴ δράση καὶ τοὺς σκοποὺς τοῦ Συλλόγου καὶ τοῦ περιοδικοῦ. Καὶ
ὄλα αὐτὰ τὰ ἐμφάνισε τόσο στὸ δελτίο εἰδήσεων, ὅσο καὶ στὴν ἐκπομπὴ «Τὸ
περιβόλι τοῦ λαοῦ μας».

Στὶς γιορτές, ὄλοι ὅσοι πῆραν μέρος, ἔφεραν στὸ πέτο τους χαρακτη-
ριστικὸ αὐτοκόλλητο μὲ τὰ χρώματα καὶ τὸ ἐμβλημα τοῦ Συλλόγου καὶ τὴ
φράση: «Σύλλογος Σκουφᾶς - 80 χρόνια».

Τὸ ΔΣ τοῦ «Σκουφᾶ» εὐχαρίστησε ὄλους ἐκείνους ποὺ ἐθελοντικὰ ἐρ-
γάστηκαν γιὰ τὴν καλὴ διοργάνωση τῶν ἑορτῶν, καθὼς καὶ τὸν φοιτητὴ κ.
Κώστα Μαργώνη ποὺ ἐκφωνοῦσε μὲ τὴ σειρά τοὺς ὁμιλητὰς κλπ.

Γιὰ τὴν τέλεια διοργάνωση καὶ ἐπιτυχία τῶν ἑορτῶν ὁ «Σκουφᾶς»
δέχτηκε ἀμέτρητα συγχαρητήρια. Στὶς ἐπιστολὲς τοὺς πολλοὶ ἀπ' τοὺς συμ-
μετασχόντες ἔγραψαν πὼς «τέτοια διοργάνωση θὰ τὴν ζήλευσαν καὶ τὰ μεγα-
λύτερα σωματεῖα τῆς Ἀθήνας».

Σ Η Μ Ε Ι Ω Σ Ε Ι Σ

ΑΡΤΟΝ ΚΑΙ ΘΕΑΜΑΤΑ

Πνίγηκε ἡ Ἑλλάδα ἀπὸ «πολιτιστικὲς ἐκδηλώσεις» πὸν ὀργανώνουν οἱ διάφοροι Δῆμοι. Στὰ Γιάννινα τὰ «Ἡπειρωτικὰ 76», στὴν Πρέβεζα ἡ «Γιορτὴ τῆς σαρθέλλας», στὴν Κοζάνη τὸ φεστιβάλ δημοτικοῦ τραγουδιοῦ, στὴν Ἰθάκη τὸ φεστιβάλ Θεάτρου καὶ οὕτω καθεξῆς. Γεννίεται τὸ ἐρωτῆμα: Ἔλυσαν οἱ Δῆμοι ὅλα τὰ ζωτικὰ προβλήματα τους (ὑδρευση, ὁδοποιΐα, ρυμοτομία, καθαριότητα κλπ.), ὥστε νὰ ξοδεύουν χρήματα — ἀπ' τὰ λιγιστὰ πὸν ἔχουν — σὲ ἀμφίβολης ἀξίας καὶ σκοπιμότητας ἐκδηλώσεις; Ἔχουν π.χ. βιβλιοθήκες, ὠδεῖα, κατασκευασμοί, κήπους παιδικούς κλπ., γιὰ νὰ καλύπτουν μόνιμες καὶ σταθερὲς ἀνάγκες, ὥστε ν' ἀσχολοῦνται καὶ νὰ ξοδεύουν γιὰ ἐφήμερες γιορτές, πὸν μοιάζουν μὲ χρωματιστὲς πομπόφυγες; Δὲν ἔχουμε πρόθεση ν' ἀνακατευτοῦμε στὶς δραστηριότητες τῶν Δήμων. Φοβούμεθα ὅμως ὅτι ἡ χρηματοδότηση «πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων», πὸν τὶς περισσότερες φορὲς εἶναι κακόγουστες προχειρότητες ἢ ἐφήμερες θεαματικὲς φιέστες, δὲν εἶναι ἡ σωστὴ πορεία γιὰ τὴν πολιτιστικὴ πρόοδο ἐνὸς τόπου καὶ τείνει νὰ ἐπιβάλλει σὰν τρόπο διακυβερνήσεως καὶ διαπαιδαγωγήσεως τοῦ λαοῦ τὸ περιβήσιμο ρωμαϊκὸ «ἄρτον καὶ θεάματα».

Ἄν οἱ Δῆμοι ἔχουν περισσεύματα καὶ θέλουν νὰ συμβάλουν στὴν πολιτιστικὴ ἀνέλιξη τῶν πολιτῶν, καλὸ θάναί νὰ ἀξιολογοῦν τὶς πολιτιστικὲς ἀνάγκες, ἔτσι ὥστε νὰ προτάσσουν καὶ νὰ ἱκανοποιῦν τὶς σπουδαιότερες, δηλαδὴ ἐκεῖνες πὸν ἐμφανίζονται σὰ σταθερὲς καὶ μόνιμες.

Ἐκτὸς βέβαια ἀν στόχος τῶν Δήμων εἶναι ὁ ἐντυπωσιασμός ἢ ἡ συγκέντρωση τοῦριστῶν χαμηλοῦ οἰκονομικοῦ ἐπιπέδου.

ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΑ 76 ;

Ὁ Δῆμος Ἰωαννινῶν ὀργάνωσε — μὲ ἀρκετὴ σοβαρότητα καὶ ἐπιτυχία — σειρά πολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων, στὶς ὁποῖες ἔδωσε τὸ ὄνομα «Ἡπειρωτικὰ 76». Βέβαια εἶναι γνωστὸ καὶ δὲν τὸ ἀρνούμεθα, ὅτι τὰ Γιάννινα εἶναι ἡ πρωτεύουσα καὶ τὸ κέντρο τῆς Ἡπείρου. Ἄλλ' αὐτὸ δὲν σημαίνει πὼς μποροῦν νὰ κάνουν χρῆση καὶ ἐκμετάλλευση τοῦ ὄρου «Ἡπειρος», ὅταν δλοκλήρη ἢ ἄλλη Ἡπειρος ἀπουσιάζει ἀπ' τὶς ἐκδηλώσεις καὶ ἡ προσφορὰ ἀπευθύνεται μόνον στοὺς κατοίκους τῆς πόλης τῶν Γιαννινῶν. Δὲν μᾶς ἐνδιαφέρει ἀν στὴν διοργανωτικὴ Ἐπιτροπὴ ἐμπροσώπηθησαν ἢ ὄχι οἱ ἄλλες περιφέρειες. Μᾶς ἐνδιαφέρει ὅμως τὸ ὅτι ὅλες οἱ ἐκδηλώσεις προγραμματίστηκαν γιὰ τὰ Γιάννινα, ἐνῶ, μερικὲς τουλάχιστο, θὰ μποροῦσαν νὰ μετακινηθοῦν ἀπὸ πόλη σὲ πόλη, σὲ ὅλη τὴν Ἡπειρο.

Τοῦ χρόνου θὰ πρέπει ἢ οἱ ἐκδηλώσεις νὰ μετονομαστοῦν σὲ «Γιαννιώτικα 77» ἢ μέρος τῶν ἐκδηλώσεων νὰ πραγματοποιηθεῖ καὶ στὶς ἄλλες ἡπειρωτικὲς πόλεις.

ΤΟ ΓΕΦΥΡΙ ΤΗΣ ΑΡΤΑΣ

Ἀντιγράφουμε ἀπ' τὴ «Μακεδονία» τῆς Θεσσαλονίκης. «Τὸ τραγοῦδι γιὰ τῆς Ἄρτας τὸ γεφύρι προσλαμβάνει διαστάσεις οἰκουμενικὲς. Κατακτᾷ, τώρα τελευταῖα, τὴν ἐπικαιρότητα στοὺς διεθνεῖς λαογραφικοὺς κύκλους. Τὸ Ἰδρυμα Μελετῶν Χερσονήσου τοῦ Αἴμου θὰ ἐκδώσει στὰ γερμανικὰ τὴ σχετικὴ ἐργασία — συγκριτικὴ μελέτη τοῦ λαογράφου καὶ ἀκαδημαϊκοῦ κ. Γεωργ. Μέγα, ὁ ὁποῖος ἔχει καταμετρήσει 333 παραλλαγὰς στὴν ἑλληνικὴ τοῦ τραγουδιοῦ αὐτοῦ, τὸ ὁποῖο εἶναι διαδεδομένο εὐρύτατα στὴ νοτιανατολικὴ Ἑβρώπη σὲ πᾶθος γλωσσῶν, ὅπως στὰ

βουλγαρικά, ρουμανικά, σερβοκροατικά, βλάχικα, ούγγρικά κλπ.».

Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἔδωσε ἀφορμὴ νὰ γραφοῦν σχετικὰ θεατρικὰ ἔργα ἀπὸ κορυφαίους ἑλληνες λογοτέχνες (Ν. Καζαντζάκης, Γ. Θεοτοκάς, Νικηφ. Βρεττάκος, Σπ. Λάμπρου, Π. Χόρν, Ἡλ. Βουτιερίδης), ἅπτερα ἀφηγήματα, ἀμέτρητες μελέτες ἀπὸ ἑλλήνων καὶ ξένους ἐρευνητῆς (Ὁ «Σκουφᾶς» δημοσίευσε τὴν σχετικὴν μελέτη τοῦ Cocchiara στὰ τχ. 19-20 ἔτ).

Κι' ὅμως αὐτὸ τὸ μνημεῖο, ἴσως τὸ μόνο μετακλασικὸ ἑλληνικὸ μνημεῖο ποὺ εἶναι γνωστὸ—χάρις στὸ τραγούδι—σ' ὅλο τὸν κόσμο. εἶναι ἐγκαταλειμμένο στὴν τύχη του. Παιδὲς θὰ τὸ σώσει ἀπ' τὴν καταστροφὴ καὶ πιδὲς θὰ καθαρίσει τὸν γύρω χῶρο, ὥστε νὰ μὴ μᾶς οἰκτῆρουν οἱ ἐπισκέπτες ;

ΣΤΕΓΗ ΓΡΑΜΜΑΤΩΝ — ΤΕΧΝΩΝ ΗΠΕΙΡΟΥ

Τὸ νεοσύστατο σωματεῖο «Ἡπειρωτικὴ Στέγη Γραμμάτων καὶ Τεχνῶν», ἓνα εἶδος Ἡπειρωτικῆς Ἐταιρίας Λογοτεχνῶν, ξεκίνησε μὲ θέρμη πολλή, μὲ ἐνθουσιασμό. Προγραμματίζει πολλά, διαγωνισμούς, βραβεύσεις, ἐκθέσεις κλπ. Ὁ «Σκουφᾶς» θὰ τὸ παρακολουθήσει καὶ θὰ τὸ βοηθήσει—κατὰ δύναμη—γιὰ νὰ πετύχει στοὺς στόχους του. Ἡ ἀποκέντρωση τοῦ πνευματικοῦ κόσμου εἶναι ἀπαραίτητη, ἀρκεῖ νὰ στηριχθεῖ σὲ υγιεῖς βάσεις. Μήπως ὅμως θάπρεπε ἡ κίνησις αὐτὴ νὰ ἐπεκταθεῖ, περιλαμβανόντας τὴν Αἰτωλοακαρνανία, τὴν Κέρκυρα καὶ τὴν Λευκάδα, περιοχὲς δηλαδὴ ποὺ σήμερα μαζί μὲ τὴν Ἡπειρο ἀποτελοῦν ἓναὶ κομμάτι τῆς Ἑλλάδας, τὴν Βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα :

ΤΟ ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΟ ΘΕΑΤΡΟ

Δὲν πρόλαβε στὴν Α' Συνάντησις πολιτιστικῶν φορέων ΒΔ Ἑλλάδας,—ποῦ ἔγινε στὴν «Πνευμ. Στέγη» τοῦ «Σκουφᾶ» κατὰ τὸν ἑορτασμό τῆς 80ετηρίδας του—νὰ συζητηθεῖ τὸ θέμα γιὰ τὴν συγχρότησις θεατρικῶν μονάδων κατὰ τόπους, καὶ νὰ μέσα, στὸν Μάη, ζεπήθησε στὰ Γιάννινα ὁ «Ὁργανισμὸς Ἡπειρωτικοῦ Θεάτρου». Συγχάριζουμε ἀπὸ καρδιᾶς αὐτοῦς ποὺ εἶχαν τὴν πρωτοβουλία καὶ τὴν τόλμη νὰ πάρουν μιὰ τόσο σοβαρὴ ἀπόφασις. Μήπως ὅμως θάπρεπε νὰ ἔλθουν σὲ ἐπαφὴ μὲ παράλληλες κινήσεις ποὺ σημειώνονται στὴν Κέρκυρα καὶ στὸ Ἀγρίνιο, ὥστε νὰ μὴν ἔχουμε δυὸ πόδια σ' ἓνα παπούτσι ; Ἡ Ἄρτα δὲν φιλοδοξεῖ τὰ ἱδρύσει δικὴ τῆς ἐπαγγελματικὸν θεατρὸν, ἂν κι' ἔχει παράδοσις ἐρασιτεχνικὴ θεατρικὴ ποὺ ξεκινάει ἀπ' τὸ 1900. Θέλει ὅμως ἡ θεατρικὴ κίνησις τῆς εὐρύτερης περιοχῆς νὰ εἶναι ἑνιαία, σοβαρὴ, ἀξιόλογη, ὥστε νὰ βοηθήσει μ' ἕλη τῆς τὴν καρδιά, χωρὶς φόβους ὅτι θὰ πικράνει ἄλλους.

Ο ΚΩΝ/ΝΟΣ ΞΑΝΘΟΠΟΥΛΟΣ

Ὁ πρῶτος Πρόεδρος τοῦ «Σκουφᾶ» (1896-1900) Κωνσταντῖνος Ξανθόπουλος, διευθυντῆς στὴν πόλη μας τῆς «Ἡπειροθεσσαλικῆς Τραπεζῆς», ἔφυγε ἀπὸ τὴν Ἄρτα, καὶ τὸ 1900 κι' ἀπὸ τότε χάθηκαν τὰ ἴχνη του. Τελευταῖα βρέθηκαν οἱ γιοὶ του, χάρισαν στὸν «Σκουφᾶ» τὴν φωτογραφία τοῦ πατέρα τους καὶ ὁ Εὐθύμιος Κ. Ξανθόπουλος εἶχε τὴν καλωσύνη νὰ τιμήσει μὲ τὴν παρουσία του τὶς γιορτῆς τῆς 80ετηρίδας τοῦ «Σκουφᾶ».

Ἀπ' αὐτὸν λοιπὸν μάθαμε γιὰ τὴν μετὰ τὸ 1900 τύχη τοῦ πατέρα του. Μᾶς λέγει ὁ κ. Εὐθ. Ξανθόπουλος : Ὁ πατέρας μου ποτὲ δὲν ταυτίστηκε ἀπόλυτα μὲ τὸ ἐπάγγελμά του. Δὲν ἦταν μόνο καὶ ἀποκλειστικὰ ὁ τραπεζίτης, ὁ ἀρχιλογιστῆς, ὁ ὑπάλληλος. Εἶχε ἀνησυχίες, περιέργειες, ἀναζητήσεις. Διάβαζε συνεχῶς ἑλληνικὰ καὶ ξένα βιβλία. Παράλληλα ἦταν ἀφροσιωμένος στὸ μεγάλο ἱδανικὸ τῆς ἐποχῆς του, τὴν Μεγάλῃ Ἰδέα. Ἀπὸ τὴν Ἄρτα γύρισε στὴν πατρίδα του, τὴν Πόλην. Ἐκεῖ δούλευε, ἀλλὰ σύγχρονα ἀρθρογραφοῦσε στὸ «Νεολόγο» τῆς Πόλης μὲ τὸ ψευδώνυμο Κώστας Ταταῦλας (ἀπὸ τὴν ἑλληνικώτατη συνοικία Ταταῦλα ποὺ γεννήθηκε). Τὰ ἄρθρα του ἦταν φιλογοεῖς συνηγορίες γιὰ τὰ δίκαια τῶν ὑποδούλων. Οἱ νεότεροί του ἐπέσημαναν. Τὸ 1904 ἀναγκάστηκε νὰ φύγει στὴν Ἀραβία (Γζέντα-Χοντέντα) χωρὶς τὴν οἰκογένειά του καὶ ἔπιασε δουλειὰ σ' ἓνα ἑλληνα ἔμπορο καφέδων. Ἄλλα τὸ κλίμα δὲν τὸν σέκωσε καὶ τὸ 1906 ἐγκαταστάθηκε στὴν Ἀλεξάνδρεια, ὅπου πῆρε καὶ τὴν οἰκογένειά του. Ἐκεῖ δούλεψε ἀρχιλογιστῆς σὲ οἶκο ἀντιπροσωπειῶν. Παράλληλα, λάτρης τοῦ θεάτρου, μετέφραζε ἀδημοσίευτα ἔργα τοῦ γαλλικοῦ δραματολογίου καὶ ἀρθρογραφοῦσε στὸν «Ταχυδρόμος» Ἀλεξάνδρειας, καυτηριάζοντας τὸν ἀριστοκρατικὸν τῶν τότε πλουσίων κοινωνικῶν. Συνέταξε μιὰ πλήρη οικονομικονομικὴ μελέτη γιὰ τὸν θεσμό τοῦ ἀγνώστου τότε χαρτόσημου (στὰ γαλλικὰ) καὶ τὴν υπέβαλε στὶς αἰγυπτιακὰς ἀρχές, σὰν προσφορά ἑλληνα στὸν τόπο ποὺ τὸν φιλοξενοῦσε. Ὁ θάνατος τὸν ᾤθηκε στὰ 1916, νέο ἀκόμα, 57 ἔτων. Πέθανε ἀπὸ ὑπερκόπωση.

Η ΑΠΟΓΥΜΝΩΣΗ ΤΩΝ ΕΚΚΛΗΣΙΩΝ

Συνεχίζεται ἡ ἀφαίρεσις ἀπὸ τὶς ἐκκλησίας τῶν ξυλίνων, μπρούτζινων καὶ ἀσημένιων ἀντικει-

μένων (πόρτες, πολυέλαιοι, καντήλια κλπ) και ή αντικατάστασή τους με σιδερένια, γιάλινα και χρωματιστά άλουμίνα. Οί έπίτροποι τών ναών αυτή την αντικατάσταση τήν θεωροῦν ανανέωση ύλικού. "Έτσι χάνονται πολλοί θησαυροί τής έλληνικής τέχνης. Καλό θά είναι να συγκροτηθῆ σέ κάθε Νομό 'Έπιτροπή από άρμοδιους, που να καταγράφει τά «διατηρητέα» άντικείμενα και να ύποχρεωθούν τά 'Εκκλησιαστικά Συμβούλια να παίρνουν ειδική άδεια άπ' αυτή την 'Έπιτροπή, προκειμένου να προβούν σέ άλλες (χρωματισματα, αντικατάσταση ύλικών κλπ). "Άς έλπισουμε πώς έτσι θά διασωθούν όσα δέν χάθηκαν ακόμα. Γιατί πολλοί έπίτροποι σκέπτονται όπως οί άγριοι: δίνουν τά διαμάντια τους και παίρνουν χρωματιστά τενεκεδάκια.

ΣΥΝΥΠΑΡΕΗ ΠΑΛΑΙΟΥ ΚΑΙ ΝΕΟΥ

'Αντιμετωπίζουν σοβαρά προβλήματα οί συμπολίτες μας που καταδαφίζουν για ν' άνοικοδομήσουν. "Αν βρεθούν θεμέλια άρχαίων κτισμάτων, ή άνοικοδόμηση καθυστερεῖ ένα-δυό χρόνια. 'Η διαδικασία είναι πολύπλοκη και βραδυπόνη, όσο να καθαρῆσει ή άρχαιολογία τὸ άν θά προβεί σέ άπαλοτρῆωση ή όχι.

Κι' όμως μαθαίνουμε πώς ή 'Ελβετική 'Αρχαιολογική Σχολή βρήκε τρόπους, στήν 'Ερέτρια, που διευκολύνουν την κατάσταση και έπιταχύνουν τίς λύσεις, με μιά συνύπαρξη άρχαίου και νέου. Μήπως θά πρέπει κάτι τέτοιο να έφαρμοστεί και στήν 'Αρτα, όπου κάθε σιάψιμο αποκαλύπτει άρχαιότητες, άσχετως του άν έχουν ή όχι αξία ;

ΟΙ ΑΝΑΣΚΑΦΕΣ

Βρέθηκαν αξιόλογα πράματα στις ανασκαφές κοντά στόν "Άγιο Κωνσταντίνο. Κερκίδες μικρού Θεάτρου (;), ψηφιδωτά κλπ. Και δίκαια εκλείσει ή συγκοινωνία στό σημεῖο αυτό. Πρέπει όμως οί ανασκαφές να έπιταχυνθούν, τόσο για να ρυθμισθῆ τὸ συγκοινωνιακό, όσο και για να γνωρίζουν οί περιοικοί τί μέλλει να γίνῆ με τίς ιδιοκτησίες τους. "Έχουν κι' αυτοί δικίνο.

Νομίζουμε πώς ή άρχαιολογική ύπηρεσία πρέπει να δώσει περισσότερη βαρύτητα σ' αυτά τά ευρήματα και να κλείσει τὸ ταχύτερο όλες τίς έγκρεμότητες σέ άλλα σημεῖα τής πόλης που δέν παρουσιάζουν ένδιαφέρον.

Συγκεκριμένα στήν περίπτωση του 'Αγίου Κωνσταντίνου νομίζουμε πώς πρέπει νέ γίνουν μερικές τομές στό προάυλιο τής εκκλησίας, γιατί ὁ Σεραφεῖμ Ξενόπουλος γράφει στή «Δοκιμῖο» του πὸς ή 'Εκκλησία χριστήκε επί άρχαίου μεγαλοπρεπούς κτιρίου.

Στό σημεῖο αυτό ή 'Αρχαιολογική ύπηρεσία αξίζει να έπιμείνει, αλλά και να έπιταχύνει. Στά άλλα σημεῖα πρέπει είναι να αποδώσει τίς άδειες οίκοδομήσεως στους ιδιοκτήτες.

ΕΚΚΛΗΣΗ

ΓΙΑ ΣΥΓΚΕΝΤΡΩΣΗ ΥΛΙΚΟΥ

'Ο Σύλλογος «Σκουφάς» καλεῖ πάλι όλους τους άρτινούς που αγαποῦν τὸν τόπο τους να προσφέρουν ὅτι παλιό έχουν (χειρόγραφα, συμβόλαια, κεντήματα, φωτογραφίες, οίκοιανά σκευή, γεωργικά εργαλεία κλπ), για να πλουτισθούν τὸ Τοπικό 'Ιστορικό 'Αρχειο και ή φωτογραφιοθήκη του Συλλόγου και να συγκροτηθῆ λίγιο-λίγιο τὸ Αερογραφικό του Μουσείο.

Γά προσπερόμενα θά παραλαμβάνονται με απόδειξη και θά εξασφαλίζονται στους ειδικούς γι' αυτά χώρους τής «Πνευματ. Στέγης» του Συλλόγου.

Αυτά τά άντικείμενα σιγά - σιγά φεύγουν άπ' τά χέρια τών ιδιωτών και ή καταστροφήται από άδιαφορία ή πουλιούνται με ευτελέστατο τίμημα.

Στόν «Σκουφά» θά πάρουν τήν πρόσουσα θέση τους και θά μαρτυροῦν τήν άγάπη τών δωρητών για τήν ιδιαίτερη πατρίδα τους.

ΟΙ ΣΚΟΥΦΑΣ ΚΑΙ ΜΑΞΙΜΟΣ ΓΡΑΙΚΟΣ ΣΕ ΓΡΑΜΜΑΤΟΣΗΜΑ

Ποιά ύπηρεσία καθορίζει τίς παραστάσεις τών κινούργων γραμματισήμων; Νομίζουμε πὸς καιρός είναι να τιμηθούν με τὸν τρόπο αυτό ὁ Νικ. Σκουφάς, ιδρυτής τής Φιλικής 'Εταιρίας και ὁ Μάξιμος Γραικός, που οί ξένοι μελετητές τὸν κατατάσσουν στό ύψος του Λουθήρου και του Καλβίνου.

Τιμήθηκαν τόσοι και τόσοι άσήμαντοι, ὡστε καταντάει καθαρή άδικία τὸ να μη τιμηθούν ὁ Σκουφάς και ὁ Μάξιμος με ένα τουλάχιστον γραμματισήμο. 'Η Νομική μήπως μπορεί να προτείνει κάτι τέτοιο ;

Η Α' ΣΥΝΑΝΤΗΣΗ ΠΟΛΙΤΙΣΤΙΚΩΝ ΦΟΡΕΩΝ Β. Α. ΕΛΛΑΔΑΣ

'Η πρώτη Σύνάντηση τών πολιτιστικῶν φορέων τής Β. Α. 'Ελλάδας που έγινε στά πλαίσια τών εορτῶν τής 80ετηρίδας του «Σκουφά», απέδειξε πὸς είναι γενική ή έπιθυμία για συνεργασία, άλληλοβοήθεια και συγκρότηση ενός ρυθμιστικού ὄργάνου.

'Η Σύνάντηση αυτή που χαρακτηρίστηκε σά συνάντηση γνωριμίας, έβριξε τὸν σπόρο για μιά αποτελεσματική έμφάνιση τής Β. Α. 'Ελλάδας

στό πανελλήνιο χώρο. "Ας ελπίσουμε πώς σύντομα θά πραγματοποιηθεί ή Β' Συνάντηση, πού θά δώσει ουσιαστικούς καρπούς και θετικώτερα αποτελέσματα.

ΕΔΩΡΗΣΑΝ ΣΤΟΝ «ΣΚΟΥΦΑ» :

- 'Ο Πρόεδρος του 'Αρείου Πάγου κ. Κωσταντίνος Ζαχαρής, είς έκτέλεσιν επίθυμίας του άειμνήστου άδελφου του 'Ιωάννου Ζαχαρή, τά 'Αρχεία του Ρωσικού 'Υποπρόξενείου "Αρτης (έτών 1859-1881).
- 'Ο συγγραφέας κ. Μιχάλης Περάνθης δρχ. 40 χιλ. γιά τήν αντιμετώπιση έξόδων τής Β' Συναντήσεως Πολιτιστικών Σωματείων Β. Δ. 'Ελλάδας.
- 'Η Πανηπειρωτική Συνομοσπονδία 'Ελλάδος δρχ. 15 χιλ.
- 'Ο βιομήχανος κ. Σπύρος Τζώρτζης δύο μεταλλικές βιβλιοθήκες με συρόμενα κρύσταλλα.
- 'Ο ώτορινολαρυγγολόγος κ. Σδλων Κοτσαρίδης δρχ. 5 χιλ. είς μνήμη του άδελφου του 'Ελευθερίου Κοτσαρίδα (πού διετέθησαν γιά τήν ένίσχυση τού περιοδικού μας).
- Τό Πανεπιστήμιον 'Ιωαννίνων τους τόμους πού εκδόθησαν μέχρι σήμερα τής «Νέας 'Ιστορίας 'Ελληνικού 'Εθνους», τήν έπστηριδα «Δωδώνη» (τ. 1975) και πολλά άλλα βιβλία, κυρίως εκδόσεις καθηγητών του.
- 'Η «Φιλεκαπαιδευτική 'Εταιρία» δεκάδες αξιόλογων βιβλίων.
- 'Ο Σύλλογος «Φίλοι του Σουλίου» τίς εκδόσεις του.
- 'Ο Σύλλογος πρὸς διάδοσιν 'Ελλην. γραμμάτων, τά άπομνημονεύματα του Κασομούλη.
- 'Η Βουλή τών 'Ελλήνων δέκα τόμους με σπάνια έγγραφα τής Παλιγγενεσίας.

ΕΝΙΣΧΥΣΑΝ

ΤΟ ΠΕΡΙΟΔΙΚΟ ΜΑΣ

— Σδλων Κοτσαρίδης	δρχ.	5.000
— Μαρία 'Αραδίου	»	1.000
— Εύθ. Κ. Ξανθόπουλος	»	1.000
— Βασιλική Μαραγκού - Πίτσιλη	»	500
— Χρήστος Γ. Σιμόπουλος	»	2.000
— Κλαύδιος Μπανταλούκας	»	500
— 'Ανδρέας 'Αρβανιτογιώργος	»	500

ΧΑΘΗΚΑΝ ΑΜΝΗΜΟΝΕΥΤΟΙ

ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΑΗ. "Αρτα 1976

Εικονογραφημένη έκδοση, καλοτυπωμένη. Οι λεζάντες ζουμερές νοητικές και πεζοτραγουδισμένες. Τά 19 μικρά άφηγήματά του είναι γραμμένα

στή δημοτική, με τή λαϊκή δροσιά, στην ήπειρωτική έκφραση, ταυτισμένη με τους παλμούς και τους άγρυπνους πόθους τών δουλωμένων.

"Όλα τά γραφόμενα του άναφέρονται στην περίοδο τής τουρκοκρατίας. Σπονδυλική στήλη τής συγγραφής ή τοπική Ιστορία και ή λαογραφικός άποθησαυρισμός τής περιοχής τών Τζουμεροχωριών. 'Ακόμα τό κείμενο τών 122 σελίδων διανθίζεται και από δημοτικά τραγούδια, βιογραφικά στοιχεία ήρωικών μορφών και σημεινόντων τότε προσώπων.

Βαδίζει υπέυθυνα και με εύσυνειδησία τά μονοπάτια και τή ριζωμένη Ιστορικότητα τών τόπων. 'Ο συγγραφέας άσφαλώς θά μάχησε πολύ γιά νά συγκεντρώσει τόσο ύλικό, ύλικό κυρίως από άφηγήσεις γερόντων πού ζούσιν στους Μελισσοουργούς - "Αρτης. Αύτών τών χειλιών τά λόγια μετρημένα και ένθουσιαστικά, συντηρημένα εύλαβικά στην πείρα και τόν όρκο νά μήν γαθούν, αύτών ή ψυχή, Ιστορικά στηρίγματα, διακαινημένα από πατέρα σέ παιδί, κληρονομιά πανίερη, παράδσεων λειτουργημός, ένδυναμωτικός στά χαλεπά χρόνια.

Στό πρώτο χέρι, από τή λαϊκή βρυσομάνα ή προσφορά, γιά νά περισωθή ό,τι μπορεί, στό άκρινό έκείνο σημείο του νομού "Αρτης. Γιά τήν ήπειρωτική μας Ιστορία, τήν στενή τοπική και με εύρύτερη τήν επίδραση στόν ιερό άγώνα, κρίνεται τό βιβλίο του Ν. Κ. μικρή συμβολή. "Ένα νοκομμένο γραφτό, πού προσφορικά στερεοποιείται, από ζωντανούς φορείς.

"Έσωσε πολλά πού δέν κατεβρόχθισε ό χρόνος και προβάλλει Ισχυροποιημένη τήν τοπωνυμική παρουσίαση, τοποθεσιών, συγχρούσεων, λημεριών, σπηλαίων. Ρέματα, λαγκαδιές, βουνόκορφα, βρύσες και ποταμιές, δια μιλούσιν. Βαδίζει στους άτραπούς με τους κλέφτες, τους όπλαρχηγούς και τους ραγιάδες πού δέν υπέκυψαν σέ άπατηλές τών τυράννων ύποσχέσεις. "Έμειναν άπροσκύνητοι σέ κρίσιμες ώρες.

Ρεζιλέματα και έξευτελισμοί τών κατακτητών. Πονηριές ρωμέικες και κατορθώματα. Προφητείες, όραματισμοί, προσδοκίες και όνειρα στις καρδιές φυτρωμένα. Μοναστήρια - φάροι του 'Γένους, ένθυμήσεις. Ξεσηχωμοί και θυσίες. 'Επιδρομές άγαρηνών, έχρικασμοί, μαρτύρια, άδικεμοί. Πληρωμένοι και προδότες, ή σκληρή ζωή του στερεμού, ή μαύρη μοίρα στο ζεσπίτωμα. 'Αλλαγές επώνυμων γιά παραπλανέμο. Στό διπλό ρόλο ό προσοτό. Συνεργάτες φαινομενικά τών έχθρών και μπουρλουτιέρηδες τών άγαδοπασάδων.

Πέρα από τά παραδοσιακά στοιχεία, τους θρύλους, τους μύθους, τίς Ιστορήσεις, κυλιέται χαριτωμένα ή φυσιολατρεία, ή ποιητικότητα, τά εύγενικά αισθήματα, ό πολιτισμός και ή ανθρωπιά τών προγόνων στην τραχεία 'Αθαμανική γής, σέ περιγραφικά πλαίσια.

Προεπαναστατικά και κατόπιν οι Μελισσοουργοί ήταν κεφαλοχώρι, με 450 φαμιλιές, δέκα Ιερείς, όργανωμένη κοινότητα, με χιλιάδες γιδοπρόβατα, με τόν έλληνισμό άλώβητο σάν τό

Τζουμερκιώτικο χιόνι. Λευκό χιόνι, λευκή φουστάνελλα άμόλευτη, λευκός σκοπός, πού τόν μάταναν με τουρκοκορμιά. Πάνω άπό 300 χρόνια διετήρησαν τά προνόμια, ώς τόν 'Αληπασά-δικο καιρό.

Στῶν Τζουμερκιωῶν τά βράχια οὔτε ἕνας μιναρὲς δὲν βεβήλωσε τὰ Πινδικά ὄψη. Τὸ βιβλίον τοῦ Ν.Κ. γράφτηκε μὲ τοπολατρικὴ προσήλωσι καὶ σεβασμὸ. Ξανανιώνει τὸν γενεθλιότοπο καὶ ἀποτίει φόρον τιμῆς. Στους ἀμνημόνευτους κάνει μνημόσυνο πατριωτικὸ καὶ ἱστορικοῦ ἀναβραπτισμοῦ. Τιμᾷ τῇ μνήμῃ των. Πρόκειται γιὰ ἕνα ἀφιέρωμα γιὰ τοὺς ἀνώνυμους ἥρωες, τὰ ἄγνωστα θύματα τῆς κρυφῆς θανάτῃς, τοὺς ἄγνωστους τάφους. Τραγουδιοῦνται ἀναμνηστικὰ αὐτοὶ οἱ φευγάτοι, δουλευταὶ ἀπελευθερωμοῦ, μ' ἕνα ὑμνολόγι, μὲ μοιρολογισμό, μ' ὄλα τὰ πρεπούμενα καὶ σύνεργα ἄγια μνήμης.

Φρονηματιστικὸς ὁ χαρακτήρας τῶν σελίδων. Πολλὲς ἀπ' αὐτὰς μπορεῖ νὰ πάρουν θέση στὰ ἀναγνωστικά μας. Κρύβουν ἱστορικὴ ἀλλὰ καὶ λογοτεχνικὴ ἀξία διηγηματικὴ.

Ὅμοιολογῶ ὅτι τις «ἱστορίες» πού διάβασα, πρώτη φορά, τις εἶδα γνησιωμένες, σαρκαωτὲς καὶ νοερά γίνομαι κάτοικος αὐτῆς τῆς ἡρωικῆς περιφερείας, στὰ χρόνια τῆς δουλείας.

ΓΕΩΡ. ΒΡΕΛΛΗΣ

ΟΙ ΜΑΘΗΤΙΚΕΣ ΒΙΒΛΙΟΘΗΚΕΣ ΣΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΙΩΑΝΝΟΥ ΑΓΓΕΛΗ - 1976

Ὁ βασικὸς στόχος τοῦ Ἰωάννου Ἀγγέλη εἶναι νὰ ἐξοικειώσει τὸ μαθητὴ μὲ τὸ βιβλίον, ἔτσι, πού νὰ τὸν κάνει νὰ τὸ ἀγαπήσει ὅσο μπορεῖ περισσότερο. Γιατὶ πιστεύει ὅτι ἔτσι θὰ ἀποκτηθεῖ ἡ φιλαναγωγία, πού ἀποτελεῖ τὸ «βασικότερο» μὲ τὸ ὁποῖο ὀπλιζέται ὁ σύγχρονος ἄνθρωπος, γιὰ νὰ δυνηθεῖ ν' ἀνταποκριθεῖ στὶς ποικίλες ἀνάγκες καὶ προβλήματα τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὁ συγγραφέας τονίζει πὼς τὸ σχολεῖο πού πέτυχε νὰ κάμει τὸν μαθητὴ του ν' ἀγαπήσει τὸ βιβλίον ἔτσι πού νὰ συνεχίσει διαβάζοντας καὶ μετὰ τὴν ἀποφοίτησή του, πέτυχε στὸ βασικότερο στόχο του.

Ὁ Α. ἐπιμένει στὴ λειτουργία μαθητικῶν βιβλιοθηκῶν στὰ σχολεῖα, γιὰτὶ σήμερα κυκλοφοροῦν ἄφθονα ἔντυπα (βιβλία, περιοδικά, ἐφη-

μερίδες) καὶ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ ἀντὶ νὰ ὠφελοῦν, βλάπτουν. Καὶ ἀκριβῶς στὸ σημεῖο αὐτὸ οἱ μαθητικὲς βιβλιοθηκὲς βοηθοῦν τὸν μαθητὴ νὰ ἀξιολογήσει τὸ βιβλίον καὶ νὰ ξεχωρίσει τὸ καλὸ ἔντυπο ἀπ' τὸ κακὸ. Ἐνα ἄλλο ἀξιοπρόσεκτο σημεῖο τῆς μελέτης αὐτῆς εἶναι ὅτι ὁ θεσμὸς τῶν Μ. Β. ἀλλάζει τὸν ρόλο τοῦ δασκάλου. Τὸν κάνει συμβουλευτικὸ, κοινωνικὸ, πιδ ἄνθρωπιο.

ΝΙΚΗΦ. ΣΠΥΡΟΥ

Ἐκ δὴ Λώδεως ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΥ—ΙΟΥΝΙΟΥ '76

- Στις 25 Φεβρουαρίου ἐ. ἔ. ἡ Ἱερά Μητρόπολις Ἀρτης ὀργάνωσε στὴν αἴθουσα «Χριστιαν. Πνευματ. Κινήσεως» διάλεξη μὲ ὀμιλητὴ τοῦ Ἐπιθ. Μ. Ἐκπ/σεως κ. Βασ. Ἀναστόπουλον καὶ θέμα «ὁ θάνατος καὶ ἡ αἰωνιότης».
- Στις 22 Μαρτίου ἐ. ἔ. ὁ «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε στὴν «Πνευματικὴ Στέγη» τοῦ διάλεξη, μὲ ὀμιλητὴ τὸν κ. Δημοσθένη Γούλα καὶ θέμα «Περιδιαβάζοντας τὸ Ἅγιον Ὅρος». Προβλήθηκε καὶ σχετικὴ ταινία.
- Στις 3, 4, 5, 6 καὶ 7 Ἀπριλίου ἐ. ἔ. γιορτάστηκαν στὴν «Πνευματικὴ Στέγη» τοῦ «Σκουφᾶ» τὰ 80 χρόνια ἀπὸ τὴν ἱδρυσή του (λεπτομέρειες στὶς σελίδες 52-57).
- Τις Ἀποκριὰς ὀργανώθηκε ἀπὸ τὸν Δῆμον Ἀρταίων Γιορτὴ τοῦ Καρναβαλιοῦ, μὲ γενικὴ φροντίδα τῶν κ. κ. Μιχαῆλη Ἀλιβέρτη καὶ Τάκη Κεφάλου.
- Στις 23 Μαΐου ἐ. ἔ. ὁ Σύλλογος «Φίλοι τοῦ Ὀδείου» ὀργάνωσε παιδικὴ Συναυλία μὲ μεγάλη ἐπιτυχία.
- Στις 21 Ἰουνίου ἐ. ἔ. ὁ «Σκουφᾶς» ὀργάνωσε διάλεξη μὲ ὀμιλητὴ τὸν κ. Δημ. Παπαδημητρίου, Ἐπιθ. Ἀ' Περιφ. Στοιχ. Ἐκπαιδεύσεως καὶ θέμα «Κινηματογράφος καὶ Ἀγωγὴ».

Ἑκδόσεις

ΒΙΒΛΙΑ ΠΟΥ ΜΑΣ ΕΣΤΕΙΛΑΝ

- ΑΝΑΣΤ. ΟΡΛΑΝΔΟΥ : Τὸ τέμπλο τῆς Ἁγ. Θεοδώρας Ἄρτης (1973),
"Ἐν ἀκόμῃ ἐπιπεδὸ γλυφον ἀπὸ τὴν Ἄρταν
(1974).
- ΝΙΚΟΥ ΚΑΡΑΒΑΣΙΛΗ : Χάθηκαν ἀμνημόνευτοι (1976).
- ΚΑΤΕΡ. ΚΑΚΟΥΡΗ : Προϊστορία Θεάτρου (1974).
- ΙΩΑΝ. ΑΓΓΕΛΗ : Οἱ μαθητικὲς βιβλιοθῆκες (1976).
- ΙΩΑΝ. ΠΑΠΑΒΑΣΙΛΕΙΟΥ : Ὁ σύγχρονος τραγικὸς ἄνθρωπος καὶ τὸ λυ-
τρωτικὸ γλυκοχάραμα (1976).
- ΣΠΥΡ. ΜΟΥΣΕΛΙΜΗ : Μπουμπούκια (1960), Πόποβο (1970), ὁ ἀρ-
χαῖος Ἄδης καὶ τὸ Νεκρομαντεῖο τῆς Ἐφύρας
(1971), Λαμπυρίσματα (1972), ἡ Βυζαντινὴ
Ὀσδὶνα καὶ τὰ ἀρχαῖα αὐτῆς τείχη (1975),
Ἱστορικὸι περίπατοι ἀνά τὴν Θεσπρωτία (1976),
Τοπωνύμια Λάκκας Σουλίου (1976), Ἡ Λάκκα
τοῦ Μπότσαρη (1976).
- ΚΩΣΤΑ ΦΩΤΟΠΟΥΛΟΥ : Χρονικὸ τοῦ μεγάλου σηκωμοῦ τοῦ Γένους
(1676).
- ΠΕΤΡΟΥ ΓΑΡΟΥΦΑΛΙΑ : Πύρρος, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἠπείρου (γ' ἔκδ. 1976).
- ΒΑΣΙΛΗ ΚΡΑΨΙΤΗ : Ἡ ἀπελευθέρωση τῶν Ἰωαννίνων στὴν ποίηση
(1972), Σουλιώτικα ἀνάλεκτα (1971)
Ὁ θάνατος καὶ ὁ τάφος τοῦ Μ. Μπότσαρη
(1973). Συμβολὴ στὴν καταγωγὴ τοῦ καλογή-
ρου Σαμουήλ (1974), Θεσπρωτικὰ (β' ἔκδ.)
(1976).
- ΑΠΟΣΤ. ΖΥΓΟΥΡΗ : Σχολικὰ τραγούδια-Μελωδ. ἀσκήσεις (α, β, γ,
ἔκδ).
- ΣΤΡΑΤΟΥ ΠΑΤΣΑΛΙΑ : Πέτρος Μανέγας (1976)
- ΓΙΑΝΝΗ ΤΣΟΥΤΣΙΝΟΥ : Ἄρτινὰ ἱστορήματα (1976)
- ΝΙΚΟΥ ΜΟΥΛΙΑ : Ἄνεμος 74 (1975)
- ΚΛΑΥΔ. ΜΠΑΝΤΑΛΟΥΚΑ : Βιογραφικὰ Σημειώσεις (1976)
- ΔΗΜ. ΓΙΑΚΟΥ : Ἄντιήρωες (1976)
- ΓΕΩΡΓ. ΔΕΑΙΟΥ : Ἀπομνηματογράφοι τῆς Ἐθνεγεροσύνης (1975)
- ΙΩΑΝ. ΕΞΑΡΧΟΥ : Πῶς βλέπουν οἱ σύγχρονοι βιολόγοι τὴν ἐπι-
βαλλομένη σεισμικὴ ἀλλαγὴ στὶς ἀνθρώπινες
κοινωνίες τοῦ πλανῆτη μας (1976)
- ΚΩΣΤΑ ΛΑΖΑΡΙΔΗ : Μπάγια (1975)
- ΦΙΛΑΡ. ΒΙΤΑΛΗ : Ὁ Χριστιανισμὸς εἰς Βόρειον Ἠπειρον καὶ
Ἄλβανίαν (1974)

- ΣΤΥΛ. ΜΠΑΓΡΑΚΤΑΡΗ : Χριστιανικές Πεννιές (1972-74), Τὸ Ψαλτήριον εἰς τὴν ἀπλοελληνικὴν (1971), Σερ. Μυτιλη-
 ληναῖος (1973), Χωρὶς ἀμφιβολία (1975).
- Ι. Π. ΚΟΥΤΣΟΧΕΡΑ : Σιγὴ καὶ κραυγὴ τῆς θάλασσας (1975), "Αν-
 θρωποὶ γὰρ τὰ δίκαια τοῦ ἀνθρώπου ὀρθωθεῖ-
 τε (1972)
- ΞΕΝ. ΘΩΜΑΓΙΔΗ : Διερεύνησις θεσμοῦ κοιν. προστασίας ἀπὸ ἀρ-
 χαιότητος μέχρι 1821 (1973).
- ΓΙΩΡΓΗ ΚΟΤΣΙΡΑ : Τὸ "Ἄλφα τοῦ Κένταυρου (1975)
- ΧΡ. ΣΟΛΟΜΩΝΙΔΗ : Νανὰ Κοντοῦ (1975)
- Κ. ΠΑΠΑΜΑΡΙΝΟΠΟΥΛΟΥ : Ἐξάστερη Σκέψη (1976)

ΠΕΡΙΟΔΙΚΑ — ΕΠΕΤΗΡΙΔΕΣ

ΔΩΔΩΝΗ, Ἐπιστ. Ἐπετ. Φιλοσ. Σχ. Ἰωαννίνων, τ. 4, 1975, ΣΠΟΥΔΑΙ, ἔκδ. Ἀνωτ. Βιομ. Σχολῆς, τ. ΚΣΤ, τχ. 1, ΘΕΣΣΑΛΙΚΗ ΕΣΤΙΑ, τχ. 19-21 τοῦ 1976, ΠΡΟΣΚΟΠΟΣ, Ἰαν.-Ἰούνιος 1976, ΔΑΣΙΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Ἰαν.-Ἰούνιος 1976, BULLETTIN DE L' UNESCO XXX, 1-3 τοῦ 1976, ΝΙΟΧΩΡΙ (τχ. 48, Ἰαν.-Ἀπρ. 76), ΗΠΕΙΡ. ΕΣΤΙΑ, τχ. 285-286, Ἰαν.-Φεβρ. 76, ΔΙΑΒΑΖΩ, τχ. 2, Μαρτ.-Ἀπρὶλ. 76, ΠΕΙΡΑΓΙΚΗ-ΠΑΤΡΑΓΙΚΗ, τχ. 175, Ἰαν.-Μάρτ. 76, ΕΝΟΡΙΑΚΑ ΧΡΟΝΙΚΑ, Ἰαν.-Ἰούνιος 76, ΕΥΗΜΕΡΙΑ, 116, Ἰαν.-Μάρτ. 76, ΘΕΣΣΑΛΙΩΤΙΣ, 175-180, ΘΕΟΔΩΡΙΑΝΑ, Φ. 50-53, Φεβρ.-Μάιος 76, ΡΑΔΟΥΖΙΝΟΣ ΔΕΣΜΟΣ, φ. 2, Μάιος 76, ΒΙΒΛ. ΓΕΝ. ΑΡΧ. ΚΡΑΤΟΥΣ, τ. 4, 14α'-14β', ΛΕΥΚΑΔΙΤΙΚΕΣ ΣΕΛΙΔΕΣ, τχ. 1, Ἰαν.-Μάρτιος 76, ΜΕΤΕΩΡΑ, ἔκδ. ΕΜΟ-Τρικάλων, τ. 194-199 (Δεκεμβ. 75), ΛΑΡΙΣΑΓΙΚΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ, τ. 3, τχ. 3, Μάιος-Ἰούνιος 75, ΠΟΝΤΙΑΚΗ ΕΣΤΙΑ, τχ. 3, Μάιος-Ἰούνιος 75, ΔΕΛΤ. ΓΕΩΡΓ. ΠΛΗΡΟΦΟΡΙΩΝ, Ἐκδ. Δ/σεως Γεωργίας Ἄρτης, τχ. 1, Ἰαν.-Μάρτιος 76.

"ΣΚΟΥΦΑΣ"

ΙΣΤΟΡΙΑ ★ ΛΑΟΓΡΑΦΙΑ ★ ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΡΙΜΗΝΙΑΙΑ ΠΕΡΙΟΔΙΚΗ ΕΚΔΟΣΙΣ
 ΤΟΥ ΜΟΥΣΙΚΟΦΙΛΟΛΟΓΙΚΟΥ ΣΥΛΛΟΓΟΥ ΑΡΤΗΣ
 « Ο ΣΚΟΥΦΑΣ »

ΕΤΟΣ ΚΑ' ★ ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ—ΙΟΥΝΙΟΣ 1976 ★ ΤΕΥΧΗ 40-41

Ἑπεύθυνος Συντάξεως: ΚΩΣΤΑΣ ΤΣΕΤΗΣ

Κείμενα: Ἱστορικά—Λαογραφικά: Ἰωάννην Τσοῦτσινον, Ἄρταν
 Λογοτεχνικά: Κώσταν Τσέτην, Ἄρταν

Ἐμβάσματα: Νίκον Καραβασίλην, Σκουφᾶ 205, Ἄρταν